

जननी जन्मभूमिश्च स्वर्गादपि गरीयसी

साहित्यिक सङ्गालो

लालीगुराँस

अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली साहित्य समाज, जर्मनी शाखाको प्रकाशन

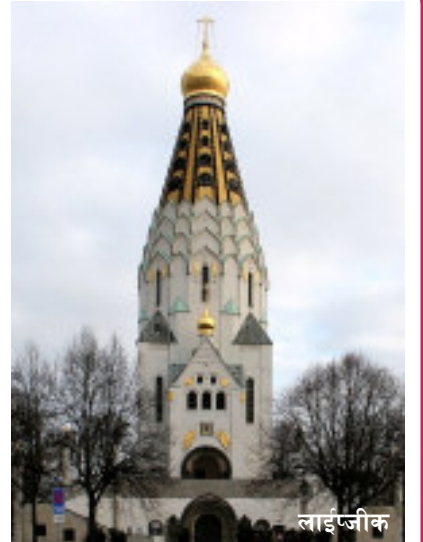
२०६२ आषाढ (July 2005)



मानिनाथ



जीवित देवी कुमारी



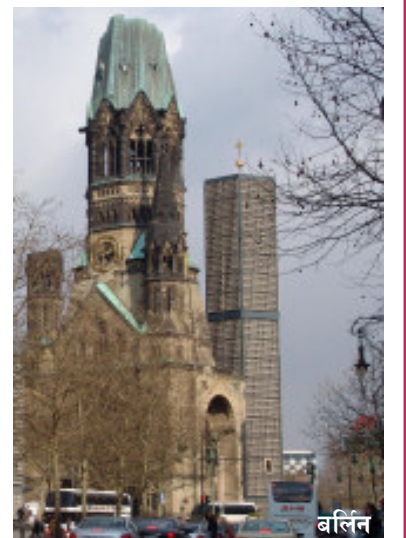
लाईपज़िक



स्वयंभू



इन्द्रजात्रा



बर्लिन



अलेक्साण्डर प्लाच, बर्लिन



जर्मन सांसद भवन, बर्लिन

हार्दिक शुभ-कामना

हाम्रो नयाँ बर्ष २०६२ को शुभ-उपलक्षमा जर्मनीमा बसोवास गर्दै आउनु भएका
समस्त नेपाली दाजू-भाई तथा दिदी-बहिनीहरूको सुस्वास्थ्य, उत्तरोत्तर
प्रगति एवं सम्बृद्धिका लागि हार्दिक मङ्गलमय शुभ-कामना
अर्पण गर्दछु ।



प्रो. दिलबहादुर गुरूङ्ग एवं



बुद्ध हाउस रेष्टुराँ समूह बर्लिनका लागि

तिब्बत हाउस रेष्टुराँ,

बुद्ध हाउस रेष्टुराँ,

लोटस क्याफे एण्ड बार तथा

तारा नेपाल बजार परिवार

Akazienstr. 27, 10823, Berlin

Tel: +49- 30 - 70 50 99 59

U-Bahnhof: Eisenacher Str.

Homepage <http://www.buddhahaus.com/>



Our restaurants are specialized in delicious
Nepali, Tibetan & Thai Dishes

25% discount on menu items for all Nepali citizens

We also provide meeting hall facilities for holding seminars, symposiums,
parties, and cultural programs in Berlin up to 300 guests.

For more details please contact us at:

For Group of Buddha House Restarurants:

Tibet House Restaurant

Budda House Restaurant

Lotus Cafe & Bar

Tara Nepal Bazar

Akazienhof, Akazienstr. 27, 10823, Berlin

Tel: +49 - 30 -76 76 59 45 E-mail: info@buddhahaus.com

U-Bahnhof Eisenacher Str.





साहित्यिक सङ्गालो लालीगुराँस



(अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली साहित्य समाज-जर्मनी शाखाको प्रकाशन)

LALIGURANS, a literary collection of International Nepali Literary Society, Germany

वर्ष : १ अङ्क : १ आषाढ २०६२, बर्लिन, जर्मनी (Year 1, Vol. 1, July 2005, Berlin, Germany) सहयोग मूल्य यूरो 2.50

प्रधान संरक्षक

डा. मदनकुमार भट्टराई

संरक्षक

प्रल्हादकुमार प्रसाई

सल्लाहकार

रामप्रताप थापा
दिलबहादुर गुरूड

अध्यक्ष

मनीषा भट्टराई

उपाध्यक्ष

गंगालाल श्रेष्ठ

महा-सचिव

गोपीकृष्ण प्रसाई

कोषाध्यक्ष

सुरेन्द्र विष्ट

सदस्यहरू

डा. केदार प्रधान
दिनेश मानन्धर
दीपा रायमाझी
बिनोद पौडेल
किशोर सुब्बा
इन्द्र बुढाथोकी
रश्मी शर्मा

सम्पादक मण्डल

मनीषा भट्टराई
गोपीकृष्ण प्रसाई
सुरेन्द्र विष्ट

कम्प्युटर डिजाईन/लेआउट

सुरेन्द्र विष्ट

पत्राचार ठेगाना:

Gopi Krishna Prasai
Orberstr. 16
14193, Berlin, Germany

E-Mail Address:

inls_germany@yahoo.com

यस अङ्कका आकर्षणहरू

✍ सम्पादकीय-२

►► कविता/गीत/गजल/मुक्तक (Poetry)

सुरेन्द्र विष्ट/शुभ-कामना-२, प्रल्हादकुमार प्रसाई/मान्छे र माटो-३, रश्मी शर्मा/नेपालको सम्झना-५, शिक्षा पाँडे/नितान्त एकलो-८, ऋतुवर्ण शर्मा/ए मुटु-११, सृजन/माली हो बगैचामा फूलहरू फुल देउ-१२, उत्तम भण्डारी/गीत-१५, ध्रुवप्रसाद प्रसाई/हिजो र आजको काठमाडौं-१५, गोपीकृष्ण प्रसाई/मन्द मुस्कान बर्लिनमा-२४, थम पौडेल/नयाँ वर्ष तिमी नरिसाउ है-२५, सुरेशजङ्ग शाह/फेरिपनि भ्रमको बसिरहेछ-२५, सरोज चुडाल/गजल-२७, तेजमान रायका/लाख श्रेय प्रभुलाई-२७, Yuyutsu RD Sharma/Euro Poems-३०

►► कथा/लघुकथा

एल.बी. राई/अधुरो प्रेम-३, रुद्र सुब्बा/कुहिरो भित्रका दुई धुकधुकीहरू-१०, सुरेन्द्र विष्ट/बेलायतको चिठी-१५

►► भेटवार्ता

दिलबहादुर गुरूड/साहित्य मानिसका मनोभावना केलाउने ऐना हो-६

►► यात्रा संस्मरण

गोपीकृष्ण प्रसाई/बर्लिनदेखि पेरिससम्म-७, मनीषा भट्टराई/फेरी कहिले भेट्ने त?-१४

►► लेख/निबन्ध (Essay)

भूपेन्द्र घिमिरे/व्यस्त बर्लिन-५, 'सुगोम'/जर्मनीमा सक्रिय रहेका नेपाली संस्थाहरूको छोटो परिचय-११, डा. मदनकुमार भट्टराई/हृषीकेश शाह: विवादमा वाँचन रुचाउने कुटनीतिज्ञ, राजनीतिज्ञ र लेखक-१६, डा. तुलसी भट्टराई/चेतनाको मूलस्वरूप 'म'-२६, खगेन्द्रप्रसाद चापागाई/आशय बिनाको अपराध-२७, 'सुगोम'/जर्मनीमा नेपाली गतिविधि-२८, Surendra Bista/How did West Germany achieve "Economic Miracle" between 1950s and early 1970s?-३१

►► लालीगुराँसको पहिलो अङ्क प्रकाशन गर्न आर्थिक सहयोग पुऱ्याउने महानुभावहरूको नामावली-१५

लालीगुराँसको यस पहिलो अङ्कको प्रकाशक: दिलबहादुर गुरूड, बुद्ध हाउस रेष्टुराँ, बर्लिन, जर्मनी

लेखकवर्गमा अनुरोध

अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली साहित्य समाज (अनेसास) जर्मनीको नियमित साहित्यिक प्रकाशन "लालीगुराँस" लाई आफ्नो अमूल्य लेख-रचना पठाई सहयोग गर्नुहोस् ।

पाठकवर्गमा विशेष जानकारी

साहित्यिक सङ्गालो लालीगुराँसमा प्रकाशित सम्पूर्ण रचनाहरू सम्बन्धित लेखकका व्यक्तिगत एवं स्वतन्त्र विचार भएकाले यसप्रति अनेसास-जर्मनीको कुनै जिम्मेवारी नहुने जानकारी गराईन्छ । - सम्पादक मण्डल

के हो ठूलो जगतमा पसिना, विवेक । उदेश्य के लिन उडि छुनु चन्द्र एक ॥ - महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा



भनिन्छ, साहित्यका अगाडि जीवन आउँछ र साहित्यको नगिच नपुगीकन जीवनले पूर्णता पाउँदैन । साहित्य जीवनमा आउने एउटा प्रमुख कला हो । राम्रा साहित्यकारहरू साहित्यका विविध विधाबाट जीवनलाई सार्थक बनाउँछन् । राम्रोसंग बाँच्न सिक्नेहरू नै साहित्यक फाँटमा भावना र संवेदनाका भारी बोकेर राम्रोसंग फष्टाउँछन् ।

भाषा, साहित्य, संस्कृति र वाङ्मयका विविध माध्यमबाट देशलाई चिनाउने एवं विदेशीएका नेपाली मनको भावना र विचारहरू पाठकहरूसम्म पुऱ्याउने पवित्र लक्ष लिएर गत जनवरी १ तारिक २००५ मा जर्मनीमा अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली साहित्य समाजको गठन गरिएको हो । जर्मनीमा खुलेको यस संस्थाले अमेरिकाको वासिङ्गटन डि.सि. मा रहेको केन्द्रीय कार्यालय अन्तर्गत रहेर कार्य गर्नेछ । भर्खरै जन्मेको यस संस्थाले जर्मनीमा छरिएर रहेका साहित्य सर्जकहरूलाई प्रोत्साहन गरी नेपाली भाषा एवं साहित्य सिर्जनामा निरन्तरता प्रदान गर्ने कार्यमा सक्रिय भै लागिपरेको छ ।

यसै सन्दर्भमा जर्मनीबाट एउटा साहित्यिक सङ्गालोको प्रकाशन शुरू गर्न गत फेब्रुअरी १९, २००५ मा बर्लिन, टियरपार्कमा सम्पन्न संस्थाका पदाधिकारीहरूको पहिलो बैठकले पारित गरेका विभिन्न निर्णयहरू नै यस साहित्यिक सङ्गालो लालीगुराँसको लागि कोसेढुङ्गा सावित हुन पुगेको छ । उक्त बैठकमा आगन्तुककारूपमा सहभागी ध्रुवप्रसाद प्रसाईको प्रतिक्रिया एवं अमूल्य सुझावको परिणाम नै यस पत्रिकाको नामाकरण 'लालीगुराँस' रहन गएको प्रसङ्ग यहाँ उठाउनु अत्यन्तै सान्दर्भिक हुनेछ । त्यसकालागि प्रसाईजी सदैव धन्यवादका पात्र रहनुहुनेछ ।

विदेशमा बसेर नेपाली भाषामा साहित्यिक पत्रिका प्रकाशन गर्नु र यसलाई निरन्तरता प्रदान गर्नु ज्यादै कठिन भएतापनि असंभव भने चाहिँ होइन् । यसका लागि ठूलै थैली अनि ठूलै प्रतिबद्धताको खाँचो पर्ने भएतापनि सबैभन्दा महत्वपूर्ण आवश्यकता चाहिँ सम्पूर्ण नेपाली समुदायको सद्भावको पर्ने रहेछ । यसै सन्दर्भमा गत फेब्रुअरीमा सम्पन्न पहिलो बैठकपछि संस्थाको कोषवृद्धिमा आसातित सफलता देखापरेको छ । बर्लिनलगायत जर्मनीका अन्य शहरहरूमा रहेका नेपाली समुदायबाट संस्थालाई धेरै-थोर आर्थिक सहयोग प्राप्त हुने क्रम जारी नै छ । लालीगुराँसका लागि बर्लिनबाट डा. केदार प्रधान तथा एल. बी. राई, कोल्लबाट रामप्रताप थापा र ह्याम्बोर्गबाट गंगालाल श्रेष्ठलगायत अन्य शुभेच्छुकहरूबाट प्राप्त आर्थिक सहयोग प्रशंसनीय छ । लालीगुराँसको यस अङ्क प्रकाशनार्थ आर्थिक सहयोग पुऱ्याउनु हुने शुभेच्छुकहरूको नामावली पृष्ठ नं. १५ मा अङ्कित गरिएको छ ।

संस्थामा पर्याप्त कोष वृद्धि नभई यस साहित्यिक पत्रिकालाई निरन्तरता प्रदान गर्नु प्रायः असंभव नै हुनेछ । तसर्थ संस्थालाई आर्थिकरूपमा कसरी दिगो बनाउने भन्ने कुरा नै हाम्रा लागि अहिले मुख्य चुनौतिकरूपमा अगाडि तेर्सिएको छ । संस्थाको हालसम्मको



शुभ-कामना

- सुरेन्द्र विष्ट

तिम्रा सबै इच्छाहरू उन्नतितर लम्कियोस् ।
जिन्दगीका लक्ष्यहरू सफलबनी चम्कियोस् ॥

स्वास्थ्य सँधै असल रहोस्, दिर्घायुले भरियोस् ।
विद्या भनै बढि रहोस्, लक्ष्मीको आर्शिवाद थपियोस् ॥

हिउँ-बर्षा, पत्थर-काँडा सबै टाढा पन्छियोस् ।
हरेक नयाँ पाईलामा मङ्गलध्वनि गुञ्जियोस् ॥

मान, सम्मान, इज्जत सगरमाथा भै अग्लियोस् ।
नाम रहोस् अमर सँधै, सु-कीर्ति सर्वत्र फैलियोस् ॥

रहोस् मन सँधै प्रशन्न, भै पुष्पवृष्टि सुवासको ।
यहि छ मेरो शुभ-कामना, तिमीलाई जन्म दिवसको ॥

- बर्लिन, जर्मनी ।

कोष वृद्धि गर्ने कार्य लगायत यस लालीगुराँस पत्रिका प्रकाशन गर्न हामीलाई सदैव प्रोत्साहन प्रदान गर्ने संस्थाका संरक्षकद्वय डा. मदनकुमार भट्टराई एवं प्रल्हादकुमार प्रसाईको भूमिका अत्यन्तै प्रशंसनीय छ । उहाँहरूकै सुझाव एवं प्रेरणाबाट अनेसासले छोटो समयमा नै लामो फड्को मार्न सफल भएको छ । साथै पत्रिका प्रकाशन गर्न सदैव हौसला प्रदान गर्नुहुने गंगाराम पाण्डे र प्राविधिक कार्यमा सहयोग पुऱ्याउनु हुने भूपेन्द्र घिमिरे र सुशिल अधिकारी पनि धन्यवादका पात्र हुनुहुन्छ । यसैगरी संस्थालाई निरन्तर अमूल्य सुझाव लगायत पत्रिकाको यस पहिलो अङ्कका लागि सम्पूर्ण प्रकाशन खर्च जुटाईदिनु हुने बुद्ध हाउस समूह प्रा. लि. का प्रोप्राइटर एवं अनेसास जर्मनीका सल्लाहकार दिलबहादुर गुरूङ्गको सहयोग अत्यन्तै अमूल्य रहेको छ ।

यसैगरी यस पत्रिकालाई विज्ञापन मार्फत सहयोग पुऱ्याउनु हुने शाही नेपाली राजदूतावास परिवार, नेपाल पर्यटन बोर्ड, नेपाल हिमालय प्याभिलिएन, एन.आर.एन. जर्मनी, नेपाल-जर्मन मैत्री संघ, नेपाल परिवार जर्मनी, बुद्ध हाउस रेष्टुराँ, सुमो रेष्टुराँ, नेपाल हाउस रेष्टुराँ तथा मण्डला वर्क्सलाई पनि हामी धन्यवाद दिन चाहन्छौं ।

अन्त्यमा, लालीगुराँसको यस पहिलो अङ्क प्रकाशन गर्न लेख-रचनाको माध्यमबाट प्रत्यक्ष एवं अप्रत्यक्ष सहयोग पुऱ्याउने सबैलाई हार्दिक धन्यवाद दिँदै भविष्यमा पनि उहाँहरूको निरन्तर सहयोग र सद्भावको अपेक्षा गर्दछौं ।

- सम्पादक मण्डल

कविता

मान्छे र माटो

- प्रल्हादकुमार प्रसाई



एक विशाल वटवृक्षका शाखा जस्तै
हामी छरिएका छौं चारैतिर, सबैतिर
जहाँ रहे पनि बोकेर सुगन्धित साभा माटोको सुवास ।

भूमण्डलीकरणले भनौं वा आवश्यकताले भनौं
फैलिएका छौं, चतुर्दिक्
तर न्यानोपन उही छ, आफ्नोपन उही छ
फैलिनु आवश्यकता हो शायद नियति पनि ।

फैलनु गतिशीलताको प्रतीक हो,
फैलनु जीवन्तताको प्रतीक हो
तर जति टाढा रहे पनि
जति दूरीमा रहे पनि
आवद्ध छौं हामी एउटै माटोमा
एउटै वटवृक्षको मूलमा ।

टाढा रहेर पनि ज्यादै सन्निकट
सिंचन गर्दै जाऊं, पानी भर्दै जाऊं
माटो आक्रान्त छ पीडाले
मल्हम पट्टी लगाऊं, हराभरा बनाऊं
मायाँ, ममता र स्नेहले ।

मान्छे चाहेर पनि छुट्टिन सक्दैन माटोबाट
छुट्टिओस पनि कसरी आवद्ध हुनु
उसको नियति हो, कर्तव्य हो ।

जति टाढा रहे पनि
माटोको सुवास सँगसगै रहँदा मात्र
उसको परिचय हुन्छ ।
उसको कपडावाट माटो हटेको दिन
उसले आफ्नो परिचय आफैँ खोज्नु पर्छ
अलमलिदै, हराउदै दुर्निम्निएर यो विशालतामा ।

फैलनु नैसर्गिकता हो
त्यस्तै मूलसँग आवद्ध हुनु पनि
शायद दूर रहनु आवश्यकता र विवशता
भावले र कर्मले नजिकिनु मानवता ।

त्यसैले त हामी टाढा रहे पनि
आवद्ध छौं उही माटोमा
बाँधिएका छौं उही मूलमा
विशाल वटवृक्षका शाखा प्रशाखा जस्तै ।

- बर्लिन ।

कथा

अधुरो प्रेम

- एल.बी. राई



भापाको माइबेनी मेलामा भएको पहिलो भेटमै लाहुरे हेमराजका
आँखा सुष्माको अनुपम सुन्दरतामाथि टक्क अडिए। हेमराजको एकोहोरो हेराइले गर्दा
सुष्मा लाजले भुत्ककै भई। हेराहेरमै परिचय साटासाट पनि भयो। हेमराजलाई
कता कता सुष्मा आफ्नी लाग्यो। कतै ईश्वरले सुष्मालाई उसकै निम्ति बनाइदिएका
पो हुन कि ? सुष्माले पनि शायद त्यस्तै अनुभव गरिन होला ।

कहिले हाटबजार, कहिले भञ्ज्याङ्ग चौतारी, अनि कहिले वनपाखाको भेटसंगै
हेमराज र सुष्माबीच प्रेमको गाँठो पनि कस्सिँदै गयो। एक दिन भेट नहुँदा यी दुई
प्राणी पानी बिनाको माछा भैं तड्पिने अवस्थामा पुगे। बिस्तारै उनीहरूबीचको
प्रेमको चर्चा गाउँ, बेसी, मेलामा हुँदै सर्वत्र फैलियो। ती दुईको निःस्वार्थ प्रेमलाई
धनी-गरीब, जात-पात अनि मान-मर्यादाजस्ता कृत्रिम विशेषणरूपी तगारो लगाई
छेकवार लगाउन थालियो। त्यस्तै सामाजिक छेकवारले गर्दा उनीहरूबीचको
भेटघाटको कम घटन थाल्यो।

ब्रिटिश आर्मीको भुतपूर्व मेजर दलमान थापाको एकलो छोरो हेमराज। मेजर दलमानको
आफ्नै इज्जत, शान र फूर्ति छ गाउँमा। हुन पनि उ जत्तिको धनाढ्य त्यो क्षेत्र
वरीपरि कोही पनि छैनन्। हेमराजको सुष्मासंगको प्रेम प्रसंग दलमानको कानमा
पनि परेको थियो। गरीब अनि तल्लो जातकी सुष्मासँग हेमराजको सम्बन्ध उसलाई
पच्ने कुरै भएन। बरू छोरोलाई त्याग्ने तर सुष्मालाई कदापि बहारी नबनाउने
उसको अठोट थियो। बाबुको त्यो कठोर अठोट हेमराजले पनि अप्रत्यक्ष ढंगले
चालपाईसकेको थियो।

महिनौं पछिको भेटमा सुष्मा खुब रोई। सुष्माको रूवाईले गर्दा हेमराजले पनि
आफ्नो मन थाम्न सकेन, उसका आँखा पनि रसाएर आए। केहि क्षणको मौनतापछि
सुष्माले भनि "यदि तपाईंको आमा-बुवाले मलाई स्वीकार्नु हुन्न भने हाम्रो मायालाई
यहाँ टुड्याउं।" "सुष्मा, तिमीले यो के भनेकी ? के तिमी म बिना बाँच्न सक्छौ ?"
हेमराजले सोध्यो। "मैले त यो जन्ममा तपाईंको हुन नसके पनि अर्को जन्ममा
तपाईंकै हुन पाउँ भनि भगवानको पाउमा यो शरीर त्याग्ने अठोट गरिसकेकी छु"
सुष्माले आफ्नो मनोदशा पोखि। "त्यसो होइन सुष्मा, हिम्मत राख, आत्महत्या
समस्याको समाधान होईन। बरू कमजोर मनस्थितिको उपज हो। त्यसैले आत्महत्या
गर्दिन भनेर मलाई वाचा गर, सुष्मा" हेमराजले सम्झाउँदै भन्यो। "उसो भए के
गर्ने त ? केही त भन्नुस" सुष्माले प्रतिप्रश्न गरी। "म अर्को भेटमा तिमीलाई
आफ्नो निर्णय सुनाउँला" भनि हेमराज घर फर्कियो।

सुष्मालाई कसरी आफ्नो बनाउने यही द्वन्दकोबीचमा हेमराजको छ महिने छुट्टि
पनि सकिन लाग्यो। बाबु दलमान थापा आफ्नो कठोर निर्णयमा अडिग थियो।
हेमराजले के गर्ने भनेर सहि निर्णय लिन सकिरहेको थिएन। उसले सोच्यो तत्कालै
आफूले कुनै सकारात्मक निर्णय दिन नसकेमा यसले सुष्मालाई आत्महत्याको
कु-मार्गीतर धकेल्न सक्छ। कदाचित सुष्माले आत्महत्या गरी हाली भने सो को
परिणाम सहन पनि कठिन पर्ने र आफूलाई जिन्दगीभर माफ गर्न नसक्ने ठान्यो।
धेरैवेर पछिको वैचारिकद्वन्दपछि उसले अर्को पटक विदामा गाउँ आउँदा सुष्मालाई
भगाएर पल्टनमै लैजाने निर्णय गर्‍यो र आफ्नो निर्णयमा खुशी पनि भयो।

तीन वर्षपछि सधैँभरीको लागि एक-अर्काको हुने वाचा गरी हेमराज पल्टन
फर्क्यो। तीन वर्षको लामो विछोड सहन कठिन भएतापनि यो एउटा बाध्यता नै
थियो दुवैलाई। त्यसपछि उनीहरूबीचको सम्पर्क चिठ्ठी-पत्रमार्फत हुन थाल्यो।

सुष्माको पत्रमा उनका बाबुआमा अनि समाजले डर, त्रास, धम्की एवं विभिन्न प्रलोभन देखाइ अर्कैतिर विवाह गराई दिने दबाव आईरहेको तर आफूले त्यसको डटेर प्रतिकार गरिरहेको जानकारी प्राप्त हुन्थ्यो भने हेमराजको पत्रमा बाबुआमा अनि यो समाजलाई भरसक मनाएर विवाह गर्ने यदि नमानेमा भगाएर भएपनि विवाह गरिन्छु भने अठोटले भरिएको हुन्थ्यो ।

दिन, रात, हप्ता अनि महिना गर्दै तीन वर्ष पनि बित्न लाग्यो । हेमराजले पल्टनबाट फेरि छ महिनाको लागि घरजाने विदा पायो । त्यसपछि हेमराज आफ्नी प्रिय सुष्मासँगको मधुर पूर्णमिलनको कल्पनामा डुबुल्कीमार्दै गाँउतीर प्रस्थान गरिहाल्यो । सदरमुकाम आईपुगेपछि उसले सुष्मालाई मनपर्ने गहना, लुगा अनि विवाहको लागि चाहिने सम्पूर्ण सामानहरू किन्यो । सूटकेशभरि सामान बोकाएर सुष्मा कस्ती भै होली भन्दै मनभरि खुशीको कल्पना गर्दै हेमराज आफ्नो गाँउतीर हानियो । तर बीचबाटोमा जाँदाजाँदै

एउटा विरालोले अकस्मात हेमराजको अगाडिबाटै स्वाट्टै बाटो काटिदियो । कुनै अनिष्टको शंकाले भस्किँदै हेमराज तत्कालै टक्क रोकियो । त्यसपछि उसले एकपटक सुष्मालाई बाटोमै भेटेर जाने विचार गर्‍यो अनि आफ्नो पाईला तत्कालै सुष्माको घर तर्फ मोड्यो । भञ्ज्याङ्ग काटेपछि टाढैबाट सुष्माको घर बेहुली भै सजिएको देख्दा हेमराज छक्कै पर्‍यो । जति जति उ अगाडि बढ्दै जान्थ्यो उति उति मानिसहरूको रूवाइ उसको कानमा चर्किँदै आउँथ्यो । सुष्माको घरको आँगनमा गाँउलेको ठूलै भीड जम्मा भएको थियो । भीडले हेमराजलाई देखासाथै ‘विचरा’ भन्दै बाटो छाडिदिए । आँगनको छेउमा पुग्दा सुष्माको आमाले “हे छोरी... तिमीले यो के गर्‍यो नि बाबा... भनेको रूवाई सुन्थो उसले । बेहुलीको लुगामा सजीएकी सुष्माको प्राणविहिन शरिर उनकै आमाको काखमा लडिरहेको देख्दा कर्तव्यविमुद् भयो हेमराज । बाबु-आमा, नातेदारले अर्को केटासंग जबरजस्ती विवाह गरिदिन खोज्दा विष खाएर आत्महत्या गरिन्छ, सुष्माले ।

“सुष्मा, तिमीले यो के गरेकी, उठ ! म तिम्रो हेमराज, तिमीलाई लिन आएको छु, सिन्दुर पोते बोकेर । तिमीलाई अब म भगाएर लान्छु सुष्मा, एकपल्ट उठ, उठ ।” हेमराज पागल भै सुष्माको प्राणविहिन शरिरलाई भक्भक्काउँदै चिच्यायो । त्यतिकैमा बेस्सरी जोडले हावा चल्‍यो । हावाको वेगसंगै हेमराजले आफ्नी सुष्माको आवाज सुन्‍यो । “मलाई माफ गर हेमराज । यो जन्ममा समाजले हामीलाई एक हुन दिएन तर अर्को जन्ममा म अवश्य तपाईंको हुनेछु, अहिलेलाई अलविदा ।” “सुष्मा, मलाई एकलै छाडेर नजाउ, पर्ख ! म पनि संगै आउँदैछु ।” हेमराज सुष्माको आवाजलाई पछ्याउँदै दौडियो । गाउँलेहरू पनि हेमराजलाई पछ्याउन थाले । “पर्ख ! सुष्मा पर्ख !” जोडले चिच्याउँदै आकाशतिर हेदै हेमराज भनै अगाडि बढ्यो । त्यसको केही बेरपछि अरूण खोलामा कोही भवाम्म हाम्फालेको आवाजसंगै हेमराजको आवाज पनि यो संसारबाट सदाको लागि विलिन भयो । ❖

- बर्लिन, जर्मनी

Greetings

On the auspicious occasion of Nepali New Year 2062, we heartily extend our good wishes to all Nepalese residing in Germany for sound health, personal happiness, peace and prosperity.



Nepal Haus Restaurant
Gneisenaustr. 4, 10961, Berlin
(U-bahnhof Mehringdamm)



030-69 50 80 55



Homepage: <http://www.berlindo.de/restaurantNEPALHAUS/index.html>

We are expert in preparing delicious Nepali recipes like MoMo, Daal-Bhaat, Tarkari, Achar, Maasu & Qanti. We also offer 10% discount for all Nepali citizens on each of menu items.

निबन्ध

ब्यस्त बर्लिन

- भूपेन्द्र घिमिरे



समयको गतिसगै मानवीय ब्यस्तता पनि यति तीव्ररूपमा परिवर्तन हुदै गयो कि दुनियाले पत्तै पाएन। समय अधि अधि दौडिरहेछ, दुनिया पछि पछि। समयको रफ्तारमा दुनिया लगाम बनेको छ। त्यसैले त आतुर दुनिया, ब्यस्त दुनिया, वेफूसदी दुनिया दौडिरहेछ, भौतारिइरहेछ, जीवनका विभिन्न पथहरूमा। दौडिरहेछ, दुनिया, गुडिरहेछ, दुनिया, उडिरहेछ, दुनिया तैपनि आतुर छ, दुनिया, ब्यस्त छ, दुनिया। कलम र मसीमा ब्यस्त दुनिया, माउस, कीबोर्ड र मोवाईलमा ब्यस्त दुनिया, अखवारका पानामा ब्यस्त दुनिया, गीतार र ड्रमसेटमा ब्यस्त दुनिया, सवै ब्यस्त सधै ब्यस्त, कोही कला देखाउन ब्यस्त छन त कोही गला खुलाउन ब्यस्त। कसलाई फूसद छ, यस दुनियामा ? फूसद होस् पनि कसरी प्रकृति नै वेफूसदी छ, प्रकृति नै आतुर छ, प्रकृति नै गतिवान् छ। दिनलाई रात हुन हतार छ, रातलाई दिन हुन हतार। बादललाई पानी पार्ने हतार छ, पानीलाई वन हतार। यही दिन र रातको हतारमा वेफूसदी प्रकृतिको मानव आकृति पछि पछि दौडिरहेछ।

हुन पनि हो दौडिरहेछ, र त जीतिरहेछ, दौडिरहेछ, र त अधि बढिरहेछ, लम्किरहेछ, र त चम्किरहेछ, दुनियाका अगाडि, विकासका अगाडि हर क्षेत्रहरूमा हरमोडहरूमा, बर्लिन। जर्मनीको राजधानी बर्लिन, यूरोपको मुटुको पनि मुटु बर्लिन, पर्यटकहरूको सुन्दर नगरी बर्लिन, विश्व इतिहासको धरोहर बर्लिन, ब्यस्त बर्लिन, वेफूसदी बर्लिन आफ्ना धड्कनहरू बढाईरहेछ, मानौ यहाँ भोलि कुनै ठूलो समारोह हुदैछ, र त्यसका लागि बर्लिन सम्पूर्ण तयारीमा जुटेको छ। तर विश्वकप फुटबलका लागि भने यो ब्यस्तता होइन्। बर्लिन सदावहार ब्यस्त छ, पल-पलमा ब्यस्त छ, निन्द्रामा ब्यस्त छ, अनि तन्द्रामा ब्यस्त छ। ब्यस्त छ, र त चुस्त छ, ब्यस्त छ, र त दुरूस्त छ, ब्यस्त छ, र त समृद्ध छ, अनि ब्यस्त छ, र त विकसित छ। ब्यस्त बर्लिन गुडिरहेछ, गतिवान रेलहरू काखी च्यापेर, बर्लिन उडिरहेछ, विशाल मेगाजेट तीनसय असी बोकेर, दुनियाका अगाडि, संसारका अगाडि। त्यतिमात्र कहाँ हो र त्यही ब्यस्तताभित्र स्फूर्तता छ, त्यही ब्यस्तताभित्र स्वस्थता छ, त्यही ब्यस्तताभित्र गौरवता छ। त्यो ब्यस्तताभित्र न त्रास छ, न भिडभाड छ, न कठिनता छ। सवैमा शान्ति छ, सवैमा सहजता छ, त्यसैमा मानवता छ, मानवीयता छ, अनि सिंगो जर्मनीको विशेषता छ। बाहिर जति ब्यस्त देखिन्छन भित्र पनि त्यति नै ब्यस्त, स्फूर्त र रसिला छन बर्लिनवासीहरू। उनीहरूका शब्दमा सत्यता छ, दृष्यमा स्पष्टता छ, गराईमा कर्तव्यनिष्ठता छ, भावमा मानवीयता छ, नियममा कटिबद्धता छ, व्यवहारमा सभ्यता छ, शीपमा परिपक्वता छ, अनि सेवामा लगनशीलता छ।

प्रकृतिको पनि कृति हो बर्लिन मानौ बर्लिनले प्रकृतिवाट सौन्दर्यताको तथास्तु पाएको छ। त्यो प्रकृतिपनाले यूरोपको हरियाली भनी चिनाएको छ, त्यो प्रकृतिपना सडकका दायौं-वायाँ लामवद्ध सिपाही भै उभिएका हरियाली रूखहरूमा प्रस्फुटित भएको छ, सुन्दर जहाजहरू सवारगर्ने नदी र तालहरूमा प्रस्फुटित भएको छ। त्यो प्रकृतिपना सौन्दर्यका सुवासहरू फैलाउने गुलाफ, जाई, जुई, बेली, चम्पा, चमेली, गोदावरी, मखमली, ट्यूलीप अनि थरि थरिका पुष्पवृक्षहरूले सजित सुन्दर वगैचाहरूमा, सडकका किनाराहरूमा अनि प्रत्येक घरका कौसीहरूमा प्रस्फुटित भएको छ। त्यसैले त भन्ने गर्छन "द सिटी द्याट ट्री विल्ट" अर्थात रूखले वनेको शहर भनेर।

बर्लिन जर्मनी हो अनि जर्मनी बर्लिन हो, बर्लिन ब्यस्त छ, अनि वेफूसदी छ। बर्लिन आफ्ना वाहनहरूमा चारै दिशातर्फ सवार गरिरहेछ

तर शान्तसग, निर्दुक्कसंग आफ्नै गतिमा। यही गतिमा गति मिलाउदै कोही बस चढन दौडिरहेछन त कोही रेल चढन। कोही साइकलमा आतुर छन त कोही मोटरसाइकलमा। त्यतिमात्र कहाँ हो र गाडीहरू सडकमा त्यत्तिकै आतुर छन् आफ्नो गति बढाउन, जमीन मुनि र जमिन माथि रेलहरू त्यत्तिकै चतुर छन समय बचाउन। लाग्छ, समयको महत्व उनीहरूले बुझेका छन र त समयको सुई जत्तिकै गतिवान छन नगरवासीहरू। उनीहरूको हिडाइमा आफ्नै गति छ, आफ्नै तेज छ, आफ्नै उत्साह छ, आफ्नै जाँगर छ, हेमन्तको कठयाङ्गिने शीतलहर होस वा ग्रीष्मको प्रचण्डाग्न, उनीहरूको गति एकनाससंग चलिरहेछ, घडीको सुई जत्तिकै गतिवान। जति गतिवान छन् बर्लिनवासीहरू त्यत्तिकै मतिवान छन, त्यत्तिकै शालीन छन अनि त्यत्तिकै सभ्य पनि। उनीहरूको हिँडाइमा स्फूर्तता भल्किन्छ, उनीहरूको बोलाईमा मीठासता टल्किन्छ। सधै हर्षित, सधै आनन्दित, सधै प्रफुल्लित उनीहरूको मुहारमा न कहिल्यै निराशाको किरण देखिन्छ, न पीडाको विडा भेटिन्छ, न अभावको भाव देखिन्छ, न त्रासको आभास भेटिन्छ। आ-आफ्नै दुनिया छ, उनीहरूमा, आ-आफ्नै संसार। न आलोचना छ, न समालोचना, आफ्नै सुर छ, आफ्नै ताल छ, आफ्नै बाँसुरी छ, आफ्नै सारङ्गी, आफ्नै साथी छ, आफ्नै सङ्गी। त्यही ब्यस्तता भित्र कति रमाएको छ, दुनिया, कति रसिलो छ, दुनिया, कति हँसिलो छ, दुनिया। हातमा हयाण्डी र कानमा सी. डी. एकलै हिँडाका साथी सङ्गी बनेका छन् भने करिबुर्त र कबाफ स्वादिष्ट व्यञ्जनका परि कार। उनीहरू विज्ञानको चमत्कार हल्केलामा अवलोकन गर्दैछन, परिक्षण गर्दैछन। त्यही मोवाईल फोन कम्प्युटर बनेको छ, त्यहि मोवाईल क्यामरा बनेर भिडियो खिचिरहेछ। त्यही मोवाईल संगीत बनेर गुञ्जिरहेछ। त्यसैले एकछिन फूसद लिन हामी पनि त्यही संगीतको सुरमा रमाउँ न त। ❖

- बर्लिन।

आँकुरा

नेपालको सम्भना

- रश्मी शर्मा



ती सुन्दर शहर, लेक वेसी भल्किन्छ, आँखामा।
गर्छु म त सँधै भरी यसकै कल्पना ॥
जे गरेपनि सक्दिन आफ्नो देशलाई विसन।
नेपाली हुँ म आउँछ, सँधै नेपालको सम्भना ॥
ती रनवन डुलाई मन गीत म गाउँथे।
ती अग्ला हिमाल पहाडसँगै पिरती लाउँथे ॥
हरिया फाँट खहरेसँग मीतेरी जो गाँस्थे।
नेपाली हुँ म आउँछ, सँधै नेपालको सम्भना ॥
डम्फूको तालमा मुरलीको सुरमा सारङ्गी भाकैमा।
लालीगुराँस फूलै राम्रो सिउरी शिरेमा ॥
नाच्ने गर्थे म सँधैभरी त्यो रोदी घरैमा।
नेपाली हुँ म आउँछ, सँधै नेपालको सम्भना ॥
आत्तिन्छु सँधै सम्भरेर त्यो नेपाली मायालाई।
पवित्र अनि निश्चल भाव पुऱ्याई सबैलाई ॥
त्याग पो हो कि यो बलिदान सबैको मुटुमा।
नेपाली हुँ म आउँछ, सँधै नेपालको सम्भना ॥

-यूरेसिया इन्स्टिच्यूट, बर्लिन

भेटवार्ता

साहित्य, मानिसका मनोभावना केलाउने ऐना हो ।

- दिलबहादुर गुरूङ्ग



साहित्यिक सङ्गालो लालीगुराँसका लागि जर्मन स्थित गैह्र आवासीय नेपाली संस्था (एन.आर.एन.) का अध्यक्ष, नेपाल पर्यटन बोर्डका प्रतिनिधि, नेपाल परिवारका उपाध्यक्ष लगायत अनेसास जर्मनीका सल्लाहकार एवं साहित्यकार दिलबहादुर गुरूङ्गसंग अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली साहित्य समाज, जर्मनीका प्रतिनिधिद्वय सुरेन्द्र विष्ट र गोपीकृष्ण प्रसाईले हालै बर्लिन स्थित बुद्धहाउसमा गरेको छोटो भेटवार्ताको मुख्य अंशहरूः-

तपाईं त ब्यापारी, पर्यटन व्यवसायी तथा समाजसेवी मान्छे साहित्यकार पनि हुनुहुँदो रहेछ । यो क्षेत्रमा कसरी प्रवेश गर्नुभयो ?

मेरो विगतलाई राम्रोसंग नियाल्यो भने हृदयबाट आँसु भर्छ । स्कूले कालदेखि नै गाँउमा म साहित्यिक कार्यक्रमहरूमा संलग्न हुँदै आएको हुँ । विविध कारणले गाउँ छोडि परदेशिनु पर्‍यो । म जर्मनीमा आएपछि आफ्नो प्यारो सुन्दर लेक-वेसी, भीर-पाखा, सारङ्गी अनि डम्फूको ताल सम्झी बरोबर आँसु झार्थे । तीनै अग्ला डाँडा-काँडा, हिमाल, अनि हरिया फाँटको मनोरम दृष्यहरूले सम्झाएर भावुक बनाउँदै यस विदेशी भूमिमा पनि म कविता, गीत कोर्न पुगें ।

जर्मनीमा रहेका नेपालीहरूमाझ अनेसासको भूमिका कस्तो हुनु पर्ला ? ओभरलमा रहेका साहित्यिक प्रतिभाहरूलाई अगाडि ल्याउने उपायहरू के के होला ?

लगभग दश हजार जति नेपालीहरू होलान जर्मनीमा । लाहुरे भएर विदेशिनु परेका नेपालीहरूको मन मस्तिष्कबाट पवित्र विचारहरू फिकेर प्रस्तुत गर्नुपर्छ अनि नयाँ नयाँ प्रतिभाहरूलाई समेटदै लगी उनीहरूमा साहित्यप्रतिको उत्प्रेरणा मजबुत बनाउन सक्नु पर्छ । नयाँ प्रतिभाहरूलाई पुराना स्थापित प्रतिभाहरूसंग सम्पर्क एवं अन्तरक्रिया गराउने सञ्जालको समेत विकास अनेसासले अब छिट्टै थाल्नुपर्छ ।

साहित्यको परिभाषा यहाँको दृष्टिकोणमा कस्तो छ ?

साहित्य सभ्यताको पहिचान हो । जहाँ साहित्यिक समाज फष्टाएर गएको छ त्यहाँका मानिसहरूको बौद्धिकस्तर पनि उच्च भएको पाईन्छ । वास्तवमा मानिसहरूको मुटु छुने हतियार नै साहित्य हो । मनका भावनाहरू मानव समुदायमा पुऱ्याउन सक्ने मूल माध्यम र मान्छेको मनोदशा र विकृतिहरूलाई केलाउने ऐना नै साहित्य हो । साहित्य विनाको समाजको कल्पनै गर्न सकिन्न ।

जर्मनीमा अनेसासको भविष्य कस्तो देख्नु हुन्छ ?

कुनै पनि नयाँ काम थाल्दा शुरूका दिनमा विघ्न बाधा एवं कठिनाईहरू आउनु स्वभाविक नै हो । पछि यिनीहरू आफैँ सेलाएर जान्छन् । जर्मनीमा यस्तो एउटा साहित्यिक संस्थाको साह्रै आवश्यकता थियो, बल्ल पूरा भो । अब सबैको सद्भाव, प्रेम र प्रेरणाले यो फष्टाउँदै जाने छ ।

समाजसेवा र साहित्यको कस्तो सम्बन्ध छ ?

समाजसेवा र साहित्य एउटै रथका दुई पाङ्ग्रा हुन् । समाजसेवा व्यवहारिक हुन्छ भने साहित्य बौद्धिक ।

जर्मनीमा रहेका नेपालीहरू साहित्यमा कत्तिको रुचि राख्छन् ?

जब मनको भावना सलल बगेर सहजरूपमा बाहिर आउँछ त्यतिबेला प्रत्येक मान्छेको आँखामा हर्षको आँसु बग्नु थाल्छन् । त्यसैले साहित्यमा मानिसको स्वतः आकर्षण भै हाल्छ नै ।

दुःखबाट सृजना भएको साहित्य सुन्दर हुन्छ भन्छन् नि, यसमा तपाईंको राय ?

साँचो अर्थमा सच्चा साहित्य त्यहि नै हो ।

तपाईं त मनाङ्ग जिल्लाको मान्छे, सुन्दर पहाडी जिल्ला मनाङ्ग पनि साहित्यकारहरू जन्माउने ठाउँ पो हो कि क्या हो ?

प्रशिद्ध साधक, लेखक एवं कवि मिलारेपा जसको संप्रति वेलायतको म्युजियममा समेत संग्रहित छ, उनले मनाङ्गबाटै लेख्ने प्रेरणा पाए । हिन्दूहरूका आराध्यदेव शिव र पार्वतीले पवित्र स्नान गर्ने स्थान पनि मनाङ्ग नै हो । दूर्लभ जडिबुटी खाएर हुर्केका मनाङ्गहरू प्राकृतिकरूपमै स्वतःस्फूर्त साहित्यकार हुन्छन् नै ।

आफ्नो मातृभूमि, भाषा र साहित्य सेवामा आफूलाई अर्पण गर्दा कस्तो अनुभूति भैराख्या छ तपाईंलाई ?

आफूभित्र गुम्सिएको भावनाहरूलाई उजागर गर्न पाउँदा म त्यसै हर्षित हुन्छु । भन मातृभूमि, भाषा र साहित्यको सेवा गर्न अनेसासले मलाई अग्रसर गराएकोमा तपाईंहरूलाई मुरी-मुरी धन्यवाद छ ।

आफ्नो देशको मायामा दुई बाक्य बोल्नुहोस् न ।

विदेशमा केही पैसा कमाएर अनि धेरै ज्ञान अर्जेर स्वदेशमा नै फर्किने मेरो विगत २५ वर्षदेखिको सपना कहिले पूरा होला ? बुद्ध जन्मेको देश, भगवान पशुपतिनाथको देश, सती-सावित्रीको देश, हाम्रो प्यारो नेपाल । नेपालमा अहिले यहि साहित्यको कमी कमजोरीले गर्दा नै वातावरण धमिलो बनाईराख्या छ । आफ्नो व्यक्तिगत स्वार्थको लागि अरूको वस्ती उजाड नपारौं । सबै नेपाली एक भै आ-आफ्नो क्षेत्रबाट देशसेवामा लागौं । ✦

जर्मनीबाट प्रकाशित हुने पहिलो नेपाली साहित्यिक सङ्गालो "लालीगुराँस"मा बिज्ञापन दिई आफ्नो ब्यापार-व्यवसाय बढाउनु होस् ।

यात्रा संस्मरण

बर्लिनदेखि पेरिससम्म

- गोपीकृष्ण प्रसाई



बर्लिनदेखि बोनसम्मको यात्रा यसवर्ष २००५ को जनवरी र फेब्रुअरीमा गरी दुईपटक गर्ने मैले अवसर पाएँ। जनवरी ८ मा कामको सिलसिलामा एकपटक र काठमाडौँबाट यूरोपको यात्रामा निकलेका दुईजना दाईहरू धुव र प्रकाशसंग म पनि यूरोप यात्रामा सामेल हुने पर्ने अवस्था सिर्जना भै फेब्रुअरी १२ मा पून दोस्रो पटक बर्लिनदेखि बोन हुँदै फ्रान्सको पेरिससम्म पुगि यात्रा सफल गरि आईयो।

पहिलो यात्रामा मलाई साथ दिने शाही नेपाली राजदूतावास, बर्लिनका तृतीय सचिव गंगाराम पाण्डेज्यू हुनुहुन्थ्यो। उक्त यात्रा यूरोपकै प्रख्यात आई.सी.ई. ट्रेनबाट हिँडेको मेरो पहिलो यात्रा थियो। आई.सी.ई. ट्रेनको यात्रामा पहिलो अनुभवले मलाई कताकता रोमाञ्चक बनाईरहेको थियो। आई.सी.ई. ट्रेनको गति १७० कि. मि. प्रति घण्टादेखि २५० कि.मि. प्रतिघण्टाको आरोह-अवरोहमा गैरहेको ट्रेनको कम्प्यूटरमा जडित गति मापन यन्त्रबाट अवगत हुन्थ्यो। उक्त यात्राको बेला पाण्डेज्यू अलि व्यवहारिक पक्षतर्फ ढल्केर दुःख-सुखका कुराहरू गरिरहनु भएको थियो, वहाँको मुख्य ध्यान आफ्नो कान्छो छोरा दिनेशमा केन्द्रीत भैरहेको थियो, किनकि दिनेश अधिल्लो दिन मात्रै अध्ययनको सिलसिलामा लण्डनतर्फ प्रस्थान गरेका थिए। बर्लिनबाट लण्डनसम्म बसबाट गएका दिनेशले निश्चित समयसम्म पनि फोन नगरेकाले छोरा कतै अलमलियोकि भनेर उहाँ चिन्तित हुनु स्वभाविकै थियो। तर एक-डेढ घण्टा ढिलो भएतापनि बोन स्थित मुख्य रेल्वे स्टेशनमा पुगेपछि दिनेश सकुशल लण्डन पुगेको खबर पाएर पाण्डे सर निश्चिन्त भएको मैले महसुस गरेँ।

विहानको करिब १०:५८ मा बर्लिनको जूलोगिसेरगार्टेनबाट जर्मनीका विभिन्न भागहरूको मनोरम दृष्यावलोकन गर्दै दिउँसो १६:३७ मा हामी बोनको मुख्य रेल्वे स्टेशनमा आईपुग्यौँ। बोन मेरालागि एकदमै नौलो ठाउँ थियो, त्यसैले मैले पूर्व परिचित बहिनी निर्मला खरेललाई बोनमा आउन र पुरानो राजदूतावास भवनसम्म पुन्याउन अनुरोध गरेको थिएँ। खरेललाई १६:४६ सम्म पनि त्यहाँ नभेटेपछि मैले पून: उनको मोबाईलमा सम्पर्क गरेँ। खरेलले आफ्नो मोबाईलबाट तीखो स्वरमा करिब १५ मिनेटमा त्यहाँ आईपुग्ने जानकारी दिँदै आफ्नो मोबाईल बन्द गरिन्। त्यसपछि

निश्चित समयमा खरेलको आगमन भयो, खरेललाई पथ-प्रदर्शक मानेर हामीले राजदूतावासको पुरानो भवन अर्थात् इमहाग-१५ को गन्तव्यतिर लाग्नु थियो। निर्मला खरेल निकै जोश र जाँगर भएकी, बाँच्च जान्ने यूवती हुन्। उनको जर्मन भाषा सलल बगेको छ, उनी जर्मनीमा स्टाफ नर्सको जागीरे पनि छिन्। छिट्टै रिसाई हाले पनि तुरुन्तै आत्मिय हुन सक्नु खरेलको अर्को विशेषता हो। हिउँदको छोटो दिन साँझ भ्रमकै परिसकेको थियो, खरेलपनि बोनमा त्यति बानी नभएकोले बोनका कुनै ठाँउमा पुग्नु उनकालागि त्यति सहज थिएन। तर जे भएपनि उनले ब्याडगोटेसवर्गबाट त्यहाँका जान्ने बुन्ने मानिसहरू, ट्याक्सी ड्राईभर संग सम्पर्क गरी हामीलाई ११२ नं. बसबाट हागेनमार्ग हुँदै पुरानो राजदूतावास भवनमा पुन्याईन्। उनलाई पनि हामीले त्यहीँ बस्न अनुरोध गरेका थियौँ, तर उनले आफ्नै निवास कोल्नमा फर्कने निर्णय गरिन् र हामी पनि भोकले लखतरान भैसकेकाले निर्मलासंगै चाईनिज रेष्टुराँमा गएर खाना खायौँ। खानाको बील ५२ यूरो आएछ, तर यसरी आफन्तहरूको भेटघाट र आत्मियताले गर्दा बीलतर्फ कसैको ध्यानै गएन। यसरी निर्मलासंग हामी बोनबाट छुट्टिनेक्रममा आफूलाई बेलुकीकोलागि चाहिने खानेकुरा र एउटा स्कच टिक्की समेत च्यापेर पुरानो राजदूतावासभवन तर्फ फर्कियो, खरेलपनि आफ्नो निवास कोल्न तर्फ लागिन्।

उनले हामीलाई सकुशल पुगे नपुगेको जानकारी लिन राती करिब नौ बजेतिर मेरो मोबाईलमा सम्पर्क गरिन्। मैलेपनि जर्मन भाषामा नै आफूहरू आइपुगेको ठट्टा गरिदिए पछि हाँस्यै उनले फोन राखिदिईन्। यसरी बोनको पहिलो यात्रा बर्लिन-जूलोगिशेरगार्टेन-ह्यानोभर-विलेफिल्ड, ह्याम, भूपडताल, कोल्न हुँदै बोनमा गएर टुङ्गियो। त्यो यात्रा सो दिनको लागि टुङ्गिएतापनि भोलिपल्ट हामी आफ्नै हिसाबले बोन शहर घुम्न गयौँ। काठमाडौँ उपत्यकासंग तुलना गर्न लायक बोन शहर मानसिक शान्तिदिने शहर रहेछ, पहाडहरू हेर्दै मात्र आनन्द दिने, बीचमा नदी बगिरहेको, सुन्दर सानो चिटिक्क परेको आर्कषक र भर्खरै जवानीको खुड्किला चढ्दै गरेर यौवनको अथाह सागरमा हराउन खोज्ने यूवती जस्तै सपना साँचेको छ बोन शहरले। सबै मानिसहरू सभ्य शान्त र सम्पन्न छन्, बोन पहिलेको पश्चिम जर्मनीको राजधानी शहर

पनि हो। पुरानो राजदूतावासको भवनमाथि नेपालको तेह्रथुम ताप्लेजुङ्ग जस्तै नागी डाँडाहरू, धुपी सल्ला र लालीगुराँसकै सेरोफेरोमा रमन मन पराउने त्यहाँका प्राकृतिक मनोहरताहरू। हामीलाई बोन शहर घुमाईदिन्छु भनेर कोब्लेञ्जका विजय सुब्बाले आश्वासन दिएतापनि त्यतिबेला वहाँको व्यक्तिगत कठिनाईको कारण हामी दुईजना मात्रै बोनको सफरमा निस्कियोँ।

आखिर तेस्रो दिन निर्मलाको डेरामा नपुगी बर्लिन फर्कनु हाम्रोलागि एउटा अपराध नै मानिन्थ्यो। त्यही अपराधबोधबाट मुक्त हुन दिउँसो १४:३० बजे तिर निर्मलाको निवास बर्गिसग्लाड्सबाकमा हामी पुग्यौँ। हाम्रो उचित सत्कार गर्न निर्मलाले कुनै कसर बाँकी राखिन्। आखिर १६:०० बजेको ट्रेन हामीले जसरी पनि भ्याउनु थियो। मेरो ब्याग अलि गह्रौँ भएकोले एकातिर निर्मलाले समाईदिईन्, हुनत उनले आएको दिनपनि त्यसरी नै पूरै सहयोग गरेकी थिइन्। आखिर त्यो पहिलो यात्रा हाम्रो लागि साह्रै नै सम्भन्ना योग्य रह्यो। यस यात्रा संस्मरणका मुख्य केन्द्रबिन्दुमा जर्मनीका बाटाहरू, आधुनिक कृषिशैली, गाउँतिर हावाबाट चल्ने मेशिनहरूको बढ्ता प्रयोग, व्यवस्थित सवारी एवं सवारी साधन, हिउँदको हरियाली, सम्पूर्ण जर्मनीका भागहरू उस्तै उस्तै हुन कि भन्ने भान र हाम्रो राजदूतावासको पुरानो भवनहरूको अवलोकन एकातिर छँदै थियो भने अर्कातिर निर्मला खरेलले देखाएको स्वच्छ, शालीन, खुल्ला र सहृदयी आतिथ्यपन।

पहिलो यात्रा यसरी टुङ्गिएपनि दोस्रो यात्रा उस्तै उस्तै ढंगले सुरु हुन लागेको थियो फेब्रुअरी १२ तारिकमा। एकातिर पहिलो आई.सी.ई. ट्रेनको यात्रा सहज र आनन्दायक थियो भने दोस्रो यात्रा क्षेत्रीय ट्रेनबाट हुन गैराखे पनि विभिन्न दृष्यहरू एवं स्थानहरू पनि हेर्दै जाने उदेश्य राखेर तीन जनाको लागि दुईतर्फि भाडा समेत गरि जम्मा बत्तिस यूरोको टिकट काटी हामीले बर्लिनदेखि कोल्नसम्मको यात्रा सुरु गर्नु। क्षेत्रीय ट्रेन सस्तो अनि बर्लिनदेखि पाँचवटा स्टेशन पार गरेर समयको पर्खाईसंगै साविक समय भन्दा दोब्बर समयमा कोल्न पुग्न सकिने रहेछ। पाँचवटा स्टेशनमा तदारुकताकासाथ आफ्नो टिकट र समयको ख्यालगरि चुस्त र दुरूस्तरूपमा हामीले आफूलाई तयारी हालतमा राख्न सक्नु पर्थ्यो। यसरी हामी उक्त दिन बर्लिनबाट करिब आठ बजे चढेका थियौँ, करिब दिनको १७:४५ मा हामीले कोल्नको मुख्य रेल्वे स्टेशनमा पुग्नुपर्ने थियो। तर विविध

कारणले बाटोमा अल्मलिएर रातको करिब २१:०० बजे मात्र त्यहाँ पुग्न सफल भयौं ।

हाम्रो यात्रा बर्लिनबाट म्याग्देबर्ग, ब्राउन्स्वेग, ह्यामोभर, बिलेफिल्ड, ह्याम हुँदै कोलन पुग्यो । ह्यामबाट कोलन पुग्नेबेलामा दुईजना भारतीय सहयात्री मित्रहरूले चर्चित गायक मोहम्मद रफीका हिन्दी फिल्मी गीतको रेकर्ड सुनाई हाम्रो यात्रालाई सहज एवं थकान मुक्त पारिदिए । त्यतिबेला प्रकाशदाई तिनीहरूसंग निकै जोशीलो भै गफ गरिरहेका थिए । हामी कोलन पुग्ने वित्तिकै विजय थापाजीले रेल्वे स्टेशनबाट उनको डेरासम्म ट्याक्सीबाट लगे । थापाजी नेपाली साथीहरू भनेपछि, हुरूकै हुने आत्मिय मित्र रहेछन् । थापाजी संगै बस्ने अर्का नेपाली मित्र सुनिल आचार्य पनि हाम्रै स्वागतका लागि पर्खिरहेका रहेछन् । सुनिललाई पनि मलाईजस्तै एलर्जीको समस्या रहेछ । एलर्जीको समस्या नै भएपनि पाहुनाहरूको स्वागत गर्न सुनिल मेहनतकासाथ खानाको परिकार बनाउँदा रहेछन् । उनी अन्तमहादेशीय कुक पनि हुन् । तिनै सुनिल र विजयजीको आतिथ्यमा हामीले पाँच-छ छक खाना संगै खायौं त्यहाँ । त्यहाँ त साँझपरेपछि, नेपाली लोक संगीतका मर्मज्ञ र गायकहरूको रमाईलो जमघट पो हुने रहेछ । एकजना उमेरले पाकी दिदी रिना जसको मूलघर कम्बोडिया रहेछ, उनीसंगको चिनापर्च र आफन्तपनको आत्मियता साँझै प्रगाढ भयो कोलमा । जे होस उनी पनि त्यहीं नेपालीहरूसंग दुःख-सुख बाँडेर बसेकी रहेछिन् ।

अर्कातिर बियरको चुस्की र सुनिलजीको परिकारको स्वादसंगै काठमाडौँबाट आएका दुईजना दाईहरू संपूर्ण थकाईलाई विसेर लोकभाकामा मज्जाले नाच्न थालिसकेका थिए । ध्रुवदाई त दुईरात नै लोकधुन र गाईने सूसेलीमा नाच्नु भयो, ध्रुवदाईका विभिन्न नृत्यहरू प्रस्तुतिको साँझै प्रशंसा गरे त्यहाँका साथीहरूले । त्यसरी नै प्रकाशदाई पनि आफ्नो लोकनृत्य बेला-बेलामा कम्मर मर्काई-मर्काई प्रस्तुत गरि रहनु भएको थियो । म पनि भन के कम भनि त्यहाँका साथीहरू सुनिल, कृष्ण, अर्जुन, राजु, ज्ञान लामा, जय लामा र विजयलाई साथ दिन आफ्नो धोत्रो स्वर पस्किरहेको थिएँ । त्यसको भोलिपल्ट विजय थापा, रिना, म, प्रकाश र ध्रुवदाई बोनतिर घुम्न गयौं । बोनको मनमोहक दृष्यदेखेर दाईहरू साँझै आल्हादित भए, ध्रुवदाई त भन पृथ्वीको स्वर्ग यहि नै पो हो कि क्या हो भनेर बोनको प्रशंसामा व्यस्त हुनुहुन्थ्यो ।

पर्सिपल्ट फ्रान्स जाने बेलासम्म पनि विजय थापा र रिना हामीलाई ट्रेन स्टेशनमा पुऱ्याउन

आए । त्यसअघि उनीहरूले हामीहरूलाई कोलनको चर्च र राईन नदी पनि घुमाईदिए । यसरी हामी फेब्रुअरी १४ का दिन थाले रेल्वेसेवा अन्तर्गतको आई.सी.ई. रेलबाट पेरिसतिर लाग्यौं । थाले ट्रेनमा हाम्रो सिटको नजीकै एकजना इरानका मित्र आई बस्यो । हामीसंग हाई...हेल्लो...गर्दै थियो उ । एकैछिनमा ट्रेनको चेकिङ्ग यूनिट आयो, यूनिटलाई न उसले पासपोर्ट देखायो न ट्रेनको टिकट नै देखायो । चेकिङ्ग यूनिटले उसलाई हत्कडी लगाएर लैजाने डर देखाएपनि त्यो मानिस नीडर भएरै बसिरह्यो । हामी तीनै जनाले त्यो मानिसलाई नियालेर हेर्दै थियौं, पेरिस नोडमा सबै उत्रिए पछि उ पनि हामीलाई बाई-बाई गरेर हाँसै शहरतिर रमाना भयो । पेरिसमा हाम्रो बस्ने बन्दोवस्त फ्रान्सका लागि कार्यवाहक शाही नेपाली राजदूत निरञ्जनमान सिँह बस्न्यातज्यूको आवासमा भयो । बस्नेतज्यूको सरल एवं मित्रवत व्यवहारले हाम्रो पेरिस यात्रालाई सहज र अविस्मरणीय तुल्याईदियो । बस्नेतज्यू संगै बस्ने अर्का एक नेपाली भाई कृष्णप्रसाद श्रेष्ठ उस्तै हँसिला र रसिक रहेछन् । बास्तवमा कृष्णको गफ र बोलाईको प्रस्तुतिले हाम्रो थकान पनि दूर हुन पुग्यो । कृष्णको घर सिन्धुलीमा रहेछ । प्रकाशदाई पनि सिन्धुली कै हुनाले प्रकाशदाई र कृष्ण आफ्नै तालमा नाच्न थाले । भोलिपल्ट हामी एकजना प्रकाशदाईकी भाञ्जी सुभद्रा घिमिरे र कृष्णसंग फरक फरक समयमा पेरिस शहर घुम्नौं ।

सुभद्रा भाञ्जीपनि बिछट्टै फरासिली, हँसिलो मिजासकी र सहयोगी रहिछिन् । उनका फ्रेन्च श्रीमान् यानिक पनि पत्नीकै निर्देशन अनुसार चल्ने सज्जन व्यक्तित्व रहेछन् । विउँसो कृष्णले नेपोलियनको संग्रहालय, साञ्जेलिजे र केही ऐतिहासिक स्थलहरू घुमाए । साँझमा सुभद्रा भाञ्जी र ज्वाँइले गाडीमा पेरिसको महत्वपूर्ण ऐतिहासिक स्थलहरू घुमाए । सुभद्राले बेलायतकी यूवराज्ञी डायनाको दुर्घटना भएको सुरुङ्गको बारेमा बताईन् । पेरिसको पर्यटकीय एरिया र नोत्रदाम चर्च पनि घुमाए उनीहरूले । नेपालको ठमेल जस्तै लाग्यो मलाई त्यो पर्यटकीय एरिया । आईफेल टावरको अवलोकन लगायत त्यहाँको सुन्दर दृष्यलाई हामीले आफूसंगै क्यामेरा भित्र कैद गर्नुभयो । साँझको समयमा त्यहाँ जोडसंग हावा चलिरहेको थियो । मैले धेरै बाक्लो टोपी फोटो खिच्ने बेलामा लगाएकोले ध्रुवदाई जोशिएर टोपीखोल् भन्दै हुनुहुन्थ्यो । तर जाडोले मैले टोपीखोल्न सकिन । जाडोसंगको मेरो सम्झौता ठूलाबडाको बचन भन्दा कठोर हुन्छ, हाम्रो ताल देखेर सुभद्रा र उनको श्रीमान्

कविता नितान्त एकलो

- शिक्षा पाँडे



एकलो छु आज म
नितान्त एकलो
म अनि मेरो एकलोपन
हेर्दा आखाँले नभ्याउने
मानिसको भीड
तर यस भीडमा
छु एकलो म
देखेका सपना
उल्लेका भावना
केवल आफूमा निहित
आज विवश छु
आज नितान्त एकलो छु
तिम्रो मधुर साथ पाउने आशामा
जीवनको उकाली ओराली
हिडिँरहेको छु
यहाँ नभुल्के पनि
कहिँ कतै भुल्के कै होला
भोलिको सूर्योदयको पर्खाइमा
एकै यात्रा गरिरहेकै छु
तिम्रो साथमा पाउने आशामा
मन रोए पनि बाहिर हाँसिरहेकै छु
बाहिर हाँसिरहेकै छु ।

- बर्लिन, जर्मनी ।

हाँसै थिए । मिश्रबाट पेरिसमा ल्याएको त्यो अग्लो कङ्क्रीट पनि हेर्नु हामीहरूले । यूरोपमा आएर पेरिस नहेर्नु भनेको कता कता यूरोपको यात्रा नै अपूरो भयो कि भन्ने भान पर्ने रहेछ । मध्य पेरिसमा बाटाहरू साँघुरा भएतापनि आकर्षक अधिकांश ढुङ्गाले छापेर बनाएका र घरहरू सबै दरबार जस्ता रहेछन् ।

पेरिसका मान्छेहरू पनि प्रायः मभ्यौला कदका, जर्मनहरू जस्तो अग्लो कदका लागेन मलाई । त्यसको भोलिपल्ट हामीहरू पेरिसमा अवस्थित लुभ्र संग्रहालमा गयौं । लुभ्र संग्रहालमा हेर्न लायकका धेरै संग्रहहरू देखियो । तीनहजार वर्ष पुरानो मिश्रबाट ल्याईएको लास (ममी) लाई सिसाको बाकसमा राखिएको रहेछ, त्यसको अवलोकन गर्नु, अरु त्यस्ता थुप्रै प्राचीन मानव सभ्यताका विकास क्रममा बनाईएका विभिन्न वस्तुहरूको अवलोकन गर्नु । मोनालिसाको चित्र त्यहाँको मुख्य आकर्षण रहेछ । सानो फ्रेममा राखेको त्यो सुन्दर एवं विख्यात आकृति डा. तारानाथ शर्माको निबन्धमा वर्णन गरेजस्तै थियो । नीरञ्जनसरबाट पनि एकजना श्रीलंकाली

ड्राईभरलाईपेरिसका सबै महत्वपूर्ण स्थलहरूको भ्रमण गराईदिनु भनेर आदेश भएको थियो । सोही अनुसार निजले पनि पेरिसका केही पर्यटकीय क्षेत्र र भव्य चर्च मुमाटमा हामीलाई पुर्याइदिए । त्यसको भोलिपल्ट अर्थात फर्कनेदिन हामी बिहान सुभद्राको घरमा खाना खान गयौं । त्यहाँ अर्का एक नेपाली बहिनी मायासंग पनि भेट भयो । सबैजना रमाईलोसंग मिलेर खाना खायौं । राती २०:४५ बजे हाम्रो बर्लिन फर्कने ट्रेन थियो । फ्रेन्च ज्वाइले हामीलाई पेरिसनोडबाट ट्रेन चढाएर हात हल्लाई विदाई गरेर मात्र फर्किए । पेरिस बसाईकै क्रममा नीरञ्जनसरसंग हामी फ्रान्सको पेरिस स्थित शाही नेपाली राजदूतावास पनि गयौं । त्यहाँ अर्का एकजना तृतीय सचीव पुष्प घिमिर ज्यूसंग पनि चिनापर्चि भयो । फ्रान्सका यात्रालाई मनमा केलाउँदै हामी एक अर्कासंग अनुभव पस्कदै आयौं बर्लिनतिर । हाम्रा सिटका छेउमा दुईजना टर्कीका महिलाहरू बसेका थिए । घरी घरी खाईर हनु पर्ने अनि मुख बिगारेर गफ गर्दै नखरा पार्न खप्पिस ती केटीहरू आफ्नो वाकमैनमा टर्किस गीत सुन्दै इस्तानबुलको संसारमा रम्यै थिए । ती दुई मध्ये एकजना गर्भवती भएकीले हामीले पनि केही अप्ठेरो होलाकी भनेर साह्रै सतर्कता अपनायौं । बाटामा हामीले कोल्का जय लामाले छोरीलाई भेटन समय मिलाएर दुई-तीन महिनामा एकचोटी पारपाचुके भैसकेकी श्रीमतीसंग अनुमति लिनुपर्छ भनेको कुराले आफैलाई भक्भक्काई रहेको थियो । नेपालीहरूको विदेशी महिलासंगको बैवाहिक स्थितिबारेको व्यङ्ग्यात्मक प्रस्तुति थियो त्यो । यसरी करिब एक हप्ताको यात्रा टुङ्गियो १८ तारिकको बिहान ।

दोस्रो यात्राको बेला माग्देवर्ग हुँदै ब्राउन्स्वेगसम्म जाँदा घटन भएको अप्रत्यासित र यात्रै खल्लो हुन गएको घटनालाई म यहाँ पस्कन गाईरहेको छु । जसै हामी बर्लिनबाट माग्देवर्ग पुग्यौं, क्षेत्रीय रेल न हो त्यसपछि हामीले माग्देवर्गबाट ब्राउन्स्वेगसम्मको ट्रेन समात्न आफ्नो स्टेशन नं. र समयको प्रतीक्षा गर्न आवश्यक थियो । १०:३० मा माग्देवर्गबाट ब्राउन्स्वेगतिर ट्रेन जान्थ्यो । स्टेशन नं. ८ भनेर टिकटमा स्पष्ट लेखिएकै थियो । हामी करिब १०:२८ तिर नै ट्रेनभित्र प्रवेश गयौं । ब्यागहरू एकातर्फ राखेर सीटमा बसिसकेपछि प्रकाशदाई अलि बढि नै शंकालु भएर यो ट्रेन नहुन पनि सक्छ, टिकटमा स्टेशन नं. ८ छ, यसमा नं. ८A पो देखे मैले त, तपाईंहरू एकपल्ट टिकट लिई बाहिर गएर एकचोटि एकिन गर्नुहोस् भनि कराए । उहाँको त्यही एकहोरो ढिपीले गर्दा ध्रुवदाई र म स्टेशन एकिन गर्न ट्रेनबाट बाहिरियौं । स्टेशन ठीकै थियो, समय १०:३० पनि ठ्याक्कै

भएको थियो, जसै हामी ढुक्क भएर ट्रेनभित्र पस्न खोज्यौं, ट्रेनको ढोका ढ्याम्मै लागिहाल्यो । हामी बाहिरबाट ढोका ढक्-ढक् गर्न थाल्यौं, प्रकाशदाई भित्रबाट ढक्ढक्याउन लागे, आखिर केही जोर चलेन बन्द भैसकेको ढोका खुलेन् । भित्र-बाहिर द्वैथरिका हामी अत्तालिएको अनुहार ले हेर्न थाल्यौं, त्यसपछि ट्रेन हुँदैकिहाल्यो आफ्नो गन्तव्यतिर ।

हामी धेरै आत्तियौं, प्रकाशदाई त यति धेरै आत्तिए भन्ने कुरा पछि वहाँद्वारा प्रस्तुत विवरणबाट थाहा पाईयो । वहाँ ट्रेनभित्र भावविभोर भएर भण्डै आँसु झार्नु भएछ, भण्डै-भण्डै मुछिँत भए जस्तो भान भएछ, वहाँलाई । तर कसो कसो धैर्यताको परीक्षा लिन भुल्नु भएनछ, वहाँले । एक किसिमले त्यो जर्मनीको सुविधायुक्त ट्रेनमा म पुरै अस्त-व्यस्त र एक्लो भएँ कविजी भनेर पछि वहाँले भन्नुहुन्थ्यो मलाई । वहाँको अंग्रेजी भाषा कामचलाउ भएपनि ट्रेनमा प्रायः सबै जर्मनमात्र बोल्ने मानिस हुन्छन्, यस्तो बेलामा ट्रेन हुँदैकिएर ब्राउन्स्वेगतर्फ लाग्दा वहाँको हालत कस्तो भयो होला ? त्यस्तै बाहिर छुटेका हामी दुईजनाको हालत पनि उस्तै थियो, मेरा सम्पूर्ण कागजातहरू, राहदानी, मोबाईल फोन, ब्याग र डायरीहरू ट्रेनमै छुटे, ध्रुवदाईका सम्पूर्ण सामानहरू सहितको ब्याग पनि भित्रै रह्यो । क्षेत्रीय रेल ब्राउन्स्वेगमा गएर रोकिएपछि अर्का एकघण्टा पर्खेर मात्र हयानोभर का लागि अर्को ट्रेन कुनु पर्थ्यो । वहाँसंग टिकट पनि नभएको र साथ पनि छुटेको अव्यवस्थित मोडमा वहाँले त्यहाँ भन्दा उता जानसक्ने कुरापनि भएन । प्रकाशदाई त्यसरी छुटेपछि वहाँलाई ट्रेनभित्रै आफू हराएको अनुभव भएछ । केही नलागेमा वहाँले आफ्ना संपूर्ण ब्यागहरू फालेर ट्याक्सीमै भएपनि बर्लिन जान्छु भनेर साहास जुटाईरहनु भएको रहेछ । त्यति बेले मैले बाहिर प्रकाशदाईको अवस्था मनमनै अन्दाज गरेँ र साह्रै दुःखित भएँ । ध्रुवदाई पनि त्यसरी नै दुःखित हुनुभएको थियो । बडो सहृदयी मान्छे, खुलस्त मान्छे, ठट्टा गरिरहनुपर्ने मान्छे, एक्कासी त्यस्तो विपद आईपर्दा हाम्रो मन आत्तिने नै भयो । यसरी प्रकाशदाईको चिन्ताले सताईराखेको बेला तुरून्तै अर्को ट्रेनमा जान त्यहाँका प्रहरीसंग हामीले अनुरोध गयौं । हाम्रो अवस्था त्यहाँ रहेका दुइजना महिला प्रहरीले देखिराखेका थिए । उनीहरूले हामीलाई ब्राउन्स्वेग जान एक घण्टापछिको अर्का ट्रेन मिलाई त दिए, तर हाम्रो मन अझै मानेन् र मुख्य रेल्वे स्टेशनका कर्मचारीहरूसंग अनुनय विनय गर्न गयौं । बडो सहृदयी एक भद्र महिलाले हाम्रो अवस्थाको ध्यान दिँदै समय दिएर होसियारीसाथ हाम्रो सहयोग गरिन् । उनले आफ्नो वाकीटाकीमार्फत ट्रेनमा सम्पर्क गरि प्रकाश

देवकोटालाई सोही ठाउँमा फर्काउने व्यवस्था मिलाईन् । आखिर हामीले १३:३२ सम्म अर्थात करिब अर्को तीन घण्टा त्यहाँ पखिनुपर्ने भयो ।

कुरेर बस्न गाह्रो भैरहेको थियो, तर ती महिलाले हामीलाई पुरै आस्वस्त पारेकीले हामी ढुक्क भयौं । वास्तवमा ती महिलालाई दैवले हाम्रै सहायताका लागि त्यहाँ पठाएका रहेछन् भन्ने हामीलाई लाग्यो । १३:३२ मा प्रकाशदाई भक्कानिदै ट्रेनबाट ओर्लिए, अनि मसंग अंगालो हालेर भावविभोर भए । अब कविजी कै निर्देशनमा हामी अगाडि बढ्नु पर्छ भनेर एकछिन जोशिए । एकछिन उनी बालक जस्ता भए । यदि ती महिला प्रहरीहरूको सल्लाह अनुसार ध्रुवदाई र म ब्राउन्स्वेग गएको भए प्रकाशदाईलाई भेटन नसकिने रहेछ । किनकि प्रकाशदाई १२:१८ मा त्यहाँबाट माग्देवर्ग फर्किने रहेछन्, शायद उनको भावावस्था ट्रेनमा रहेका अन्य कर्मचारीहरूले पनि बुझेर फर्काउने प्रवन्ध गरिसकेका रहेछन् । हामी ११:२७ मा गएका भए १२:४१ तिर ब्राउन्स्वेग पुगिन्थ्यो होला, प्रकाशदाई यता हामी उता । अनि फेरी हामीलाई माग्देवर्ग आउन अर्का दुईघण्टा भन्दा बढी लाग्थ्यो होला, त्यतिबेला प्रकाशदाई आत्तिएर फेरी ब्राउन्स्वेग नै जान्थे होला । कोल्का साँझ ५:४५ बजे पुगे भनेर हिँडेका हामी त्यति बेला कस्तो मनोदशामा हुन्थ्यो होला ? यो यात्राको एउटा भण्डै दुःखद हुन पुगेको उल्लेखनीय पक्ष पनि यही हो ।

प्रकाशदाई ब्राउन्स्वेगको सट्टा कतै आत्तिएर वीचबाटैमा उत्रेका भए, लामो समयसम्म हराउन पनि सक्थे । दैवसंयोग सबै कुरा मिल्न गयो । दैवले हामीलाई पूरापूर साथ दिए त्यसदिन । गोपाल विमलीजीको वारम्बार नाम लिने प्रकाशदाईलाई हामीले बाटो भरि ठट्टा गरि जिस्क्यायौं, गोपालदाईले.....गोपालदाईलेगोपालदाईले ।

यसरी यात्रा समाप्त पारी जसै १८ तारिकमा बर्लिन फर्केका थियौं, दिउँसो साथी सुरेन्द्र विष्टजीको फोन आयो । विष्ट अनेसास जर्मनीका संस्थापक कोषाध्यक्ष र लालीगुराँस पत्रिकाका सम्पादक मण्डलका सदस्य पनि हुन् । मेरो कविताको शीर्षक काक्ताली हुनु पर्छ भनेर जोसिँदै टेलिफोन गर्ने विष्टजीका कुरा मैले बुझ्न सकिन, किन ? मेरो प्रतिप्रश्नमा विष्टजीले तपाईंलाई काक्ताली पत्थोमाडसाऽप... भनि फेरी ठट्टा गरे अनि म चाँहि चुप लागें । भोलि पर्सितर यसरी विस्तारै कुरा बुझ्दै जाँदा काठमाडौँबाट आएका दाईंहरूसंग एकहप्ता फ्रान्स र जर्मनीको यात्रा भयो मेरोपनि भनेर विष्टजीको व्यङ्ग्य काक्तालीको जन्म भएछ बर्लिनमा ।अस्तु

कथा

कुहिरो भित्रका दुई धुकधुकीहरू

- रुद्र सुब्बा



समयको प्रवाहसँगै दिन, रात, महिना अनि वर्षहरू यसरी नै बित्दै थिए। निर्मल आकाशको छहारीमुनि रहेको सुन्दर गाँउ सुमेली बस्तीभित्र आरती पनि आफ्नै परिवेशमा हुर्किरहेकी थिई। केही चञ्चलता तर निश्चल एवं निर्मल स्वभावकी आरती, सुमेली बस्तीको प्राकृतिक रमणीयता भित्रका सुन्दर भरना, खोला-नाला अनि चम्पा चमेलीका फूलहरूसित लुकामारी खेल्दै यौवनावस्था तर्फ अगाडि बढिरहेकी थिई। ब्राम्हण परिवारमा हुर्केकी हुनाले सधैं साँभ्रमा दीप-वत्ति बाल्नु, भजनहरू गाउनु अनि लोक भाकाका सुसेलीहरूमा खहरेहरूसँगै गुनगुनाउनु आरतीको दीनचर्या नै थियो।

कुनि के हो, जीवन त बग्दो रहेछ, खोलाको पानी जस्तो, जीवन त फुल्दो रहेछ, सुनखरीको फूलजस्तो, रङ्गी, बिरङ्गी, त्यसमा पनि मनभित्रको कौतुहलतामा रोमान्चकताले वास पाउँदो रहेछ। मनको पानाभरी रंग भरिँदो रहेछ विविधताको। यौवनको स्पर्शसँगै लालीमय ज्वारहरू छुट्टिँदो रहेछ, जीवनमा।

आरतीको जीवनमा पनि कहिल्यै नमेटिने गरी अरूणको हृदयले वास गरेछ। सामाजिक दृष्टिकोणले अरूण तल्लो जातमा जन्मेको भएतापनि उसको जात-पातले आरतीलाई कुनै असर पारेन। आरतीकै आग्रहमा सँगै बाँच्ने अनि सँगै मर्ने कसमकासाथ अरूणले आरतीको सिउँदो रंगाई दिएको थियो त्यही सुमेली बस्ती माथिको काली मन्दिरमा। ती दुईबीचको हृदयको साटासाट एवं प्रीतीको समागम सुमेली बस्तीमा कसैलाई पनि थाहा थिएन। जबकि समाजले हुर्काएर राखेको प्रचलनहरू आजको नयाँ पुस्ता लागि छेकवार बनेर तेर्सिन्थ्यो। जात, जाति, धर्म सम्प्रदाय जस्ता सामाजिक कुरितीहरूले आरती र अरूणको स्नेहयुक्त पाइलाहरूमा पनि पहाड बनेर उभिएको थियो। त्यसैले अरूण नेपाली र आरती अधिकारीको निश्छल र स्वच्छ प्रेमको साक्षी केवल त्यहाँ मन्दिर र त्यस वरिपरीका फूल मात्र थिए।

अरूण बाँसुरी बजाउँथ्यो वनै भन्किने गरी, अनि मधुर स्वरमा आरती गीत गाउँथी। त्यसपछि स्वर र संगीतले गुन्जिएको सुमेली बस्ती माथिको वन संगीतमय बन्थ्यो। माया भन्ने वस्तु कति अनौठो हुँदोरहेछ, कहिले सागर वीचमा पुऱ्याई कहिल्यै नउत्रने गरी दुबाइ दिँदो पनि रहेछ, अनि बादलपारी क्षितिजमा मन-

संसारहरूलाई उडाई पनि दिँदो रहेछ। आँखा भित्रको स्वप्नील दुनियाँलाई विचित्रको कल्पनामा पौडी पनि खेलाई दिँदो रहेछ। यस्तै काल्पनिक संसारमा कहिले अरूण सूर्य बन्थ्यो भने आरती बादल। बादल र घामको लुकामारी अनि दिन र रातको लुकामारी जस्तै उनीहरूको जीवनमा अनेकौँ काल्पनिक खेलहरूले रङ्गिन भैरहेको थियो। दुवैले बुनेका सपनाका थैलीलाई अन्जुलीभरी संगालेर समयलाई टाढा धकेल्दै थिए।

विधिको विधान भनी वा समयको विडम्बना! सुमेली बस्तीको सामाजिक परिवेश भित्र यौटा असोचनीय भूकम्प आइपुग्यो। जसको कम्पनले त्यहाँको धरतीमात्र हल्लिएन, अरूण र आरतीको जीवनमा नै भुँड्यालो ल्याईदियो। संध्याकालीन सूर्य पश्चिम क्षितिजमा नलुकदै सुमेली बस्तीमाथिको एकान्त चौरमा आरती आफ्ना मुटुका भक्कानोहरूलाई थिचि अरूणलाई कारुणिक स्वरमा भन्न थाली "मेरो मनको र जा, अरूण! यदि तिमि तिमी मन कठोर पार्न सक्छौ भने यौटा कुरा।" आरतीको बोली रोकियो। हातको बाँसुरी भूँडमा राख्दै अरूणले सोध्यो "के भयो आरती? भन ल मैले मेरो छातीहरू कठोर पारें।" आरतीले सुकसुकाउँदै अनि नजिकैको मन्दिर र वन पाखाहरू देखाएर भन्न थाली "हामीले ऊ त्यहीबाट हाम्रो प्रेमको बीजारोपण गरेका थियौं, जुन कुरा तिमि, म अनि कालीदेवीलाई मात्र थाहा छ। तर आज "तर आज? के भयो आरती भन न" अरूणले गम्भीर हुँदै सोध्यो। भूँडको बुकी फूल चुँडाँल्दै आरतीले थपी "अरूण! मेरो जीवनको एकमात्र बाँच्ने आधार तिमि नै थियो। तिमिसँग मैले हजार सपनाहरू बुनेकी थिएँ। तर अब त्यो संसार रहेन। हिजो मात्र मेरो बिहेको कुरा छिनियो।"

आरतीले यति भनी नसक्दै अरूणको छातीमा बज्रपात पऱ्यो। अनि सोचन थाल्यो "जन्मको आधारले मान्छेलाई ठुलो सानो भनेर किन छुट्याइएको होला। तर जे सोचे पनि समाजसँग एकलै लड्ने साहस उ सँग थिएन। उसले एकपटक आरतीलाई हेऱ्यो अनि भाव विह्वल भै सोध्यो "को होला त्यो हाम्रो सुन्दर संसार भत्काउने।"

"उ भर्खरै प्रवासबाट आएको रे, जात पनि मिल्न रे, विदा छोटो भएकोले पाँच दिनमा

विवाह सिध्याएसँगै लैजाने रे। अनि मैले बिहे गर्न नमाने बुवा-मुमाले आत्महत्या गर्ने रे"। आरतीले एकै सासमा सिध्याई। आरतीको बोलीले अरूणलाई मुर्छित अवस्थामा पुऱ्याईसकेको थियो। अरूणको त्यस्तो अवस्था देखेर आरती पनि सँगै त्यहि नै लडि। मुर्छित अवस्थाका ती दुई प्राणीलाई देखे त्यहाँ केवल चन्द्रमा मात्र साक्षी थिए। साँभ्रको चिसो सिरेटोको भोक्काले ती दुईको निधार छामेपछि आरतीको आँखा खुल्यो। अरूण भने अझै बेहोस अवस्थामा नै थियो। आरतीले अरूणलाई पनि व्युँभाई। त्यसपछि ती मायाका यूगल जोडि कतिबेला छुट्टिए कसैले थाहा पाएनन्।

फागुनको महिना। विवाह मण्डपमा दुलही बनेर बसेकी आरती अग्नीकुण्डबाट निस्केको आगोको फिलझाहरू एकोहोरिएर हेर्दै थिई। नौमती र पन्चेबाजा बजिरहेको थियो। व्यथा र वेदनाले उथुल-पुथल बनेको आरतीको आत्माले ती धुनहरूलाई सहन सकिरहेको थिएन। त्यतिबेला कताबाट हो बाँसुरीको धुन सुनियो। आरती मण्डपमा नै लडि। बेहोस अवस्थामा नै आरतीको कन्यादान पनि सम्पन्न भयो। केही समय पछि बाजाको धुन रोकियो। तर बाँसुरीको धुन भने एकोहोरो आइरहेकै थियो, बस्ती नै थर्किने गरी। पागल भै अरूण सकि नसकि बाँसुरी फुकिरहेको थियो। तर ती दुईको प्रेमको परिभाषा संकुचित समाज भित्र हुर्केका कसैले बुझ्न सकेन।

आरती बाँसुरीको धुनसँगै कहिल्यै नबिउँकिने गरी धेरै टाढा पुगि सकेकि थिई। अरूणलाई त्यसको ज्ञान भयो वा भएन, तर उ चाहि निरन्तर बेजोडले बाँसुरी बजाइरहेको थियो। विस्तारै अरूणको मुखबाट रगतका थोपाहरू बाहिर आउन थाले अनि उसको छाती पनि र गत्याम्य हुँदै गयो। शायद उ पनि आरतीलाई अर्को संसारमा भेट्न जान आतुर थियो। त्यसपछि बाँसुरीको धुन विस्तारै मधुरो हुँदै गयो अनि अरूण पनि आफ्नी प्रिय आरतीलाई क्षितिज पारी भेटन् यो संसारबाट विलिन भयो।

आजभोली पनि सुमेली बस्तीमा कतै नौमती र पन्चेबाजा बजिरहेको बेला क्षितिजपारिबाट छिलमिल ताराहरूकारूपमा अरूण र आरतीले चियाउँछन् रे अनि सुमेली बस्तीका मानिसहरू पनि चम्केको तारा देखेर बादलपारी अरूण र आरतीको मिलन भएको विश्वास गर्छन् रे। ❖

- बर्लिन, जर्मनी

जर्मनीमा सक्रिय रहेका नेपाली संस्थाहरूको छोटो परिचय

(लालीगुराँसले जर्मनीमा नेपालीको हितमा सक्रिय रहेका नेपाली संस्थाहरूको छोटकरी परिचय एवं गतिविधिको बारेमा जानकारी दिने जमर्को गरेको छ । यसमा कुनै संस्थासंग सम्पर्क हुन नसकि परिचय छुट हुन गएमा हामी आगामी अंकमा पुनः स्थान दिनेछौं । -सम्पादक मण्डल)

नेपाल जर्मन मैत्री संघ (Nepal-German Friendship Association)

कार्यालय र स्थापना मिति	: कोलन, सन् १९६९
संस्था स्थापनाको उद्देश्य	: नेपाली कला, संस्कृति र पर्यटनको प्रवर्द्धन गर्दै नेपाललाई विश्व सामू चिनाउने एवं नेपाल र जर्मनीबीचको द्विपक्षीय सम्बन्धलाई अझ प्रगाढ बनाउने ।
संस्थाको गतिविधि	: प्रत्येक वर्षको मे महिनामा नेपाल दिवसको आयोजना, हरेक अगस्ट महिनामा परिवार दिवसको आयोजना । कोलनमा गै.स.स. दिवस एवं प्रत्येक २-२ वर्षमा हिमालयन दिवसको आयोजना गर्दै आएको । साथै हरेक वर्ष नेपाल सम्बन्धी जानकारीमूलक पत्रिका Nepal Information को प्रकाशन ।
अध्यक्ष	: रामप्रताप थापा
पत्राचार गर्ने ठेगाना	: DNG e.V, Postfach 190327, 50500 Koeln
टेलिफोन/ई-मेल ठेगाना	: 0221-2338381, info@deutsch-nepal.de
वेबसाईट ठेगाना	: http://www.deutsch-nepal.de

नेपाल जर्मन संघ, बर्लिन (Nepali Deutsche Gesellschaft e.V.)

कार्यालय र स्थापना मिति	: बर्लिन, सन् १९९१
संस्था स्थापनाको उद्देश्य	: नेपाली संस्कृतिको प्रचार प्रसार गर्ने ।
संस्थाको गतिविधि	: विभिन्न अवसरमा बर्लिनमा साँस्कृतिक कार्यक्रमको आयोजना, नेपालमा विभिन्न सामाजिक परियोजना सञ्चालन भैरहेको
अध्यक्ष	: Torsten Frank
पत्राचार गर्ने ठेगाना	: NEDEG Berlin, Eosanderstr. 13, 10587 Berlin
टेलिफोन/ई-मेल ठेगाना	: 030-28031088, namaste_nedeg@yahoo.com
वेबसाईट ठेगाना	: http://www.nedeg.de

नेपाल परिवार (Nepal Pariwar-Familienkreis Nepal e.V.)

कार्यालय र स्थापना मिति	: मानहाईम, सन् १९९७
संस्था स्थापनाको उद्देश्य	: नेपालीहरूकोबीचमा आपसी मित्रताको प्रवर्द्धन गर्नु, सूचना, जानकारी तथा अनुभवको साटासाट गर्नु, पारस्परिक सहायता गर्नु । जर्मनीमा बस्ने नेपालीहरू एवं तिनका परिवारका गैह्र नेपाली सदस्यहरू, तथा नेपाली बालकहरू र उनका धर्म माता-पिताहरू संलग्न रहेको यस संस्थाले नेपाली भाषा, धर्म, परम्परा र रितिरिवाजको संरक्षणमा योगदान दिने छ ।
संस्थाको गतिविधि	: हरेक वर्ष पारिवारिक मिलन समारोहको आयोजना, जसमा जर्मनीलगायत फ्रान्स, हल्याण्ड, बेल्जियम र अष्ट्रियामा बस्ने नेपाली समुदाय समेतको सहभागिता हुने गरेको ।
अध्यक्ष	: दिनेश मानन्धर
पत्राचार गर्ने ठेगाना	: Dinesh Manandhar, Nepal Pariwar-Familienkreis Nepal e.V., Voegelweg-5, 67480, Edenkoben, Germany
टेलिफोन/ई-मेल ठेगाना	: 0632-3981213, nepalpariwar@yahoo.com

कविता

“ए मुटु”

- ऋतुवर्णा शर्मा

ए मुटु तँ मलाई किन यति रूवाउँछस ?
घरि घरि जलन बढाएर
व्यथाहरू खोतलेर
मनलाई डढाएर
आखिर यति कुर किन बन्छस
र चित्त दुखाउँछस ?
तेरो संचालनकर्ता म नै हुँ
तर तँ भित्र को छ ?
र तैले मलाई सन्चालन गरिरहेछस ?
मेरो दिमाग छ, मेरा आँखाहरू छन्,
मेरा भावनाहरू छन्
आखिर यी सबैको सञ्चालक तँ नै होस ?
मैले बुझ्न सकिन
म एउटा जीव हुँ
म एउटा प्रतिक हुँ चराचरको
म एउटा निशाचर हुँ
म सबैथोक हुँ र पनि एउटा मान्छे हुँ
मान्छेको सन्चालक मस्तिष्क हो
मस्तिष्ककै रिमोटले सारा विचार जन्माउँछ
र
मान्छेलाई सन्चालन गर्छ,
तर होइन तैले मलाई दुःख दिई रहेछस्
मेरो यो भ्रम सत्य हो
तँ आफू पनि नदुःख
मलाई पनि नदुःखा
तेरा धमनी र शिरा ठीक भए त धेरै काल
बाँचिरहन्छु
तैले आफूलाई सहज राखेमा
तैले आफूलाई निष्कलङ्क राखेमा
म अरूसँग होइन
तँ संगै माया साँचिहाल्छु
मलाई कोहीसँग माया गाँस्नुभन्दा
तेरो माया प्यारो छ
तर तेरो कचकच
र अस्थिरता
अनि छटपटी
खप्न मलाई गाहारो छ
तेरो र मेरो सम्बन्ध
आकाश र धर्तीभन्दा विशाल
अर्थात्
बताउनै मलाई अप्ठ्यारो छ ।

- आठराई, ताप्लेजुङ्ग ।

युरोपियन हिमालन एसोशियसन (European Himalayan Association)

कार्यालय र स्थापना मिति	: मुनस्टर, सन् २००२ अप्रिल
संस्था स्थापनाको उद्देश्य	: नेपाल र जर्मनीबीच कला र संस्कृतिको प्रवर्द्धनमा सघाउ पुर्याउने, नेपाल र नेपालीप्रति सेवाको भावना राख्दै नेपालप्रतिको विदेशी दृष्टिकोणलाई सकारात्मक मोडमा पुर्याउने ।
संस्थाको गतिविधि	: हरेक वर्ष दशैँपर्वको आयोजना गरी विदेशीलाई यसबारे जानकारी प्रदान, नेपाली मौलिक नृत्यको प्रचार-प्रसार, सुनामी पीडितहरूलाई सहयोग प्रदान, नेपालमा विद्यालय एवं खेलकूदका लागि सहयोग प्रदान ।
अध्यक्ष	: मनकाजी नेपाली
पत्राचार गर्ने ठेगाना	: European Himalayan Association, C/O Man Kaji Nepali, Hammerstr.-268, 48153, Munster, Germany
टेलिफोन/ई-मेल ठेगाना	: 02516093444, mankajinepali@hotmail.com
वेबसाइट ठेगाना	: http://www.euhimal.insaf.de

नेपाल हिमालय प्याभिलिएन (Nepal Himalaya Pavilion)

कार्यालय र स्थापना मिति	: रेगेन्सबर्ग, २००३ जुलाई २० मा उद्घाटन भएको ।
संस्था स्थापनाको उद्देश्य	: नेपालको कला, संस्कृति, पर्यटन, व्यापारमा लगानी तथा प्रविधिस्थानातरणको लागि कार्यगर्ने ।
संस्थाको गतिविधि	: Nepal Himalaya Pavilion Festival को आयोजना एवं लाखौं दर्शकको सहभागिता । नेपालको कला र संस्कृतिको प्रवर्द्धन गर्न योगदान पुर्याएको ।
कार्य समितिका पदाधिकारी	: अमृतराज शाक्य, विनायक शाह, सुवर्ण श्रेष्ठ
पत्राचार गर्ने ठेगाना	: Nepal Himalaya Pavillon, Martiniplatte-1, 93109 Wiesent, Germany
टेलिफोन/ई-मेल ठेगाना	: 09482-938847, nepalhaus@hotmail.com
वेबसाइट ठेगाना	: http://www.nepal-himalaya-pavillon.de

जर्मन-नेपाली मिलन केन्द्र (Deutsche-Nepalesische Gemeinschaft e.V.)

कार्यालय र स्थापना मिति	: ह्यामबर्ग, सन् २००३ अक्टोबर १२
संस्था स्थापनाको उद्देश्य	: नेपाली समाज, कला र संस्कृतिको उत्थान गर्ने, जर्मनी र नेपालको सम्बन्धमा योगदान पुर्याउने, नेपालको विकास कार्यमा सहयोग पुर्याउने ।
संस्थाको गतिविधि	: विगतमा नेपाली नयाँ वर्षको अवसरमा सांस्कृतिक कार्यक्रम लगायत मह साँझको आयोजना र दशैँ कार्यक्रम सम्पन्न गरेको
अध्यक्ष	: गंगालाल श्रेष्ठ
पत्राचार गर्ने ठेगाना	: Deutsche-Nepalesische Gemeinschaft, Vehrenkampstr. 23, D-22527 Hamburg
टेलिफोन/ई-मेल ठेगाना	: 040-55503435, sthasar@hotmail.com

अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली साहित्य समाज, जर्मनी (INLS -Germany)

कार्यालय र स्थापना मिति	: बर्लिन, जनवरी १, २००५
संस्था स्थापनाको उद्देश्य	: भाषा, साहित्य, संस्कृति र वाङ्मयको विविध माध्यमबाट जर्मनीमा नेपाली साहित्यको प्रवर्द्धन गर्ने ।
संस्थाको गतिविधि	: बर्लिनबाट लालीगुराँस नामक साहित्यिक पत्रिकाको प्रकाशन
कार्य समितिका पदाधिकारी	: मनिषा भट्टराई, गङ्गालाल श्रेष्ठ, गोपीकृष्ण प्रसाई, सुरेन्द्र विष्ट
पत्राचार गर्ने ठेगाना	: INLS Germany, C/O Gopi Krishna Prasai, Orberstr.16, 14193, Berlin
टेलिफोन/ई-मेल ठेगाना	: 0162-4721383, inls_germany@yahoo.com

माली हो बगैँचामा फूलहरू फूलन देउ

- सृजन

ढक्कक फूलेका फूलहरू
रङ्गीबिरङ्गी फूलहरू
जात जातिका फूलहरू
फूलिरहेछन् ।
जगमगाई रहेछन्
एक आपसमा
बगैँचामा
सौन्दर्यता आ-आफ्नो
भल्काईरहेछन्
छरिरहेछन्
तीतामीठा वास्नाहरू
लागिरहेछ
बगैँचा अतिनै प्राकृतिक
रमणीय
फूलहरू आ-आफै रमाईरहेछन्

माली बगैँचामा
फूलहरूको माली
जात जातिका फूलहरूलाई
रङ्गीबिरङ्गी फूलहरूलाई
एकसरी
चाहिने जति मलजल
त्यत्तिकै अनि स्याहार सुसार
छैन मतलब
के कुन के फूल हो
छैन भिन्नता
सबैलाई बराबर
चाहिए अनुसार

छैन को आफ्नो को पराई
कुन के राम्रो अनि नराम्रो
मन पर्ने अनि नपर्ने पनि
फूल त हुन सबै बराबर
मलजलको कमी भए
मलजल दिएर
स्याहार सुसार नपुगे
स्याहार सुसार गरेर
फूलहरूलाई फूलन दिनुपर्छ
बगैँचाको माली हो
नफाल त्यस फूललाई उखेलेर
काँडाले घोच्यो भन्दैमा
बगैँचामा सुगन्ध छर्ने
त्यस फूलको विशेषता हुनसक्छ
नउजाड मलजल नदिएर



नेपाली समाज (Nepali Samaj e.V.)

कार्यालय र स्थापना मिति	: ओफेनबाख, सन् २००३
संस्था स्थापनाको उद्देश्य	: जर्मनीमा नेपाली संस्कृतिको प्रवर्द्धन गर्ने। संस्थालाई नेपालीहरूको मिलन केन्द्रको रूपमा विकसित गर्ने।
संस्थाको गतिविधि	: वार्षिकरूपमा जर्मन, अंग्रेजी र नेपाली भाषामा Sukunda Wave Magazine को प्रकाशन, विगतमा नेपाल पर्यटन बोर्डद्वारा फ्र्यान्चाइजमा आयोजित Destination Nepal कार्यक्रममा वृत्तचित्र प्रदर्शनी, फ्र्यान्चाइजमा सांस्कृतिक च्यालीको आयोजना, प्रत्येक महिना फ्र्यान्चाइजको स्थानीय टि.भी. च्यानलमार्फत नेपाली संस्कृति एवं समाचारमूलक कार्यक्रम प्रसारण।
अध्यक्ष	: शिव अधिकारी
पत्राचार गर्ने ठेगाना	: Nepali Samaj e.V. C/O Shiva Adhikari, Landgrafenring-78, 63071 Offenbach, Germany
टेलिफोन/ई-मेल ठेगाना	: 069-85094821 / 0162-4204829, info@nepalisamaj.org

गैर आवासीय नेपाली संघ (Non Resident Nepali Association)

कार्यालय र स्थापना मिति	: बर्लिन, अप्रिल २४, २००४
संस्था स्थापनाको उद्देश्य	: जर्मनीमा रहेका नेपाली समुदायबीच सञ्जाल (Network) को स्थापना गरी स्वदेशको हितमा कार्य गर्ने।
संस्थाको गतिविधि	: एन.आर.एन.को सहयोगार्थ जून २२-२९, २००४ मा जर्मनीका विभिन्न शहरहरूमा मह-साँझको आयोजना,
कार्य समितिका पदाधिकारी	: अध्यक्ष-दिल गुरूङ्ग, राष्ट्रिय/अन्तर्राष्ट्रिय संयोजक-रामप्रताप थापा
पत्राचार गर्ने ठेगाना	: NRN Germany, C/O Tara Nepal Bazar, Akazienstr. 27, 10823, Berlin, Germany
टेलिफोन/ई-मेल ठेगाना	: 030-76765945, nrn_germany@yahoo.com

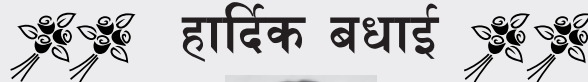
- प्रस्तुति: 'सुगोम'

वास्ना मगमग नभए पनि
त्यो त बगैँचाको सौंदर्य बढाउने
विशेष फूल पो हुनसक्छ
स्याहार सुसार गर्न नछोड
तिमीलाई मन नपर्दैन
शोभा बगैँचाको निहित हुनसक्छ
माली हो
आफुलाई मनपर्ने एउटै फूलले
तिम्रै आँखाले मात्र राम्रा देखिने फूलले
सिंगै बगैँचा, बगैँचा रहनेछैन
फूलेका फूलहरू नै ओइलनेछन्
फूले फूलहरूनै फूल छाड्नेछन्
शोभा बगैँचाको नष्ट हुने छन्
सौंदर्य बगैँचाको बिलाएर जानेछन्

त्यसैले

बगैँचालाई बगैँचा बनाई राख्न
बगैँचाको शोभा बढाई राख्न
सौंदर्यता बाचाई राख्न
जात जातिका फूलहरूलाई
रङ्गीबिरङ्गी फूलहरूलाई
ढकमक्क फूल देउ
मगमग वास्ना छर्न देउ
सौंदर्यत भल्कन देउ
प्राकृत्य रमणियता रहनेछ
बगैँचा अस्तित्वमा रहनेछ

- ह्यामवर्ग



मेरा परम मित्र एवं नेपाल-जर्मन मैत्री संघका सदस्य सुरेन्द्र विष्टले बर्लिनको प्रविधि एवं अर्थशास्त्र विश्वविद्यालयबाट अन्तर्राष्ट्रिय एवं विकास अर्थशास्त्र विषयमा स्नातकोत्तर उपाधि हासिल गर्नुभएकोमा हार्दिक बधाई दिँदै वहाँको उत्तरोत्तर प्रगति एवं उज्ज्वल भविष्यको कामना गर्दछु।

टोर्सटन फ्रैङ्क

अध्यक्ष

नेपाल-जर्मन मैत्री संघ (NEDEG), बर्लिन, जर्मनी

यात्रा संस्मरण

फेरी कहिले भेट्ने त ?

- मनीषा भट्टराई



“मोन्टेनेग्रो”, विखण्डित भइसकेको यूगोस्लाभियाको एउटा राज्य । सर्बियन र अल्बेनियालीहरूको बाहुल्यता रहेको रहेको यो सानो ठाँउ युरोपकै सुन्दर सामुद्रिक किनारहरूको सूचीमा पर्छ । हो, मैले तिमीलाई पहिलो पटक भेटेको ठाँउ पनि त्यहि नै हो ।

तिमीलाई भन्ने सक्तिन, म कति रोमान्चित भएँ तिमीसँगको पहिलो भेटमा । ‘पहिलो’ शब्द यसै पनि रोमान्चक हुनेगर्छ । जहाँ पनि पहिलो राम्रो हुनेगर्छ । दुई क्लासमा ‘पहिलो’ हुँदा हजुर बुबाले मेरो बुबालाई दिएको ‘चारआना’को द्याक बुबाले जीवनमा पाएको पहिलो द्याक भन्दै आजसम्म हामीलाई सुनाउनुहुन्छ । त्यसैले होला पहिलोको सबैमा रहर बढेको । सामान्य जनजीवनदेखि लिएर अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा नै पहिलोको चर्चा निकै हुने गर्छ ।

तिम्रो कुरा गर्दागर्दै म त धेरै टाढा पुगेछु । तिमीसँगको यस्तै महत्वपूर्ण पहिलो भेटघाट ‘स्पर्शबाट नै भयो । तिम्रो ‘स्पर्शको कल्पना मैले धेरै गरेँ तर तिमी त मेरो देशभन्दा निकै टाढा थियौ । तिम्रा बरिपरी त्यति धेरै मान्छेहरू सल्लवाएको देखा तिम्रो महत्वको सानो अनुमान लगाएँ मैले । तिमीलाई छुँदै म तिमीभित्र पर्सेँ तिमीलाई समाएँ तर तिमीलाई कहाँ बाँध्न सक्थेँ र म ? तिमीले मलाई च्याप्यौ । म तिमीभित्र डुवें । आहा ... ! तिमीसँग यसरी नै सधैं खेलन पाए ?

साँच्चै तिम्रो टुंगो कहाँ होला ? मैले धेरै टाढासम्म हेरेँ, अहँ पटककै भेउ पाइँन् । तिमीसँग खेल्दा खेल्दै थाकेर म तिम्रो किनारामा आएँ । आहा ! कति रमणीय तिम्रो किनारा । स-साना टुंगा अनि पटक पटक तिमी रिसाएर छालकोरूपमा आउँदा चिल्लिएका ती टुंगाहरू । तिम्रो छाल अनि मान्छेको जीवन उस्तै उस्तै लाग्छ मलाई । जीवनमा आउने सुखको छाल, दुःखको छाल, परिवर्तनको छाल, मिलन-विच्छेदको छाल अनि बेला बेलामा आउने तिम्रो छाल उस्तै । किनारमा बसेर म तिमीलाई हेर्दैछु । तिम्रो मीठो नुनिलो गन्ध जीउभरी टाँसिएको छ ।

छेउमा एउटी गोरी आईमाई । उ शरिरभरी विकिरण निरोधक मलम लगाएर उत्तानो परेर घाममा शरीर डढाउँदै थिई । म भने सूर्यबाट डराउँदै थिएँ । छङ्के आँखाले पुलुकक हेरी मलाई । उस्को हेराइको अर्थ कुन्नि के हो

तर मेरो कल्पित मन । ‘जुन वस्तुलाई जुन भावले हेरिन्छ चिन्तन गरिन्छ त्यो त्यहीरूपमा अनुभव गर्न सकिन्छ । चाणक्यको नीति श्लोक र मेरो सोचाइ त्यो आइमाईप्रति । पक्कै पनि कालो भनेर हेपेर हेरेकी होली । कालो त्यसै पनि हेपिएको जात र अभै पनि हेपिने जात । काला र गोराको भिन्नता सबै कुरामा स-साना अवसरदेखि लिएर ठूला-ठूला निर्णयहरूमा भएको भिन्नता । “ए.ऽ केटी त काली रैछ” भनेर विहा अस्वीकार गर्ने कतिपय यूवा जमातले गर्ने गरेको भिन्नतादेखि लिएर संसारकै सबैभन्दा विकसित अनि “किङ्ग कन्ट्रि” दाबी गर्ने देशले समेत कालाप्रति गर्ने हेयदृष्टि अभै पनि उस्तै छ । काला जातिका महान नेता “नेल्सन मण्डेला” अभै पनि एकै छन् । त्यसैले होला गोरो छालाप्रतिको मोह हामीमा बढेको ।

तिम्रो किनारमा अर्की सत्तरी बर्ष जतिकी बुढि मान्छे, गोरी हजुरआमा, अर्धनग्न पोशाकमा । घुडाँभन्दा छोटो लगाएको देखा लाजले टाउको निहुराउने मेरी हजुरआमा र लगभग नाङ्ग बसेकी गोरी हजुरआमामा कति भिन्नता । मेरी हजुर आमाले यो देख्नु भएको भए लाजले बिलाउनु हुन्थ्यो होला । थोरै भएपनि जीवनको उतार-चढाव देखेकी त्यो गोरी हजुरआमा र मेरी हजुर आमाबीचको मानवीय स्वभाव त एउटै हो । तर परम्परा अनि ठाउँले ल्याएको दुइबीचको भिन्नता । गोरी हजुरआमा हजुरबासँग टाँसिसई अनि हजुरबाको गालामा “च्चाप्प” म्वाई खाई । बिचरी मेरी हजुरआमा अभै हजुरबाको छेउमा बस्न लजाउनु हुन्छ ।

एउटी सानी बच्ची आई तिमीसँग खेलन । आहा ... ! मैले पनि तिमीलाई त्यस्तै बेलादेखि छुन पाएको भए ! पटककै डर छैन एक बर्षे फुच्चिमा । कति फरक यहाँका बच्चा-बच्चीको हुर्काइ र मेरो देशका बच्चा-बच्चीको हुर्काइमा ।

अर्कोतिर एक यौवनले उन्मुक्त अठार-बीस बर्षे केटी । सँगै उस्तै उमेरको केटा । यौवनको छाल अनि तिम्रो छाल उस्तै । दुवै क्षणिक । “यौवन” कति सुन्दर र क्षणिक हुन्छ । त्यसैले होला हरेकको चाहना युवा नै रहिरहने । युवा नै रहने चाहनामा आज करोडौंको लगानी पनि छ । तर समय नै त हो । यौवन सधैं रहिरहने भए यसको क्षणिक आनन्दको महत्व पनि त हुने थिएन । पत्तै नपाइकन आउने तिम्रो छाल अनि

आखाँ भिमिमक पार्दा अन्त्य हुने यौवनको छाल उस्तै ।

केटाले केटीको गालामा “च्चाप” म्वाई खाई विस्तारै तिमीभित्र बिलाएको दृश्य मेरो आँखाभरी छरियो । अनि त्यहि आँखाभित्र रहेको अर्को दृश्य कति फरक । हेर्ने एउटै आँखा अनि चलचित्रको पर्दामा भै फेरिने ठाउँ अनुसारको दृश्यहरु । मेरो पहाडकी भारी बोक्दै गरेकी फुलमाया । यौवनमा रमाएकी यो केटी अनि यौवन नै भार भएकी फुलमायाको पीडा । कुनै केटाले “ओहो ! तिमी कति राम्री” भन्दा पुरै शरिर लाजले रगताम्य पार्ने फुलमाया अनि यो केटी । “कसैले विहा नगर्ने पो हो कि” भन्ने फुलमायाको पीडा अनि एक पछि अर्को “ब्यायफ्रेण्ड” खोज्ने यो केटी । एउटै शारिरीक बनावट अनि एउटै प्राथमिक आवश्यकताको महसुस गर्ने यी दुइ मानव शरीरमा कति भिन्नता ।

तिमी र म साँच्चै उस्तै हुन पाए ! मेरो जीवन पनि तिम्रो जीवन जस्तै बग्न पाए, मेरो चाहनाहरू पनि तिमी जस्तै निर्धक्क छरिन पाए अनि म पनि तिमी जस्तै स्वतन्त्र हुन पाए । स्वतन्त्रताको पर्यायवाची तिमी अनि हरेक बन्धनमा बाँधिएको मान्छेको जीवन ।

तिम्रै कारणले होला यो ठाउँमा मानिसहरूको चहलपहल पनि बढेको । किरासरी सलबलाएका छन् मान्छेहरू तिम्रा बरिपरि । कति भाग्यमानी यहाँ बरिपरी बस्ने मानिसहरू तिमीसँग चाहेको बेलामा रम्न पाउने । प्रातकालीन स्नान तिमीबाट शुरू गरेर अन्त्य पनि तिमीबाट नै गर्न पाउने ।

तिमीसँगका भेटघाटको रहर पुरा नहुँदै छुट्टिने समय पनि भयो । भुर्रं चरा जस्तै उड्ने समयले कहाँ पर्थिन्छ र ! समय भन्दा पछि हिँड्ने मेरो हजुरबाको समयसँगै हिडन पाइँन् भन्ने गुनासो । समय सँगै हिड्ने मेरो बुबाको समय अगाडि जान पाइँन्, भन्ने गुनासो । समय अगाडि जान खोज्ने मेरो समयलाई जित्न नसकेको गुनासो । तर समयले कसलाई टेछ र ? मान्छेको स्वभाव सबैलाई आफ्नै बन्धनमा बाँध्न खोज्ने । आफ्नो नाडिमा बाँध्नेमा कहाँ बाँधिन्छ र ?

सिङ्गे पृथ्वीको भण्डै दुइ तिहाइ भाग ओगटेर गजधम्म परेर बसेको तिमी मेरो मातृभूमिबाट धेरै टाढा छौ । त्यसैले तिम्रो स्पर्शको न्यानो अनुभूति मुटुभरी सँगालेर तिमीसँग विदाहुन बाध्य छु । अलि पर पुगेर एकपटक तिमीलाई पूनः फर्केर हेरेँ । टाढा-टाढासम्म फैलिएको देखिने तिमी भन्दै थियौ “फेरी कहिले भेट्ने त ?” ☺

लघु कथा

बेलायतको चिट्ठी

- सुरेन्द्र विष्ट



चिट्ठी हातमा पर्ने बित्तिकै उसले पठाउनेको नाम-ठेगाना ओल्टाई पल्टाई खोज्यो । खाममा हस्तलिखित उनको सुन्दर अक्षरहरू देखासाथै उसले सजिलै चिनिहाल्यो चिट्ठी बेलायतबाट आएको रहेछ, आफ्नै विदेशी प्रेयसीले पठाएकी । त्यसपछि उसले सम्भयो एक महिना अगाडि काठमाडौंका रमणीय स्थलहरूमा उनीसंगै विताएका ती सुन्दर दिन अनि रातहरूलाई । नगरकोटको एकान्त छहारीमुनी उनको अङ्गालोमा बाँधिएर विश्वका अग्ला चूचूराहरू लगायत सगरमाथाको मनमोहक दृश्यावलोकन गरेको सम्झना उसलाई ताजा भएर आयो । फेरी सम्भयो उनले बेलायत फर्किने बेलामा छिट्टै नै उसलाई बेलायत बोलाउँछु भनेर गरेका बाचा-बन्धनलाई ।

आफ्नो बेलायत जाने सपना चाँडै नै पूरा हुन लागेको विश्वासकासाथ उसले उक्त चिट्ठीलाई दुईचोटी म्वाई खायो अनि छातीमा लगेर टाँस्यो आफ्नै प्रेयसी सम्भेर । मन्द मुस्कानकासाथ चिट्ठी खोल्न अनि बिस्तारै पढ्न थाल्यो । चिट्ठी पढ्दा-पढ्दै उसको दुवै कान राता भए । ओठ-तालु सुक्यो, मुख विस्तारै कालो नीलो हुँदै आयो । अनि चिट्ठी पढिसक्दा नसक्दै उसको होस-हवास सबै गुम भयो । रिङ्गटा लागेर अब बेहोसै हुन्छु कि जस्तो भान भयो उसलाई । जसोतसो सम्हालिँदै उसले नजीकैको भित्तामा आड लियो अनि थचक्कै भुँईमा बस्यो । विश्वासै गर्न सकेन उसले यो सबै के भैरहेछ, सपना हो या विपना ।

चिट्ठीमा मात्र यस्तो व्यहोरा लेखिएको थियो "प्रिय मित्र.....बेलायतबाट मुटुभरिको माया..... बिगतको मेरो छोटो नेपाल बसाईमा तिमिले म प्रति गरेको अन्यन्तै न्यानो मायालाई म जिन्दगीभर भुल्न सक्दिन । मैले आजसम्म त्यस्तो मायागर्ने मान्छे भेटेको थिईन, शायद यो जूनीमा भेटदिन पनि होला । तर अफसोच..... त्यसको बदलामा तिमिले दिन लायक मसंग केही पनि छैन..... तिम्रालागि मसंग केवल एउटा शुभ-कामना मात्र बाँकि छ । त्यो के भने तिमिले पनि हाम्रो "एच.आई.भि. एड्सको समुदाय"मा स्वागत गर्न पाउँदा मलाई ज्यादै खुशीलागेको छ । दुई महिनापछि एकपटक आफ्नो रगत परिक्षण गरेर हेर्नु ।"

त्यसको छ महिना पछि उसको स्वास्थ्य खराब हुँदै गयो । शरीर दुब्लाएर हाड र छाला मात्रै बाँकि रह्यो । विस्तारै अनुहार एवं शरीरको रंग समेत कालो हुँदै आयो । कपाल फूलेर सबै सेता भए । २७ वर्षको लक्का जवान ठिटो सत्तरी वर्षको जस्तो जीर्ण, मरञ्च्याँसे बुढो देखिन थाल्यो । आफ्नै घरपरिवार एवं आफन्तहरूको घृणाको पात्र बन्दै अनि बारम्बार मनको पछुतो, छटपटी एवं चिन्तै चिन्ताले पिरोलिँदै आखिरमा तीनवर्ष पछि उसले आफ्नो नरकतुल्य जीवनबाट सदाको लागि मुक्ति पायो । ❖

- बर्लिन, जर्मनी

हामी आभारी छौं

लालीगुराँसको यस अङ्क प्रकाशन गर्न आर्थिक सहयोग पुऱ्याउने महानुभावहरूको नामावली:

- | | |
|--------------------------------|-------------------------------------|
| १. एल. बी. राई, बर्लिन | ९. गोपीकृष्ण प्रसाई, बर्लिन |
| २. गुनबहादुर भूजेल, बर्लिन | १०. राम गुरुङ्ग, बर्लिन |
| ३. डा. केदार प्रधान, बर्लिन | ११. मनोज भण्डारी, बर्लिन |
| ४. रामप्रताप थापा, कोल्ल | १२. सञ्जय श्रेष्ठ, ह्याम्बर्ग |
| ५. गंगालाल श्रेष्ठ, ह्याम्बर्ग | १३. कुलप्रसाद गिरी, बर्लिन |
| ६. सीता सुब्बा, बर्लिन | १४. केशबहादुर गुरुङ्ग, ह्याम्बर्ग |
| ७. सुरेन्द्र विष्ट, बर्लिन | १५. डा. पवित्र जङ्ग रायमाथी, बर्लिन |
| ८. तेजमान रायका, म्यूनख | १६. पुष्पा प्रधान, ओल्बिङ्ग, म्यूनख |

गीत

- उत्तम भण्डारी



नेपाली हुँ मन सँधै नेपालमा हुन्छ ।
ढुक-ढुकीमा मेरो नेपाल परेलीमा रून्छ ॥

भीरमा फुल्ने लालीगुराँस मलाई आउ भन्छ ।
लेकमा फुल्ने धुपी सल्ला मलाई पर्खि रा'छ ॥
पहाडको देउरालीले मलाई बोलाउँदै छ ।
तराईको हरियाली त्यसै टोलाउँदै छ ॥

नेपाली हुँ

ढुक-ढुकीमा

बोलाउँछन मेची-काली तिमि आऊ भनि ।
गण्डकी र कोशी बग्छन आउने दिन गनी ॥
पाखा पर्वत हिम-चूली मेरो मन भित्र ।
सन्तान हुँ म नेपालको मनमा यसकै चित्र ॥

नेपाली हुँ

ढुक-ढुकीमा

नाच्छ डाँफे मेरो देश मयूर गीत गाउँछ ।
कस्तुरी र मृग हेर हाँसी हाँसी बाँच्छ ॥
कलकल बग्ने छहराको प्रीत मेरो मनमा ।
नेपाली हुँ नेपाल कै गीत मेरो मनमा ॥

नेपाली हुँ

ढुक-ढुकीमा

- फ्राइडफर्ट

हिजो र आजको काठमाडौं

- ध्रुवप्रसाद प्रसाई

आदिकविको अलकापुरी काठमाडौं
मोतीरामको गजलमा जीवन देखिने काठमाडौं
कवि शिरोमणिको पिँजडाको सुगाभैँ
वेग हान्न नसकी छटपटीमा छ काठमाडौं ।

ओठमा अलिकति पनि लाली नभएको
आँखामा कुनै सपना नबोकेको
आफैभित्र कुहिएर गन्हाइसक्दा पनि
अनुहार सिँगारन खोजिरहेछ काठमाडौं ।

कतै अघि बढ्छ कि भन्ने आशमा
कतै पछि फर्किन्छ कि भन्ने त्रासमा
बगरेसँगै बाँधिएको बोकाभैँ
आश र त्रासको अभ्यासमा छ काठमाडौं ।

- घट्टेकुलो, पाथीभरामार्ग

(कवितामा काठमाडौं २०६० बाट साभार)

हृषीकेश शाह: विवादमा वाँचन रूचाउने कूटनीतिज्ञ, राजनीतिज्ञ र लेखक



- डा. मदनकुमार भद्रराई*

नेपालका अग्रणी पाका कूटनीतिज्ञहरूमध्ये श्री हृषीकेश शाह एक निकै परिचित र चर्चित नाम हो। तर उहाँको परिचय कूटनीतिमा मात्र सीमित रहन सक्तैन। यो विधा वाहेक उहाँले मानव अधिकार, प्राध्यापन तथा नियमित लेखक र स्तम्भकारको रूपमा प्रसिद्धि पाउन सफल हुनुभयो। कहिल्यै आफूलाई अवकाशमा लान नचाहने उहाँ सधैं विभिन्न कारण तथा विभिन्न रूपरङ्गका राजनीतिक क्रियाकलापमा अग्रसर रहनुभयो। कुनै बलियो राजनैतिक जनाधार (Political Base) नभए तापनि नेपाली राजनीतिज्ञहरूमध्ये लामो समयसम्म उहाँ बढी चर्चामा रहिरहनु भयो।

हृषीकेश शाह भनेको केहीले अति रूचाउने र केहीले पटककै नरूचाउने तर रूचाउने नरूचाउने दुवैले विवादास्पद व्यक्ति भनी मान्ने नाम हो। यो दुवै वर्गभन्दा वाहिर रहने एक समुदायको अर्को पनि भनाइ छ - उहाँ धेरै नजीक र धेरै टाढा दुवै राख्न नहुने व्यक्ति हुनुहुन्थ्यो। यसै वर्गका केहीको भनाइ छ श्री शाह यति चञ्चल, अस्थिर र लचिलो हुनुहुन्थ्यो कि उहाँसहित चारजना वसी एक राजनैतिक वा सामाजिक एकाइ खोलिएमा उहाँले आफ्नो बुद्धि, तर्क र क्षमताको यथेष्ट प्रयोग गरी पाँच एकाइ तुरुन्त बनाइदिनु हुन्थ्यो एक संयुक्त र वाँकी हरेक व्यक्ति व्यक्तिको। साथै एक व्यक्ति, सिध्दान्त र धारणाप्रति उहाँले दिने समर्थन एकाएक बदल्ने र त्यसको विपरित दिशामा आफू जाने पनि गर्नु भएको पाइन्छ। तर उहाँ विद्वान र मिहेनती व्यक्ति हो भन्नेमा चाँहि शायद कसैको मतभेद थिएन।

भीरकोटका(१) अन्तिम राजा तारकवहादुर शाह (२) र रानी मदनदिव्येश्वरी शाहका(३) जेठा छोराका रूपमा मे १९२५ मा पाल्पामा जन्मनु भएका श्री हृषीकेशकेशरी शाह (पछि उहाँले छोटकरी नाम हृषीकेश शाह मात्र राख्न रूचाउनु भयो) फोक्सोको क्यान्सर वाट लामो समयसम्म पीडित भइ १४ नोभेम्बर, २००२ का दिन काठमाण्डौंमा निधन हुनुभयो। हुने विरूवाको चिल्लो पात भनेजस्तै सानै उमेरदेखि तीक्ष्ण बुद्धिका श्री शाह आफ्नो अध्ययनमा छिटो अधि वदनुभयो। उहाँले आफ्नै मावली परिवार प्रधानमन्त्री वीरशमशेर का सन्तति सिध्दान्तराज्यलक्ष्मी शाहसंग(४) वैवाहिक सम्बन्ध गाँस्नुभयो। श्रीमती शाह हाल अमेरिकामा वसोवास गर्ने एक छोरा श्रीप्रकाश शाह र श्रीमानलाई छोडी धेरै पहिले स्वर्गीय हुनुभयो। तर राजा तारकवहादुर शाह दम्पति पाको उमेरसम्म वाँचनुभयो, आफ्नी श्रीमतीको केही वर्ष अगाडि मृत्यु भइ

तारकवहादुर शाह आफ्नो छोराको मृत्यु हुनु केही अगाडिमात्र वित्तु भएको हो।

वडाहाकिम, अञ्चलाधिश, राजसभाका सदस्य र लोकसेवा आयोगको अध्यक्ष(५) समेत हुने राजा तारकवहादुर शाह त्यसवेलाको पृष्ठभूमिमा पठित (सन् १९२२ मा कोलकाताबाट प्रथम श्रेणीमा म्याट्रिक र त्रिचन्द्र कलेजवाट सन् १९२६ मा बी.ए. पास गरेका) व्यक्ति हुनुका साथै उहाँका चारैजना छोराछोरीले राम्रो अध्ययन गरेका थिए।(६) कलिलो उमेरमा नै हृषीकेश शाहले पटनावाट विद्यालयस्तरको शिक्षा पूरा गरी त्रिचन्द्र कलेजमा भर्ना हुनुभयो। आइ.ए. र बी.ए. त्रिचन्द्र कलेजमा उहाँले पढ्दा अधिकांश शिक्षकहरू बंगाली थिए।(७) एकाध नेपाली शिक्षकहरूमा प्रा. वोधविक्रम अधिकारी, प्रा. सरदार नरेन्द्रमणि आचार्य दीक्षित, प्रा. सरदार रूद्रराज पाण्डे, प्रा. हरिनाथ खनाल र प्रा. यदुनाथ खनाल हुनुहुन्थ्यो। पछि पटना विश्वविद्यालयवाट अंग्रेजी साहित्यमा एम.ए. गरी त्रिचन्द्र कलेजमा प्राध्यापन गर्न आँउदा उहाँको उमेर बीस वर्षभन्दा कम थियो। केही वर्षको प्राध्यापन र सरकारी सेवापछि उहाँले पुनः ईलाहावाद गई राजनीतिशास्त्रमा एम.ए. गर्नुभयो। यसैवीच उहाँले वी.एल. परीक्षा पनि उत्तीर्ण गर्नुभयो।

त्रिचन्द्र कलेजमा आफूलाई पढाउने र पछि केही वर्षसम्म प्राध्यापन गर्ने प्रा. सरदार यदुनाथ खनाललाई श्री शाह विशेष इज्जत गर्नुहुन्थ्यो। संयोगको कुरा हो, श्री शाह परराष्ट्रमन्त्री र विशेषदूत हुदा प्रा. खनाल परराष्ट्र सचिव र भारतका लागि राजदूत हुनुहुन्थ्यो। पछिसम्म पनि वैदेशिक सम्बन्धका कुरामा श्री शाह प्रा. खनालसंग छलफल गर्न र सल्लाह लिन वानेश्वरस्थित उहाँको घरमा वरावर जाने गरेको मैले पाएको छु। तपाइले लेखेको पुस्तकको यो कुरा र लेखको यो भनाइ मिल्दैन र मलाई चित्त बुर्भने शाहजी भनी प्रा. खनालले भन्दा उहाँ गलल्ल हाँस्ने गर्नुहुन्थ्यो। शालीन व्यक्तित्वका धनी श्री शाहको बोली चर्को र यदाकदा अरूलाई बोल्न नदिने स्वभाव भए तापनि आफ्ना कमीकमजोरी औल्याउने व्यक्तिलाई सोही समय नभए पनि पछि मेरो गल्ती भएछ भनी सच्याउने र कदर गर्ने वानी थियो।

नेपाली र अंग्रेजी भाषामा समान तवरले कलम चलाउन सक्षम श्री शाहले खासगरी अंग्रेजीमा नै धेरै पुस्तकहरू लेखी शायद अंग्रेजीमा लेख्ने नेपालीमा अग्रणी स्थान पाउन सफल हुनुभयो। उहाँका केही

पुस्तक हिन्दीमा पनि अनुवाद भएका छन्। उहाँका अधिकांश पुस्तकहरू नेपालको इतिहास, नेपालको राजनैतिक परिवेश, राजनैतिक घटनाक्रम, राजनैतिक विकास र विदेश नीतिसंग सम्बन्ध राख्दछन् भने केही प्रजातन्त्र, मानव अधिकार जस्ता विषयमा पनि सम्बन्ध देखिन्छन्।(८) श्री शाहका अधिकांश रचनाहरू उत्कृष्ट छन् यद्यपि पछिपछि केही पुस्तकहरूमा पुरानो कुरा अलि दोहोरिने गरेको पाइन्छ।(९)

त्रिचन्द्र कलेजको प्राध्यापन लगायत श्री शाहले नेपालका विद्यालयहरूका मुख्य निरीक्षक (लगभग आजभोलिको शिक्षा विभागको महानिर्देशक जस्तो) (१०) भइ कार्य गर्नुका अतिरिक्त राजनैतिक जीवन शुरू गर्नुभयो। सार्वजनिक जीवनमा श्री शाहले सबैजसो दल, नेता, खेमा र धारसंग प्रत्यक्ष र परोक्षरूपमा सम्बन्ध राख्नुभयो र विभिन्न कारणले यदाकदा नजरबन्दमा पनि पर्नुभयो। २००८ सालमा गठन भएको मनोनित व्यवस्थापिकामा विरोधी दलको नेता, नेपाली कांग्रेसको महासचिव(११), राजसभा स्थायी समितिका सभापति, नेपाल विश्व सम्बन्ध परिषदका अध्यक्ष, नेपाल प्रजातान्त्रिक कांग्रेसका संस्थापक सदस्य, डा. डिल्लीरमण रेग्मीको नेतृत्वमा रहेको राष्ट्रिय कांग्रेसको पदाधिकारी आदि वनी विभिन्न क्षेत्रमा आफूलाई शरीक राख्नुभयो।(१२)

संयुक्त राज्य अमेरिकामा राजदूत तथा संयुक्त राष्ट्रसंघका लागि नेपालका स्थायी प्रतिनिधि हुदा उहाँको उमेर ३०-३१ थियो भने फर्केर परराष्ट्र र अर्थमन्त्री हुदा उहाँ ३५ वर्षको हुनुहुन्थ्यो। श्री शाह न्युयोर्कमा रहदा निकै सक्रिय व्यक्तित्वमा गनिनु हुन्थ्यो। छिटै संयुक्त राष्ट्रसंघको तेस्रो महासचिव वन्ने वर्माका उ थान्तका समकक्षी उहाँलाई पनि सम्भावित महासचिवको रूपमा मूल्याङ्कन गरिएको चर्चा सुन्न पाइन्छ। विभिन्न समयमा गरी उहाँ संयुक्त राष्ट्रसंघको सातवटा महाधिवेशन र चारवटा विशेष अधिवेशनमा सहभागी हुनुभयो।

श्री शाहको अर्को महत्वपूर्ण सार्वजनिक पद २०१९ सालमा जारी भएको नेपालको संविधानको मस्यौदा समितिका अध्यक्ष हुनु हो।(१३) उहाँले सम्हालेका अनगिन्ति पदहरूमा धेरै चर्चामा नआएको एक प्रमुख दायित्व हो नवौं राणा प्रधानमन्त्री पदमशमशेर (१९४५ - ४८) लाई छापा सुनाउने काम। देशमा साप्ताहिक गोरखापत्र बाहेक केही पनि सञ्चारमाध्यम नभएको समयमा विदेशवाट आउने अखवारहरू र

*मेरो सामान्य चिन्ताजानीमा आधारित श्री हृषीकेश शाहप्रतिको मेरो निजी मूल्याङ्कन पेश गर्ने कोशिश गरेको छु। यो विचारको श्री ५ को सरकारको दृष्टिकोण र मेरो सरकारी पदसंग कुनै सम्बन्ध छैन।

रेडियोवाट प्रस्तुत हुने समाचार र अन्य घटनाक्रमको मजबूत तयार गरी प्रधानमन्त्री समक्ष दैनिकरूपमा प्रस्तुत गर्ने यो कार्यले माथिल्लोस्तरमा सम्पर्क रहने भएकोले यो पदलाई निकै प्रतिष्ठापूर्ण मानिन्थ्यो। (१४) यस अघि यो पद पछि गृहमन्त्री हुने श्री सूर्यप्रसाद उपाध्यायले सम्हाल्नु भएको थियो। श्री शाह र श्री उपाध्यायबीच पछिसम्म राम्रो सम्बन्ध थियो। मन्त्रीपदवाट हटेपछि श्री शाहले करीव तीन वर्ष नेपाल ल कलेजको प्राध्यापक पनि भइ काम गर्नुभयो। उहाँ नेपाली साहित्य संस्था र नेपाल प्राध्यापक संघको संस्थापक सदस्य पनि हुनुहुन्थ्यो।

एलाहावाद विश्वविद्यालयमा अध्ययन गर्दा श्री शाहका प्रमुख सहपाठीमध्ये भारतीय राष्ट्रिय कांग्रेसका पछि यूवा नेता (Young Turk) भनी चिनिने, जनता पार्टीका सभापति र प्रधानमन्त्री श्री चन्द्रशेखर हुनुहुन्थ्यो। सन् १९९० मा नेपालमा भएको राजनैतिक परिवर्तनको अगाडि नयाँ दिल्लीमा राजदूत विन्देश्वरी शाहसंग भेट गर्न जादा श्री चन्द्रशेखरले यो कुरा बताउनु भएको थियो। उहाँ विद्यार्थी जीवनमा श्री शाहको विद्वतावाट प्रभावित भएको कुरा बताउनु हुन्थ्यो। यो सम्पर्कका अतिरिक्त उहाँका अन्य भारतीय नेताहरूसंग (लगभग सबै दलका) राम्रो परिचय थियो। एलाहावादमा अध्ययन गर्दा श्री शाहका नेपाली सहपाठीमा प्रद्युम्नलाल राजभण्डारी हुनुहुन्थ्यो। (१५)

सधैं विवादमा रहन रुचाउने श्री शाहले २००७ सालको परिवर्तन पछि गठन भएको मनोनित व्यवस्थापिकामा विरोधी नेताको (Leader of Opposition) भूमिका निर्वाह गर्ने क्रममा तत्कालीन सभामुख र प्रधानमन्त्री श्री कृष्णप्रसाद भट्टराईको नागरिकताको प्रश्न उठाउनु भएको थियो। एकपटक मैले उहाँलाई किन उहाँ यस्तो विवादमा वढी पर्ने गर्नुहुन्छ भन्दा आवेशमा आउनु भइ फेरि यस्तै कुरा गरेमा तपाइहरूलाई कुटछु तपाइहरूमा राजनैतिक संस्कार नभएकाले बुझ्न सक्नुहुन्न भनी हामीलाई मनोरन्जन गर्नुभएको थियो।

श्री शाह नेपालमा राजनीति, मानव अधिकार, प्राध्यापन, लेखन आदि विधामा लाग्नु भयो भने अन्तर्राष्ट्रिय राजनीति र कानूनको राम्रो विद्वान र ज्ञाताको रूपमा प्रसिद्धि पनि पाउनु भएको थियो। यसैको कदरस्वरूप उहाँलाई नयाँ दिल्लीको अन्तर्राष्ट्रिय अध्ययनका लागि भारतीय विद्यालयले (Indian School of International Studies जुन पछि जवाहरलाल नेहरू विश्वविद्यालयमा गाँसियो) आगन्तुक प्राध्यापकको रूपमा आमन्त्रण गरेको थियो। यस प्रकारको सम्मान पाउने नेपालीमा उहाँ डा. डिल्लीरमण रेग्मीपछि दोस्रो हुनुहुन्थ्यो। यसैगरी उहाँले होनोलुलुस्थित East-West Centre

मा Senior Fellow र बर्कलेस्थित क्यालिफोर्निया विश्वविद्यालयमा Regents Professor का रूपमा केही समय काम गर्नुभएको थियो। उहाँलाई १९७५ मा Woodrow Wilson Fellow का रूपमा पनि सहभागिताका लागि आमन्त्रण गरिएको थियो। उहाँको सबैभन्दा प्रतिष्ठापूर्ण अन्तर्राष्ट्रिय नियुक्ति सन् १९६० को दशकको शुरुमा अफ्रिकामा विमान दुर्घटनामा संयुक्त राष्ट्रसंघका महासचिव डाग ह्यामर्सलडको मृत्यु भएपछि सो दुर्घटनाको जाँचबुझका लागि गठन गरिएको अन्तर्राष्ट्रिय आयोगको अध्यक्ष हुनु हो। स्मरणीय छ संयुक्त राष्ट्रसंघका दोस्रा महासचिव श्री डाग ह्यामर्सलडको हालै स्वीडेनको सरकारले शतवार्षिकी जयन्ती मनाएको थियो।

नेपाली कांग्रेससंग यदाकदा सम्मिलित भएपनि सन् १९५० पूर्व पारिवारिक कारणले पनि होला उहाँ नेपाल प्रजातान्त्रिक कांग्रेससंग वढी हेलमेलमा हुनुहुन्थ्यो। सो दलको नेतृत्व गर्ने सुवर्णशमशेर, महावीरशमशेर आदि वैचारिक सोचाइमा उहाँका निकट र महेन्द्रविक्रम शाह पारिवारिक नाताले नजीक (दुवै प्रधानमन्त्री वीरशमशेरका छोरीपट्टिका पनातिहरू, श्री महेन्द्रविक्रम शाह वीरशमशेरका जेठा छोरा र नेपालको पहिलो वैज्ञानिक भनी चिनिने जनरल गेहेन्द्रशमशेरका छोरीका छोरा र हृषीकेश शाह वीरशमशेरका छोरा प्रतापशमशेरका छोरीका छोरा) हुनुहुन्थ्यो। निजी स्वतन्त्रता र सम्मानमा आफ्नो अटल विश्वास रहेको बताउने श्री शाहले महेन्द्रविक्रम शाहलाई आफ्नो प्रेरणाको श्रोत भन्ने गर्नुहुन्थ्यो। तर श्री महेन्द्रविक्रम शाहको राजनीतिक वा कूटनैतिक क्षेत्रमा शायद खासै उल्लेखनीय उपलब्धि भएको देखिएन। शुरुमा नेपाल प्रजातान्त्रिक कांग्रेसका प्रमुख नेता उहाँ पछि लगभग हराउनु भयो र १९५४ मा उहाँलाई भारतका लागि राजदूतमा नियुक्त गरियो। राजदूतको पदमा पनि उहाँ धेरैदिन अड्न सक्नुभएन र उहाँलाई नयाँ दिल्लीवाट छिटै फिर्ता बोलाइएको थियो। पछि हृषीकेश शाह डा. डिल्लीरमण रेग्मीको नेतृत्व भएको नेपाली राष्ट्रिय कांग्रेस र संयुक्तमोर्चासंग पनि आवद्ध हुनुभयो। आफ्नो सक्रिय राजनीतिक जीवनमा उहाँ नेपाली राजनीतिको सबै धार, सबै खेमा, सबै प्रकृतिका व्यक्ति र सबै संस्कारसंग मिल्ने र छुट्टिने गर्नुभयो।

न्यूयोर्कमा रहदा श्री शाहको तत्कालीन सोभियत राजदूत तथा पछि सोभियत संघको विघटन हुनुअघि प्रथम उप-राष्ट्रपति वन्ने V.V. Kuznetsov संग राम्रो मित्रता रहेको कुरा मलाई बताउनु हुन्थ्यो। न्यूयोर्कको सेन्ट्रल पार्कमा घुम्दा उहाँलाई एक हब्सीले छुरा प्रहार गरेको घटना विश्वभर फैलिएको थियो र तत्कालीन अमेरिकी विदेशमन्त्री जोन फोष्टर डलेस उहाँलाई अस्पतालमा भेटगर्न र आफ्ना सरकारका तर्फवाट क्षमायाचना गर्न आउनु भएको थियो। छुरा

प्रहार भएको भनिएको घटनामा आफू स्वयं उपस्थित भएको भनी एक भारतीय कूटनीतिज्ञले(१६) भने मसंग केही वर्ष अघि दिल्लीमा आफ्नो निवासमा भेट्दा यो घटना एक प्रेम प्रसंगसंग जोडनु भएको थियो। श्री शाहको स्वभाव, उहाँसंग मेरो निकट सम्बन्ध र उहाँ र मबीचको पुस्तौनी दूरीको उमेरलाई दृष्टिगत गरी मलाई यसवारे उहाँसंग कुरा कोट्टयाउन उहाँप्रतिको मेरो सम्मानभावका कारणले राम्रो लागेन।

श्री शाह आफ्नो समयका नाम चलेका विद्वान त हुनुहुन्थ्यो नै त्यो भन्दा वढी सकारात्मक वा नकारात्मक जुनसुकै कारणले किन नहोस उहाँ सञ्चार माध्यमको प्रियपात्र हुनुहुन्थ्यो। राजनैतिक वा परम्परागत विषयमा उहाँका विवादास्पद मान्यताका अतिरिक्त प्रेस स्वतन्त्रता र यदाकदा धर्म र नैतिकताका विषयमा पनि उहाँ आफूलाई सम्मिलित गरी थप विवादमा पर्ने गर्नुभएको पाइएको छ। किनहो कुन्ती उहाँ विशेषगरी भारतीय छापाहरूमा वढी चर्चामा रहने र भारतस्थित विश्वविद्यालय तथा अनुसन्धान र अध्ययनकेन्द्रहरूमा हुने गोष्ठी र सेमिनारमा वढी सहभागिताको कारणले पनि होला भारतमा धेरै लोकप्रिय वन्नुभएको आभाष पाइन्छ। अध्ययन अध्यापन, नेपालको विभिन्न विषय र खासगरी राजनैतिक घटनाक्रम र इतिहासवारेको उहाँको वरोवर प्रकाशित हुने लेख, पुस्तकसम्बन्धी रचनात्मक तथा अनुसन्धानात्मक क्रियाकलाप, विभिन्न विषयमा उहाँले दिने अन्तर्वार्ता र विभिन्न दल, समूह वा संस्थासंग उहाँको कायम रहने र हट्ने (On and off association) मनोवृत्तिका कारणले उहाँ चर्चाको शिखरमा रहिरहनु भयो।

कूटनीति, रचनात्मक लेख र शोधकार्य, राजनीति, मानव अधिकार आदि विधा वाहेक अप्रत्यक्षरूपमा उद्योगमा पनि श्री शाहको देन देखिन्छ। आफू राजदूत हुदा उहाँले आफ्नो मावली र ससुराली घरमा मिठाइ आपूर्ति गर्ने कृष्णवाहादुर राजकर्णिकारका छोरा गणेश राजकर्णिकारलाई आफ्नोसाथमा अमेरिका लानु भएको थियो। निजले अमेरिकामा रहदा पाउरोटी बनाउने तालीम लिए र सो सम्बन्धी संयन्त्र खरीद गर्ने व्यवस्था श्री शाहले नै मिलाई काठमाण्डौ पठाइदिनु भएको थियो। यसवाट कृष्ण पाउरोटी नामको काठमाण्डौमा एक नयाँ अग्रणी खाद्य उद्योगको शुरुवात भयो।

मैले श्री शाहको नाम सर्वप्रथम वि.स. २०२६ सालमा एस.एल.सी. उत्तीर्ण गरी त्रिचन्द्र कलेजमा प्रवेश गर्दा अनिवार्य विषयमा समावेश एक पुस्तक नेपालका वीर र निर्माताहरूका (Heroes and Builders of Nepal) लेखकको रूपमा सुनेको हुँ। सानो तथा क्लिष्ट भाषामा लेखिएको यो पुस्तक अंग्रेजी भाषामा नेपालीले लेखेको मलाई निकै मनपर्ने

सीमित पुस्तकहरूमध्येको एक हो। सो पुस्तक प्राध्यापकद्वय इश्वरनारायण पाण्डे र अम्बिकाप्रसाद उपाध्यायले हामीलाई पढाउनु हुन्थ्यो। यसैबीच उहाँ त्रिचन्द्र कलेजमा एक चुनावी सभालाई सम्बोधन गर्न आउनु भयो। पहिलो भेटमा नै रातोपीरो खाइहाल्दो उहाँको व्यक्तित्व, प्रखर वक्तृत्वकला र विषयवस्तुमा रहेको उहाँको सहज नियन्त्रण (Command) देखेर म निकै प्रभावित भएको थिए।

मैले सम्झिसम्म पहिले आफू पनि स्नातक समूहबाट तत्कालीन राष्ट्रिय पञ्चायतको सदस्यमा सन् १९६७ मा चुनिनु भएका श्री शाह सोही समूहबाट निकट भविष्यमा हुन लागेको चुनावमा आफ्ना उम्मेदवार श्री वीरेन्द्रकेशरी उपाध्याय (पोखरेल) र डा. पिनाकीप्रसाद आचार्यका पक्षमा स्नातकहरूसमक्ष प्रचारगर्न आउनु भएको थियो। खोटाङका पानी पोखरेल श्री उपाध्याय पहिले चीफ इन्जिनियर भै सेवाबाट केही पहिले मात्र अवकाशमा पर्नु भएको थियो। केही वर्ष कायम रहेको सो व्यवस्था अन्तर्गत स्नातक समूहबाट चुनाव जित्ने अन्य व्यक्तिहरूमा वासुदेवप्रसाद दुङ्गना (मन्त्री, काठमाण्डौ नगर पालिकाका मेयर र अमेरिकाका लागि राजदूत), डा. प्रकाशचन्द्र लोहनी (अर्थ तथा परराष्ट्रमन्त्री), प्रयागराज सिंह सुवाल (मन्त्री), कृष्णप्रसाद भण्डारी (वरिष्ठ अधिवक्ता), रामराजाप्रसाद सिंह (विभिन्न ध्वंसात्मक क्रियाकलापमा संलग्न भएको दावी गर्ने व्यक्ति), श्रीमती इन्दिरा श्रेष्ठ आदि हुनुहुन्थ्यो।

पहिले कोलकाता र पछि संयुक्त अधिराज्यमा स्नातकोत्तर अध्ययन पूरा गरी केही वर्ष लण्डनमा सेवा पश्चात काठमाण्डौ आउनु भएका डा. पिनाकीप्रसाद आचार्य त्यो वेलाको नाम चलेको प्रसिद्ध चिकित्सक हुनुहुन्थ्यो। डा. आचार्य (प्रसिद्ध महिला नेत्री सुश्री शैलजा आचार्यका पिता) पछि हिप्पी समुदाय सम्बन्धी उहाँका वरावर गोरखापत्रमा प्रकाशित हुने सकारात्मक लेखहरूका लागि प्रसिद्ध हुनुभयो। (१७) मसंगको भेटमा पछि त्रिचन्द्र कलेजमा मेरा गुरु प्राध्यापक सुरेन्द्रसिंह के.सी. ले आफू कोलकातामा पढ्दा नेपाली विद्यार्थीहरूको संरक्षकको रूपमा डा. आचार्य क्रियाशील रहनुभएको कुरा वताउनु भएको थियो। (१८)

म २०३३ सालमा दी राइजिङ नेपालको उप-सम्पादक भएपछि श्री शाहलाई अलि नजीकबाट चिन्ने मौका पाएँ। समय समयमा पुस्तकको विवेचना (Book review) गोरखापत्र र दी राइजिङ नेपालमा प्रकाशित गराउने सिलसिलामा उहाँ नियमितरूपमा आउन थाल्नुभयो। सो समय श्री शाहसंग राम्रो सम्बन्ध भएका (दुवैले एलाहावाद विश्वविद्यालयबाट लगभग सँगै राजनीतिशास्त्रमा एम.ए. गरेका र दुवै डा. डिल्लीरमण रेग्मीको राष्ट्रिय कांग्रेसमा एकताका

सक्रिय) वरुणशमशेर (१९२९ मा जन्मेका वरिष्ठ पत्रकार जसलाई श्री शाह माधवराजा भनी बोलाउनु हुन्थ्यो) दी राइजिङ नेपालसंग सम्बद्ध हुनुहुन्थ्यो। एकपटक निर्वाचन आयुक्त पनि हुने उहाँ १७ भाइमध्येका जनरल शेरशमशेरका नाति र जनरल विज्ञानशमशेरका छोरा हुनुहुन्थ्यो।

संयोगको कुरा हो श्री शाह गोरखापत्र संस्थानमा आउन थाल्दा पहिले उहाँले चुनाव प्रचार गरेका उम्मेदवार डा. पिनाकीप्रसाद आचार्य आफ्नो नियमित चिकित्सा अभ्यास (Regular medical practice) नगरेर वा नचलेर काठमाण्डौ नगरपालिका र गोरखापत्र संस्थानको चिकित्सक (House physician) भै दिनमा करिव आधा घन्टा संस्थानमा आउने गर्नुहुन्थ्यो। उहाँलाई संस्थानका कर्मचारी कसैले जचाउने भन्दापनि जिस्क्याउने गर्दथे र उहाँ गोरखापत्र र दी राइजिङ नेपालमा प्रकाशित मुख्य मुख्य समाचार सरसरी पढेर हिडिहाल्नु हुन्थ्यो। तर श्री शाह र डा. आचार्यको भेट हुदा भने अफिस समय पछाडिसम्म उहाँहरू घन्टौ गफ गरेर बस्नुहुन्थ्यो।

२०३४ सालमा लिइएको लोकसेवा आयोगको शाखा अधिकृतस्तरको परीक्षामा प्रथम स्थान हासिल गरी २०३५ भाद्र महीनामा म परराष्ट्र मन्त्रालयमा प्रवेश गर्दा श्री शाहसंगको सम्बन्धको अर्को परिवेश शुरू भयो। (१९) हामी परराष्ट्र मन्त्रालयमा हाजीर हुदा श्रीमती विन्देश्वरी शाह प्रशासन महाशाखाका उपसचिव हुनुहुन्थ्यो। (२०) मेरो श्री शाहसंग चिनाजानी भएको कुरा सुनाउदा श्रीमती शाह खुशी हुनुभयो। आफ्ना सह-सचिव केदारप्रसाद कोइरालालाई परिचय गराएर उहाँले मलाई उत्तर एशिया शाखा र श्री मधुवनप्रसाद पौडेलजीलाई दक्षिण एशिया शाखामा काम गर्न अह्राउनु भयो। मेरो त्यसैवेलादेखि श्रीमती शाहसंग रहेको निकट सम्बन्ध पछिका वर्षहरूमा पनि जारी रहयो र अहिलेसम्म कायम छ। मन्त्रालयमा उहाँ सह-सचिव हुदा शाखा अधिकृत र भारतमा राजदूत रहदा प्रथम सचिव भइ सेवा गर्ने मौका पाएको थिएँ।

मन्त्रालयमा मेरो प्रवेशपछि श्री शाहसंग विन्देश्वरी शाहका जेठाजु भन्दा पनि उपसचिव (विशेष निर्णयबाट छिटे सह-सचिव) विश्वेश्वरप्रसाद रिमालका कारणले वढी उठवस भयो। म रिमालजी अन्तर्गत काम गर्ने र श्री रिमाल श्री शाहलाई निकै कदर गर्नुहुन्थ्यो। केही दिन विराएर विभिन्न स्रोत सामग्री खोज्न वा आफ्नो लेख रचना र आफूले लेखेको पुस्तक वा सान्दर्भिक ग्रन्थहरू श्री रिमाललाई (२१) 'ए गुरु पढ यो राम्रो छ तिमीलाई काम लाग्छ' भन्दै आएर दिने गर्नुहुन्थ्यो। यसबाट मलाई पनि धेरै थोर फाइदा भयो। Wood र Cerrous ले

लेखेको Diplomatic Ceremonial and Protocol र Satow को Diplomatic Practices मैले यही स्रोतबाट पहिलोपल्ट पढ्ने मौका पाएको हुँ।

मेरो मन्त्रालयको शुरूको सेवा (२०३५ - २०३८) अवधिमा श्री शाह मन्त्रालय आउनु हुदा श्री रिमालका अतिरिक्त श्री शार्दूलशमशेरलाई भेट्न आइरहुनु हुन्थ्यो। एकताका मन्त्रालयका खम्बा मानिने शार्दूलशमशेर (जसलाई वरुणराजा पनि भनिन्थ्यो) पहिले फ्रान्समा र पछि केही वर्ष मन्त्रालयमा कार्य गरी वर्मा (हालको म्यान्मार) राजदूतको पद सम्हाली काठमाण्डौ फर्किनु भएको थियो। उहाँको दरवन्दी अतिरिक्त समूहमा गएकाले केही समय कुनै काम नदिइ उहाँलाई मन्त्रालयमा नै काजमा राखिएको थियो। शारीरिक रूपमा भीमकाय स्वरूप भएका तर ज्यादै सहृदयी उहाँ श्री शाहको मावली र ससुराली दुवै हिसावले नजीकको नातेदार पर्नुहुन्थ्यो। तत्कालीन सचिव जगदीशशमशेरले मलाई शार्दूलशमशेरको कुनै काम परे गरिदिन अह्राउनु भएको थियो। पछि उहाँ जनमत संग्रहका वेला खासगरी विदेशबाट आउने पत्रकारहरूका लागि होटेल ब्लु स्टारमा खोलिएको सञ्चारकेन्द्रमा काम गर्न जानुभयो जहा भर्खरै रूसका लागि राजदूत नियुक्त हुनुभएका नरेन्द्रविक्रम शाह पनि कार्यरत हुनुहुन्थ्यो। पछि श्री राणा सञ्चार र रक्षा सचिव हुनुभयो र पदमा नै रहदा उहाँको मृत्यु भयो। (२२)

म परराष्ट्र मन्त्रालयमा रहदा (२०३५ - २०३८) श्री शाहका अनेक लेखहरू विशेषतः भारतीय अखवारहरूमा छापिन्थे। हामी यी लेखहरू परराष्ट्र मन्त्रालयबाट कार्यालय समयपछि यस्ता पत्रपत्रिका पाइने भूगोलपार्क नजीकै न्यूरोडको पिपलवोट सामुने रहेको एक मार्केले सञ्चालन गरेको सन्देशगृहबाट अखवार किनी पढ्दथ्यौं। थोरै पैसामा काम चलाउन हामी खासगरी तीनजना म, मधुवनजी र लीलाप्रसाद शर्मा (रूसमा राजदूत भइ परराष्ट्र मन्त्रालयबाट २०६२ को शुरूमा अवकाश) तीन अलग अलग भारतीय अंग्रेजी दैनिक किनेर आपसमा साटासाट गरी पढ्दथ्यौं।

हृषीकेश शाहले लेख्नु भएको पुस्तक र लेख सामान्यतया विद्यमान सरकारविरोधी (Anti-establishment) हुन्थे तर उहाँको दृष्टिकोणमा निरन्तरताको (Consistency) नितान्त अभाव भएको कुरा मलाई वरावर खट्कन्छ। उहाँले आफ्नो अन्तिम समयसम्म प्रशस्त पुस्तक, लेख र स्रोतसामग्रीको रचना र संकलन गरी भावी पुस्तालाई ठूलो गुन लाउनु भएको छ। (२३) तर समष्टिगतरूपमा यो देनको मूल्याङ्कन गर्दा अत्यन्त चन्चल मन भएका, देशकाल परिस्थिति अनुसार चल्ने, आफ्नो मनमा जे

आयो त्यही गर्ने र खासै कुनै सैध्दान्तिक धरातलमा अडिने स्वभाव उहाँको नभएको स्पष्ट देखिन्छ।

म कोलकातामा रहदा (२०३८ - २०४३) श्री शाह वर्षमा एकाध पटक सभा, गोष्ठी र सेमिनारमा भागलिन आउने गर्नुहुन्थ्यो। उहाँ विशेषतः २००७ साल पछि मन्त्री बनेका जनरल महावीरशमशेरको घरमा (Humayun Court) बस्ने गर्नुहुन्थ्यो। यदाकदा उहाँ आफ्नै पुस्ताका भरतशमशेरलाई (१९२५ मा नै जन्मेका) भेट्न वालीगञ्जस्थित निजको निवास र गणेशचन्द्र एभेन्यूस्थित कार्यालयमा जानु हुने गरेको मलाई याद हुन्छ। एकपटक शिक्षा र परराष्ट्रमन्त्री बनेका विद्वान इतिहासकार डा. डिल्लीरमण रेग्मी र श्री शाह साथैमा आउनु भयो। कताकता स्वभाव र प्रकृतिमा उहाँहरू दुवैबीच निकै समानता थियो। उहाँसंगको अन्तरक्रियाबाट मलाई २००७ सालपूर्व र पछिको अवधिको नेपालको समसामयिक राजनीति र परराष्ट्रनीति विशेष गरी नेपालको भारतसंगको सम्बन्धबारे केही ज्ञान र खासगरी उहाँहरूको आफ्नो दृष्टिकोणबारे जानकारी प्राप्त गर्ने राम्रो मौका मिलेकोमा आफूलाई भाग्यमानी सम्भक्तो छु।

पछि म नयाँ दिल्लीस्थित शाही नेपाली राजदूतावासमा प्रथम सचिवको पदमा काजमा रहदा (१९८९ - १९९०) श्री शाहसंग थप भेटघाट गर्ने मौका मिल्यो। एकातिर सो समयमा नेपालमा विभिन्न राजनैतिक घटनाहरू भैरहेका प्रसंगमा श्री शाह नयाँदिल्ली बरोबर आउनुहुन्थ्यो। अर्कोतिर उहाँकी बुहारी श्रीमती विन्देश्वरी शाह राजदूत भएका र नेपालको बदलिदो राजनैतिक माहोल र आफू प्रतिपक्षमा लागेको कारणले होला उहाँ त्यति धेरै राजदूतावास आउनु हुन्थ्यो। तर उहाँको कुनै घमण्ड वा टेक गर्ने वानी भने थिएन, सरल स्वभावका व्यक्ति उहाँलाई पैसाको जरूरत पर्दा, रेल र हवाई टिकट चाहिएमा वा सवारी साधनको आवश्यकता भएमा भने भाइ बुहारीलाई भेट्न आउनुहुन्थ्यो।

नयाँ दिल्लीमा १९९० को राजनैतिक परिवर्तनको आसपास उहाँको आधुनिक नेपालको राजनैतिक इतिहासबारेको एक अंग्रेजीमा (दुईभागमा) लेखिएको ग्रन्थ (Modern Nepal: A Political History) प्रकाशित भयो। यो ग्रन्थ तयार गर्न र परिमार्जन गर्न पछि भारतका लागि राजदूत बन्ने प्राध्यापक लोकराज बरालले सहयोग गर्नु भएको कुरा उहाँ वताउनुहुन्थ्यो। सो समयमा राजदूतावासका मिनिष्टर कुमारप्रसाद ज्ञवालीसंग उहाँको पुरानो चिनाजानी थियो। उहाँकै सिफारिशमा श्री शाहले मलाई सो ग्रन्थको पाण्डुलिपि एकपटक पुरै पढ्न र आफ्नो विचार प्रकट गर्न अह्राउनु भएको थियो। अरूको होहल्लामा लागेर होला उहाँले खासगरी राणा परिवारवीचको सम्बन्ध र अन्य तिथिमिति र नामनामेसी बारे एकपटक राम्ररी हेरिदिन मलाई आग्रह गर्नुभएको

थियो। उक्त ग्रन्थको सरसर्ती अध्ययन र उहाँसंग भएका अन्य बहुमूल्य सान्दर्भिक सामग्री देख्दा उहाँको वैदिक क्षमता र प्रखरता स्पष्ट देखिन्थ्यो। उहाँको विशालनगर चण्डोलस्थित घरमा मैले प्रशस्त नोट, लेखहरू र पुस्तकहरू देखेको थिएँ। हाल यी सामग्री के अवस्थामा छन् मलाई त्यति थाहा छैन।

मनोहर प्रकाशन गृहले (Manohar Publications) छपाएको उहाँको उपरोक्त पुस्तकबारे अर्को एक घटना पनि म सम्भक्तो छु। एकदिन उहाँले दी राइजिङ नेपालमा कार्यरत रहदा पहिले प्रधान सम्पादक र पछि सल्लाहकार सम्पादक हुनुभएका बरुणशमशेरले उहाँलाई मानवीय सम्बन्ध र खासगरी कसैको अन्त्येष्टी सम्बन्धी समाचार लेखन वा समवेदना लेखन परे यो मान्छे ठीक छ भनी मलाई देखाइदिनु भएको प्रसंग वताउनु भयो। (२४) यसै सिलसिलामा नयाँ प्रकाशित हुन लागेको ग्रन्थ आफ्नी स्वर्गीय पत्नीको नाममा समर्पित गर्न खोजेको र यसबारे मिलाएर एक राम्रो वाक्य लेखिदिन मलाई अनुरोध गर्नुभयो।

श्री शाहको यो अनुरोधले मलाई किंकर्तव्यविमूढको स्थितिमा पारिदियो। सक्तिन भन्न पनि यत्रो ठूलो व्यक्तित्वले (जोसंग लामो उठवस भै सकेको छ) भनेको कुरा कसरी नकार्ने? हुन्छ भन्न पनि उहाँकी श्रीमतीलाई सामान्य भेटघाट (एक समारोहमा उहाँले नै परिचय गराइदिनु भएको) मात्र गरेको के भनेर लेख्ने मलाई फसाद पयो। विचार गरौंला हजुर भनी उत्तर दिएँ तर उहाँको स्वभाव त्यही त हो (जोडले हाँसेर मुखवाट अरूको मुखभरी थुक पारिदिने वानी थियो) म अरू जान्दिन भोलि विहान समर्पण लेखेर ल्याइदेउ भनी हिडनुभयो। मैले कनीकुथी एक वाक्य तयार गरेँ। (२५) श्रीमती शाहको बोलाउने नाम (परिवारमा दुइजना मन भएकाले) सानो मन भएको पारिवारिक सूत्रवाट थाहा पाएको (२६) र आफू बाँच्नुजेल पतिको राम्रो सेवा गर्नु भएको सुनेको आधारमा मैले यो वाक्य लेखेको थिएँ। किन हो मलाई थाहा छैन यो वाक्य पढेपछि श्री शाह खुसी हुदा हुदै क्वाँ क्वाँ रून थाल्नुभयो। पछि यो समर्पण मैले लेखेको हो भनी सवैलाई भन्दै हिडनु हुदोरहेछ, धेरैले मलाई साँधिरहन्थे।

मेरो श्री शाहसंग २०४४ - ०५५ मा काठमाण्डौमा परराष्ट्र मन्त्रालयको सह-सचिव हुदा भेट भइरहन्थ्यो जुन समयमा राजनीति वा अरू विषय भन्दा उहाँ वढी मानव अधिकार जस्ता विषयमा आफूलाई केन्द्रित गर्दै हुनुहुन्थ्यो। सन् १९८८ मा विभिन्न प्रकृतिका व्यक्तिहरू राखी उहाँले नेपाल मानव अधिकार संगठन (Human Rights Organisation of Nepal, HURON) खोल्नु भएकोमा पछि यो संस्थासंग उहाँ अलग्गिनु भयो। उहाँ एमनेष्टी इन्टरनेशनलको

नेपालशाखा खुलाउन पनि शरीक हुनुभयो। सन् १९९३ मा भियनामा सम्पन्न पहिलो विश्व मानव अधिकार सम्मलेनमा उहाँले भाग लिनु भएको थियो। एकदिन मलाई उहाँले २०४७-०४८ ताका प्रधानमन्त्री कृष्णप्रसाद भट्टराईको नेतृत्वमा बनेको सरकारको अवधिमा आफ्नो श्री भट्टराई र सो समयका सर्वमान्य नेता गणेशमान सिंहसंगको कुराकानीबारेको रोचक प्रसंग सुनाउनु भयो। आफू नेपाली कांग्रेसमा प्रवेश गर्न इच्छुक भएको व्यहोरा श्री भट्टराईसमक्ष राख्दा उहाँले तपाइजस्तो वैदिक, पार्टीको पुरानो कार्यकर्ता र परिपक्व राजनीतिज्ञलाई पार्टीले सदैव स्वागत गर्दछ र पार्टीको सभापतिको नाताले आफूले उहाँलाई तुरुन्त स्वीकार गर्ने कुरा वताउनु भयो। तर श्री शाहले यसबारे एकपटक श्री सिंहसंग समेत कुरा गरी पार्टीमा प्रवेश गर्नु भन्नुभयो। प्रधानमन्त्रीले उहाँको प्रस्तावलाई स्वीकार गर्दै ठीकै छ उहाँलाई भेटो सो भेटवारे मलाई जानकारी दिनुहोस् भन्नुभयो।

श्री शाह पार्टी प्रवेश गर्ने प्रस्ताव लिइ जव चाकसीवारीस्थित श्री सिंहको निवासमा गइ आफ्नो कुरा सुनाउनु भयो श्री सिंहले तुरुन्त आफ्नो प्रतिक्रिया दिनुभयो। श्री शाहले मलाई भनेको र मैले सम्भक्तोसम्ममा उहाँको प्रतिक्रिया यस्तो थियो (जुनवेला संयोगवश प्रधानमन्त्री पनि त्यही पुगनुभएको थियो) "मैले चिनेको हाम्रो पार्टीमा संलग्न भीरकोटका राजाको छोरो हृषीकेश शाह मरिसकेको छ तपाइ कुन हृषीकेश हो बुढेसकालले गर्दा मैले राम्ररी ठप्याउन सकिन। तपाइ पार्टी प्रवेश पनि नगर्नुहोस् अरू केही पनि नगर्नुहोस् जहाको तही वस्तुहोस्।"

आफूलाई प्रजातान्त्रिक समाजवादी भन्न रूचाउने उहाँ सन् १९९० पछिको राजनैतिक परिवेशमा भएको पहिलो आम-निर्वाचनका समय स्वतन्त्र र निष्पक्ष चुनावको सुनिश्चितताका लागि गठन भएको पर्यवेक्षण कार्यदल (Task Force) संग सम्बद्ध हुनुभयो भने दोश्रो निर्वाचनमा काठमाण्डौ र स्याङ्जावाट स्वतन्त्र उम्मेदवारका रूपमा प्रतिनिधि सभाको चुनावका लागि सम्मिलित हुनुभयो। दुवै स्थानवाट उहाँलाई नगण्य मत मिल्यो र उहाँको जमानत जफत भयो। श्री शाहको अर्को अनौठो टिप्पणी सन् १९९५ मा विघटित संसदको पुनर्स्थापनाका लागि सर्वोच्च अदालतले दिएको फैसला सम्बन्धमा थियो। आफू कानूनको विद्यार्थी र विधिको शासनप्रणालीका समर्थक र पृष्ठपोषक भन्न रूचाउने उहाँले अदालतको फैसलाको कडारूपमा आलोचना गर्नुभयो। यसवाट उहाँ जहिलेपनि आफूलाई विवादमा राख्न मन पराउने व्यक्ति भएको कुरा भन पुष्टि हुन्छ।

म १९९८ मा नयाँ दिल्लीमा राजदूतावासमा उप-नियोग प्रमुख भै दोस्रो पटक गएपछि उहाँको मृत्यु हुनु केही पहिलेसम्म समय समयमा भेटघाटको क्रम जारी नै रह्यो। मेरा हाकिम डा. भेषवहादुर

थापासंग श्री शाहको राम्रो सम्बन्ध र डा. थापा श्री शाहलाई निकै इज्जत गर्ने कारणले उहाँको राजदूतावासमा आउने क्रम निकै वढ्यो। (२७) विभिन्न संघसंस्था खोल्न इच्छुक श्री शाहको यसतर्फको संभवतः अन्तिम कार्य सन् १९९९ मा आफ्नो अध्यक्षतामा स्थापित राष्ट्रिय विभूति सम्मान परिषद हो जस्तो मलाई लाग्दछ।

श्री शाह र एलाहावादवाटै १९४९ मा उहाँका समकालीन (१९२४ मा जन्मने) कूटनीतिमा एम.ए. गर्ने श्री भरेन्द्रनारायण सिंहवीच वेलावेलामा रमाइलो छलफल र हाँसो भै रहन्थ्यो। आफ्नो क्षेत्रमा अनुभवी र निकै ज्ञान भएका तथा कूटनैतिक विषयमा आफू वाहेक अरूलाई खास केही पनि थाहा छैन भनेजस्तो दृष्टिकोण राख्नुहुने उहाँहरूवीच हुने कुराकानीवाट मैले निकै फाइदा उठाएको छु। (२८) नयाँ दिल्ली र लण्डनस्थित राजदूतावासमा पहिले काम गरी श्री सिंह परराष्ट्र सचिवका साथै मास्को, नयाँदिल्ली, कायरो र लण्डन गरी चार स्थानमा राजदूत वन्न सफल हुनुभयो। हालसम्म चारपटक राजदूत हुने उहाँ पहिलो नेपाली कूटनीतिज्ञ हुनुहुन्छ।

आफ्नो जीवनको उत्तरार्धमा श्री शाह आफ्नो परम्परागत दैनिक जीवन र पारिवारिक पृष्ठभूमिवाट निकै विचलित भैसक्नु भएको मलाई छाप परेको थियो। (२९) सम्पन्न परिवारको छोरा र सम्पन्न परिवारमा विवाह भै सोख गर्न सक्ने मान्छे उहाँलाई आफ्नो पेट पाल्न समेत धौ धौ भैसकेको, आफ्नो एक्लो छोरा अमेरिकामा रहने र भाइवाट पाउने सहयोगले वढी खर्च गर्ने वानी भएका कारणवाट उहाँलाई दिन चलाउन गाह्रो हुन्थ्यो। प्रकाशन गृहहरू लगायत अन्य व्यक्ति संस्थासंग रकम सापटी लिने उहाँको वानी वसेको थियो। उहाँको अन्तिम अवस्थामा औषधोपचार लगायत सम्पूर्ण खर्च भाइ डा. नारायणकेशरी शाहले व्यहोर्नु भयो। आफ्नो नाम उल्लेख नगर्न अनुरोध गर्ने उहाँका एक पुराना मित्रको विचारमा मानव अधिकार, प्रजातन्त्र र अरू जे जे भने पनि र उहाँको निधनपछि जति गहिरो समवेदना दिए पनि उहाँलाई आफ्नो स्वार्थका निमित्त आवश्यक परेका वेलामा सवैले उपयोग गर्ने गरेको तर उहाँको अन्तिम अवस्थामा कसैले केही सहायता गरेको पाइएन। यो वेला सधैंजस्तो मुखले ठीक पार्ने र व्यवहारमा केही नगर्ने विशुद्ध नेपाली संस्कार चरितार्थ भएको देखियो।

हुषीकेश शाहलाई मैले सन् २००० तिर एक प्रश्न गरेको थिएँ। त्यो थियो उहाँजस्तो सवै प्रकारका सरकार, दल र व्यक्तिसंग नजीक हुनसक्ने र प्रभाव पार्न सक्ने व्यक्ति र देशकाल परिस्थिति बुझेको, इतिहासको राम्रो अध्ययन गरेका र विश्वले चिनेको व्यक्ति किन कुनैपनि ठाउँमा अड्न नसक्नु भएको

हो। उहाँको स्पष्ट उत्तर त थिएन तर उहाँलाई सवैले (विभिन्न व्यक्तिहरूको नाम लिदै) धोका दिएको, उहाँको सहृदयवाट फाइदा उठाएको र अन्तमा उहाँलाई अवमूल्यनमात्र गरिदिएको परोक्ष आरोप लगाउनु हुन्थ्यो। यसै प्रसंगमा विभिन्न महत्वपूर्ण पदमा वसी सेवा गर्ने श्री शाहका एक आफन्तले आफ्नो नाम उद्धृत नगर्ने शर्तमा उहाँलाई सक्रिय र स्थायी अराजकतावादी (Active and perpetual anarchist) भन्ने संज्ञा दिनु भएको छ।

मेरो आफ्नो व्यक्तिगत मूल्याङ्कनमा श्री शाह ठूलो स्तरको विद्वान, कूटनीतिज्ञ र अध्ययनशील व्यक्ति हुनुहुन्थ्यो। तर उहाँलाई शायद राजनीति उचित विषय थिएन कि जस्तो मलाई लाग्छ। उप-महाद्विपको केही वर्षको अनुभववाट मैले उहाँलाई भारतका एकताका वाणिज्यमन्त्री हुने डा. सुब्रामनियम स्वामी र वंगलादेशमा मन्त्री, प्रधानमन्त्री र उपराष्ट्रपतिसम्म हुने ब्यारिष्टर मौदूद अहमदसंग तुलना गर्न सकिने पाएको छु। यी तीनै जना आ-आफ्नो क्षेत्रका नाम चलेका विद्वान हुन् तर आफ्नो व्यवहार र प्रकृतिले राजनीतिक रूपमा लगभग बाहिर (Political outcaste) हुनुपुगे। श्री शाहजस्तो रचनात्मक व्यक्तिले आफ्नो सम्पूर्ण विद्वता केवल लेखन र सोधकार्यमा मात्र लगाउन पाएको भए अवश्य देश र जनताले अभ्र धेरै फाइदा उठाउने थिए होलान्।

उपरोक्त पृष्ठभूमिमा उहाँका अनेक कमी कमजोरीहरू भएपनि नेपाल संयुक्त राष्ट्रसंघको सदस्य वन्नासाथ देशलाई अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा पहिचान गराउन र राजदूत र पछि विदेशमन्त्रीका रूपमा नेपालको परराष्ट्र नीतिलाई सुदृढ बनाउने काममा श्री शाहले भावी पुस्तालाई ठूलो गुन लगाउनु भएको छ। नेपालको इतिहास र समसामयिक राजनैतिक घटना तथा विदेश नीतिवारे अंग्रेजीमा महत्वपूर्ण पुस्तकहरू लेखी वाह्य जगतमा नेपाललाई परिचित गराउन र विदेशीको आँखामा सम्भवतः पहिलो श्रेणीको अंग्रेजी लेखने नेपाली लेखकको रूपमा आफूलाई स्थापित गराउन सफल उहाँ सम्पूर्ण नेपालीका लागि प्रेरणाका स्रोत हुनुहुन्छ। आफूले धेरैवर्ष संगत गर्ने मौका पाएको र उहाँसंगको अन्तरक्रियावाट आफूलाई धेरथोर फाइदा भएको प्रसंगमा म स्वर्गीय शाहप्रति हार्दिक श्रद्धा सुमन अर्पण गर्दछु।

पाद - टिप्पणी

(१) स्व. श्री ५ महेन्द्रको पालामा लागू भएको भूमिसुधार कार्यक्रम र राजारजौटा उन्मूलन कार्यक्रम अनुसार अधिराज्यभर छरिएका राजारजौटाहरूमा चारवटा छोडी वाँकी सवैलाई आफ्नो ज्यूँतासम्म राजा दर्जा र भत्ता पाउने व्यवस्था अन्तर्गत तारकवहादुर शाह भीरकोटका अन्तिम राजा हुनुभयो। भीरकोट हाल स्याङ्जा जिल्लामा पर्दछ। अपवादका रूपमा रहेका

चार राज्यहरू हुन, सल्यान, वभाङ, जाजरकोट र मुस्ताङ।

(२) राजा तारकवहादुर शाह आफ्नो परिवारमा शाह लेखने पहिलो व्यक्ति हुनुभयो। राणा परिवारका सम्बन्धी उहाँका बाजे ललितबहादुर खाँणको मृत्युपछि ताम्रध्वज खाँण भीरकोटका राजा हुनुभयो। उहाँका छोरा तारकवहादुर शाह हुनुहुन्थ्यो। ललितबहादुर खाँणको राणा परिवारमा विवाह भएको कुरा प्रसिद्ध विद्वान, इतिहासकार र म्यागासेसे पुरस्कार पाउने पहिलो नेपाली महेशचन्द्र रेग्मीले केही वर्ष पहिले मलाई बताउनु भएको थियो।

(३) चन्द्रशमशेरले आफ्नी छोरी विवाह गर्न आँटको र एक योग्य वर खोजेको समझदारीमा तारकवहादुर शाहलाई यक्षविक्रम धमलाले भीरकोटवाट काठमाण्डौं ल्याइ आफ्नो कालधारास्थित घरमा केही समय राख्नु भएको थियो। पछि सो कुरा त्यसै सेलाएको प्रसंगमा श्री धमलाका नातेदार पछि पाल्पा धपिने फिल्ड-मार्शल दर्जा पाउने रूद्रशमशेरले आफ्ना भाइ प्रतापशमशेरकी छोरी मदनदिव्येश्वरी शाहको विवाह उहाँसित मिलाई दिनुभयो। प्रधानमन्त्री जुद्धशमशेरको शासनकालमा (१९३२-१९४५) १९९० चैत्र ५ तदनुसार मार्च १८, १९४३ मा राणा परिवारभित्र भएको राजनैतिक अर्थ लाग्ने परिवर्तन अनुसार उत्तराधिकारी क्रममा नपरेका राणाहरूको काठमाण्डौंवाट निष्काशन गर्ने क्रममा प्रतापशमशेरलाई इलाम खटाइएको थियो। इलाममा नवसी दार्जीलिङतर्फ निर्वासमा गएको डेढवर्ष नपुग्दै त्यही उहाँको मृत्यु भयो। उहाँको सालिक अभ्रै पनि दार्जीलिङको माल इलाकामा (भानुचोक) रहेको छ। त्यस क्षेत्रमा सन् १९८० को दशकमा गोर्खा राष्ट्रिय मुक्तिमोर्चाका तर्फवाट आन्दोलन हुदा उक्त सालिक उखलेर फाल्ने कुरा पनि उठेको थियो। यसो गरिएमा आफ्नो बाजेको सालिक गाडीमा हालेर ल्याउन डा. नारायणकेशरी शाह तयार पनि हुनु भएको थियो। तर पछि आन्दोलनकारीहरूले धम्की दिए अनुसार यस्तो कार्य अघि नवढाएकाले यो कुरो त्यसै सेलायो।

श्री धमला अन्तिम राणा प्रधानमन्त्री मोहनशमशेरसंग पनि निकै नजीक हुनुहुन्थ्यो। उहाँका धेरै सन्तानहरूमध्ये छोरा विश्वविक्रम शाह राजदरबारमा सचिवसम्म र नाति नरेन्द्रविक्रम शाह (छोरा चूडाविक्रम शाहका छोरा) राजदूत, परराष्ट्र सचिव र परराष्ट्रमन्त्री हुनुभयो। श्री नरेन्द्रविक्रम शाह (उहाँको पारिवारिक वोलाउने नाम रामेश्वरराजा हो र उहाँका कतिपय लेखहरू स्थानीय पत्रपत्रिकामा रामेश्वरविक्रम शाह भनी निस्कन्थे) परराष्ट्र मन्त्रालयका कूटनीतिज्ञहरूमध्ये लेखनशैली, विश्लेषणात्मक क्षमता र सादापनका लागि सवै परराष्ट्र सचिवहरूको प्रियपात्र हुनुभयो। उहाँसंग सँगै

काम गर्दा र भेटघाटवाट मैले धेरै फाइदा उठाएको छु। आफ्नो समयमा निकै राम्रो मानिनुहुने मदनदिव्येश्वरी शाह प्रौढावस्थामा पनि आकर्षक देखिनुहुन्थ्यो। आफ्नी छोरी कमल राणालाई विवाहका लागि केटी देखाउन उहाँ साधमा जाँदा आफ्नी वधु हुने महिला दुइमध्ये कुन हो छुट्याउन गाह्रो परेको प्रसंग केही वर्ष अघि जनरल मीनशमशेरले मलाई सुनाउनु भएको थियो।

(४) श्रीमती शाहको (जसलाई माइतीखलकले सानो मन भनी चिन्थे) व्यक्तित्व पनि राम्रो थियो। उहाँलाई नेपालमा श्रृंगार पध्दतिको व्यावसायिकरूपका प्रणेता भनिन्छ। उहाँले नेपालकै पहिलो श्रृंगार कक्ष (Beauty Parlour) आफ्नो दाइजो आएको लालदरबारस्थित घरमा नै शुरू गर्नुभएको थियो। सो घर पछि श्री हृषीकेश शाहले डा. तेजसिंह मल्ललाई विक्री गर्नु भएको प्रसंग श्री सुन्दरप्रसाद शाहले मलाई केही वर्ष पहिले बताउनु भएको थियो। श्री सुन्दर प्रसाद शाह, हृषीकेश शाह र श्रीमती शाह तीनैजना वीरशमशेरका पनाति पनातिनी हुनुहुन्थ्यो। प्रसिद्ध ऐतिहासिक उपन्यासकार (उहाँको साहित्यिक नाम सुन्दरप्रसाद शाह दुःखी हो) र सचिव, अञ्चलाधिश तथा प्रमुख निर्वाचन आयुक्त हुने श्री शाह वीरशमशेर का छोरा तेजशमशेरका छोरीपट्टिका नाति हुनुहुन्छ।

(५) उहाँ लोकसेवा आयोगको अध्यक्ष हुदा परराष्ट्र मन्त्रालयसंग एक अनौठो संयोग परेको थियो। उहाँका पूर्ववर्ती अनिरुद्धप्रसाद सिंहले (मन्त्री, राजदूत, प्रधान न्यायाधिश र जनमतसंग्रह ताका वनेको राष्ट्रिय निर्वाचन आयोगका प्रमुख समेत वनेका) श्री नारायणप्रसाद अर्जेलको शाखा अधिकृत स्तरमा सोभै नियुक्ति गर्ने तत्कालीन सरकारको प्रस्तावलाई अस्वीकार गर्नु भएको थियो। तर सो समयमा श्री अर्जेललाई अस्थायी उप-सचिव सरहको प्रथम सचिव पद दिइ अमेरिका पठाइएको थियो। उक्त समयमा राजदूत हृषीकेश शाहसंग मतमतान्तर भइ श्री अर्जेल छिटै काठमाण्डौ फर्कनु भयो। तर रमाइलो कुरा के भयो भने छोरासंग भिन्नता भइ फर्केका व्यक्ति वावु अध्यक्ष भएको लोकसेवा आयोगवाट उपसचिव पदमा स्थायी भइ परराष्ट्र सेवामा प्रवेश गर्नुभयो। यो मतभेदको कुरा वावु छोरावीच सम्पर्क भएपछि मात्र आफूले थाहा पाएको कुरा तारकबहादुर शाहले मलाई भन्नु भएको थियो। १९३२ मा जन्मी लखनउ विश्वविद्यालयवाट १९५३ मा राजनीतिशास्त्रमा एम.ए. गर्ने श्री अर्जेल विभिन्न कूटनैतिक पद र शिष्टाचार महापालको पद सम्हाली परराष्ट्र सेवावाट हट्नु भयो। राजसभाका सदस्य हुने शान्ता पोखरेलका ज्वाइँ उहाँ पर्यटन विभागको पहिलो महानिर्देशक र पछि निर्माण तथा यातायात सचिव हुनुभयो। सरकारी सेवावाट अवकाश पाएपछि उहाँ १९८५-९१ अवधिमा जापानकालागि राजदूत हुनुभयो।

(६) हृषीकेश शाहका भाइ डा. नारायणकेशरी शाहले चिकित्साशास्त्रमा उच्च अध्ययन गरी नेपालमा कार्य गर्नुको साथै धेरै वर्ष विश्व स्वास्थ्य संगठनमा काम गर्नुभयो। उहाँकी श्रीमती विन्देश्वरी शाह कूटनैतिक सेवामा संलग्न भइ भारतमा राजदूत हुनुभयो। उहाँ अमेरिका जाने पहिलो नेपाली विद्युत इन्जिनियर पदमसुन्दर मल्लकी छोरी हुनुहुन्छ। श्रीमती शाहवाट मेरो परराष्ट्र मन्त्रालयको प्रवेशपछि मैले धेरै सिकने मौका पाएकोमा मलाई गर्व छ। जेठी वहिनी कमल राणाले एम.ए. गर्नुभयो र केही वर्ष राजनीतिमा शरीक हुनुभयो। उहाँको जनरल मीनशमशेरसंग विवाह भयो। एम.ए. गर्ने कान्छी वहिनी पद्मा मल्लको विवाह प्रा. वासुदेवचन्द्र मल्लसंग (उपकुलपति र राजदूत) भयो। सन् १९२६ मा जन्मेर १९५२ मा वनारसवाट राजनीतिशास्त्रमा एम.ए. गर्नुहुने र त्यसवेला चीनकालागि राजदूत श्री मल्लले सेप्टेम्बर १९९३ मा स्वर्गीय श्री ५ वीरेन्द्रको चीनको राजकीय भ्रमणका अवसरमा आफूले श्री शाहवाट ठूलो प्रेरणा पाएको कुरा मलाई चीनको सुन्दर शहर कुइलिनमा बताउनु भएको थियो।

(७) बंगाली प्राध्यापकहरूमा प्रा. वटुकृष्ण मोइत्र एक हुनुहुन्थ्यो। प्राध्यापनका अतिरिक्त उहाँ प्रधानमन्त्रीका निजी सचिव र परराष्ट्र मामिलासम्बन्धी सल्लाहकार भइ प्रधानमन्त्री चन्द्रशमशेरले संयुक्त अधिराज्य लगायत यूरोपको भ्रमण गर्दा साथै जानु भएको थियो। नेपालमा आउने चुरोटको एकताका एकलौटी ठेक्का पाउने श्री मोइत्र त्यस समयका शक्तिशाली व्यक्ति मानिनुहुन्थ्यो।

(८) असीमित जाँगर र धैर्यताका धनी श्री शाहले आफूले लेख्ने नियमित रूचि र परम्परागत क्षेत्र वाहिर गएर पनि एक पुस्तक लेख्नुभयो। यस्तो पुस्तकमा एक विदेशीसंग (Richard M. Mitchell) संयुक्तरूपमा लेखेको नेपालका वन्यजन्तु (Wildlife of Nepal) शीर्षकको एक राम्रो ग्रन्थ पनि पर्दछ। स्मरणीय छ श्री शाह १९७३ मा स्थापित नेपालको वन्यजन्तु समाजको संस्थापक अध्यक्ष पनि हुनुहुन्थ्यो।

(९) श्री शाहका सबैजसो प्रकाशनहरूको परिमार्जन, शुध्दाशुध्दिको जाँच र सम्बन्धित सबै सहयोग कार्यमा म्यागासेसे पुरस्कार विजेता प्रसिद्ध विद्वान महेशचन्द्र रेग्मीको ठूलो भूमिका रहयो। लगभग समकालीन श्री रेग्मी (१९२९ मा जन्मनु भएका) र श्री शाहवीच घनिष्ठ र खुला सम्बन्ध थियो। यदाकदा शाहको लेखनमा पुरानो आफ्नै कृतिका कुरा वा अरुको लेखनवाट सोभै दोहोरिएका त्रुटि श्री रेग्मीले पत्ता लगाइ श्री शाहलाई हप्काउनु हुन्थ्यो। यसो गर्दा श्री शाह केवल मुसुमुसु हाँसिरहुनु हुन्थ्यो। यो कुरा मेरा समकक्षी तथा प्रसिद्ध कथाकार मधुवनप्रसाद पौडेलले बताउनु भएको हो। परराष्ट्र सेवामा प्रवेशपूर्व

केही वर्ष श्री पौडेलले श्री रेग्मीको अनुसन्धान निकायमा शोध अधिकृतका रूपमा कार्य गर्नुभएको थियो।

(१०) यस्तो पद पछि जुध्दोदय स्कूलमा प्राधानाध्यापक, श्री ५ को सरकारको सचिव र महाप्रबन्धक हुने गृहमन्त्री सूर्यप्रसाद उपाध्यायका भाइ शारदाप्रसाद उपाध्यायले पनि सम्हाल्नु भएको थियो।

(११) श्री शाहको १९५४ मा प्रकाशित एक पुस्तक नेपाल र विश्वको (Nepal and the World) भूमिका लेख्ने सिलसिलामा श्री वी.पी. कोइरालाले उहाँलाई आफ्नो मित्र र कामरेड (My friend and comrade) भनी सम्बोधन गर्नु भएको देखिन्छ। २०१७ पछिको श्री शाह विदेश र अर्थमन्त्री, परराष्ट्रसम्बन्धी विशेषदूत र राजसभाका अध्यक्ष भैसकेको प्रसंग अनुसारको बदलिदो राजनीतिक परिवेशमा समेत उहाँको श्री शाहप्रतिको धारणा राम्रो थियो भन्ने कुरा उहाँको पछि प्रकाशित नजरवन्द हुँदा लेखिएका दैनिकीवाट (डायरीहरू) पनि प्रमाणित हुन्छ।

(१२) नेपालको आन्तरिक राजनीति र विदेश सम्बन्धका क्षेत्रमा प्रत्यक्ष संलग्न मातृकाप्रसाद कोइराला, टंकप्रसाद आचार्य, वी.पी. कोइराला, जनरल सुवर्णशमशेर, डा. डिल्लीरमण रेग्मी, सूर्यप्रसाद उपाध्याय, चूडाप्रसाद शर्मा, गणेशमान सिंह, जनरल शारदाशमशेर, जनरल विजयशमशेर आदि श्री शाहभन्दा एक पुस्ता अगाडिका र कृष्णप्रसाद भट्टराई, गिरिजाप्रसाद कोइराला, डा. तुलसी गिरी, विश्ववन्धु थापा, सूर्यबहादुर थापा, कीर्तिनिधि विष्ट, गेहेन्द्रवहादुर राजभण्डारी, ज्ञानेन्द्रवहादुर कार्की, शैलेन्द्रकुमार उपाध्याय आदि लगभग उहाँका समकालीन व्यक्तित्व हुनुभए पनि यी नेताहरू र उहाँभन्दा धेरै पुस्ता पछिका विभिन्न प्रकृति, स्वभाव र पृष्ठभूमि भएका सबै व्यक्तिहरूसंग उहाँको समान रूपमा आवद्ध हुनसक्ने क्षमता थियो। राजनैतिक र व्यक्तिगत मतभेद भएका व्यक्तिहरूसंग पनि सामान्य कार्यगत सम्बन्ध (Normal working relations) राख्न सक्ने स्वभाव उहाँको थियो।

(१३) यो समितिको सदस्यसचिव पदमा श्री कूलशेखर शर्मा हुनुहुन्थ्यो। श्री शाहका समकालीन श्री शर्मा (१९२५ मा नै जन्मेका) २६ वर्षको उमेरमा भारतीय निजामती सेवाका (ICS) अधिकृत गोविन्दनारायणको (श्री ५ त्रिभुवनका सचिव र लोकसेवा आयोगका सल्लाहकारका रूपमा कामगरी पछि भारतको रक्षा सचिव र कर्नाटक राज्यका गभर्नर) सिफारिशमा सचिव पदमा प्रवेश गरी पन्ध्रवर्ष भन्दा वढी सचिव भै मुख्य सचिव, अमेरिकाकालागि राजदूत (१९६९ - ७३), नेपाल राष्ट्रवैकको गभर्नर, जनसंख्या आयोगका उपाध्यक्ष र २०४६ को राजनैतिक परिवर्तन पछि

प्रधानमन्त्रीको अध्यक्षतामा २०४८ मा गठित उच्चस्तरीय प्रशासन सुधार आयोगको उपाध्यक्ष भै कार्य गर्नुभयो। आफ्नो लामो सरकारी सेवामा उहाँले संसदीय मन्त्रालय, सल्लाहकार सभा, १९५९ को संसद, राष्ट्रिय निर्देशन मन्त्रालय, पञ्चायत मन्त्रालय र प्रधानमन्त्री टंकप्रसाद आचार्यको समयको पहिलो प्रशासन पुनर्गठन समिति आदि सबै निकायमा सचिवको रूपमा कार्य गर्नु भएको थियो।

(१४) श्री शाहको यो जिम्मेदारीवारे मलाई पद्मशमशेर का सचिव कप्तान गोवर्धनलाल मास्के, सुवर्णशमशेर र श्री शाहका अर्का आफन्त सुन्दरप्रसाद शाहले बताउनु भएको थियो। श्री सुवर्णशमशेर (उप-प्रधानमन्त्री हुने चाँहि होइन) पहिले पद्मशमशेरको पालामा जारी भएको विधानसंग (१९४८) सम्बद्ध भइ प्रजातन्त्रपछि निर्वाचन आयुक्त र रोममा राजदूत पनि हुनुभयो (साठीको दशकमा इटालीको राजधानीमा रहेको नेपाली राजदूतावास बन्द गरिएको हो)। राणाकालमा सीमित संख्यामा एम.ए. पास गर्ने व्यक्तिहरूमा पर्ने श्री सुवर्णशमशेर र श्री शाहको राम्रो सम्बन्ध थियो। पारिवारिक हिसावले पनि उहाँहरू सम्बन्धित हुनुहुन्थ्यो। दुवै वीरशमशेरका पनाति (सुवर्णशमशेर वीरशमशेर का नाति जनरल एकराजशमशेरका महिला छोरा) हुनुहुन्थ्यो।

(१५) श्री ५ को सरकारको सेवामा ज्यादै इमान्दार र योग्य कर्मचारी भनी चिनिनु हुने श्री राजभण्डारीले केही वर्ष प्राध्यापन गर्नुका अतिरिक्त २३ वर्षका उमेर मा सचिव भै निर्वाचन आयुक्त, नेपाल राष्ट्रवैकको गभर्नर, जर्मनीकालागि राजदूत (१९६९ - ७३), मुख्य सचिव, अख्तियार दूरूपयोग निवारण आयोगका प्रमुख, शाही प्रेस आयोगका सदस्य, राजसभाका सदस्य, सविधान सिफारिश आयोगका सदस्य गरी करीब ४० वर्ष सरकारी सेवामा विताउनु भयो। श्री शाहका अर्का समकालीन र सोही विश्वविद्यालयबाट अन्तर्राष्ट्रिय मामिला र कूटनीतिमा १९४८ मा एम.ए. गर्ने श्री भरतराज राजभण्डारी मुन्शीखानाको खरिदार मा सेवा प्रवेश गरी पछि परराष्ट्र सचिव र राजदूत हुनुभयो। श्री राजभण्डारी आफूभन्दा चारवर्ष कान्छा र दुइवर्ष पछि स्नातकोत्तर उपाधि हासिल गर्ने प्रद्युम्नलाल राजभण्डारीका नजीकका आफन्त हुनुहुन्थ्यो। श्री शाह मलाई वरावर तुलनात्मकरूपमा सामान्यतया नेपालको वैदेशिक सेवामा लाग्नेको प्रगति अन्य सेवाको तुलनामा ज्यादै कम हुने प्रमाणका रूपमा पुराना भारदार परिवारका यी दुइ दाजुभाइको उदाहरण दिनुहुन्थ्यो।

(१६) उहाँ भारतको परराष्ट्र सेवा 'ख' (Indian Foreign Service 'B') का कर्मचारी सरदार मोहिन्दर सिंह हुनुहुन्छ। नायव शिष्टाचार महापाल भइ सेवाबाट अवकाश पाउने श्री सिंह प्रसिद्ध पत्रकार अचिन विनायकका (अर्का प्रसिद्ध पत्रकार पामेला

फिलिपोसका पति) पिता हुनुहुन्छ।

(१७) डा. आचार्यका हिप्पीसम्बन्धी लेखहरू र त्यसको पक्ष विपक्षमा अरूहरूको लेखहरूको ओइरो लागेपछि गोरखापत्रमा अवदेखि हिप्पी समुदायसम्बन्धी लेख नपठाउनु हामी छाप्दैनी भनी सूचना प्रकाशित गर्न आफू बाध्य हुनु परेको कुरा मलाई दुइ पटक गोरखापत्रका सम्पादक हुने प्रधानमन्त्री कृष्णप्रसाद भट्टराईका दाजु गोपालप्रसाद भट्टराईले एकदिन बताउनु भएको थियो।

(१८) कोलकाताबाट वी.एस्सी., एलाहाबादबाट कार्वनिक रसायनशास्त्रमा एम.एस्सी. र ओरेगन विश्वविद्यालयबाट एम.एस. गर्ने श्री के.सी. नयाँ दिल्लीस्थित राजदूतावासमा पहिलो सांस्कृतिक सहचारी, त्रिचन्द्र कलेजका उप-प्राचार्य र त्रिभुवन विश्वविद्यालयका रजिष्ट्रार पनि हुनुभएको थियो।

(१९) आयोगको परीक्षाफल घोषणा गरेको निकै हप्तासम्म मेरा केही घनिष्ट मित्रहरूले प्रथम, द्वितीय र तृतीय स्थान हासिल गर्ने (दोश्रा र तेश्रा स्थानमा क्रमशः प्रसिद्ध साहित्यकार तथा संयुक्त अरव इमिरेटसस्थित कार्यवाहक राजदूत मधुवनप्रसाद पौडेल र परराष्ट्र मन्त्रालयका सह-सचिव तथा एकताका प्रधानमन्त्री हुने पण्डित रंगनाथ पौडेलका सन्ततिमध्येका युगनाथ शर्मा पौडेल हुनुहुन्थ्यो) मानिसहरूलाई नपठाइ योग्यताक्रममा निकै तल पर्ने आफूहरूलाई परराष्ट्र मन्त्रालयमा पठाइनु पर्छ भनी गरेको अनौठो अभियानको कारण केही समय नियुक्ति नै रोकिएको थियो। वल्लतल्ल नियुक्ति पाए पछि दौरा सुरूवाल कसेर परराष्ट्र मन्त्रालयमा हाजीर हुन जाँदा घनिष्ट मित्रहरूको त्यहाँ पनि निकै ठूलो पहुँच हुनुको साथै राम्रै सुनुवाइ भएछ कि कसो करीब एक महीना हाजीर नभै मन्त्रालयको पुस्तकालय चहार्ने कार्यमा रहनु पर्‍यो। यसैबीच लोकसेवा आयोगका अध्यक्ष कृष्णवम मल्लसमक्ष (मुख्य सचिव र भारतमा राजदूत भै सक्नु भएका) उजुरी गरेपछि वल्ल परराष्ट्र मन्त्रालयले हामीलाई स्वीकार गर्न बाध्य भएको रोचक प्रसंग हामी खासगरी दुइजना (म र मधुवन पौडेलजी) समयम समयमा याद गर्दछौं। तेश्रा मित्र युगनाथजी भने यो महाभन्फट हामीले पार गरिसकेपछि मात्र हाजीर हुन आउनु भयो। संयोगको कुरा हो सोही परीक्षामा योग्यताक्रम अठारमा पर्नु भएका डा. विमलप्रसाद कोइराला विशेष सचिव र अर्थ सचिव हुदै २०५९ सालमा नेपालको प्रशासनको सर्वोच्च पद मुख्य सचिव समेत वन्न सफल हुनुभयो।

(२०) उहाँको नाम पहिलो महिला कूटनीतिज्ञ, अमेरिकामा अध्ययन गरेको, बंगलादेशमा खोलिएको शाही नेपाली राजदूतावासका प्रथम नियोग प्रमुखकारूपमा चार वर्ष सेवा गरी फर्कनु भएको र आफ्नो भाइ नारायणकेशरी शाहसंग विवाहित व्यक्ति

भएको प्रसंग एकपटक भेट हुदा श्री शाहले नै मलाई दी राइजिड नेपालमा कार्यरत रहदा बताउनु भएको कुरा म अबै सम्बन्धु।

(२१) स्मरणीय छ श्री शाह अमेरिकाका लागि राजदूत र संयुक्त राष्ट्रसंघका लागि पहिलो स्थायी प्रतिनिधि भइ अमेरिका जानुहुँदा पछि गृहमन्त्री वन्ने सूर्यप्रसाद उपाध्यायका एकमात्र सन्तान उर्मिला रिमाललाई विवाह गर्ने श्री रिमाललाई आफ्नो निजी सचिव बनाइ लानु भएको थियो। यसबाट उहाँहरूबीच पछिसम्म निकै घनिष्ट सम्बन्ध रहेको थियो।

(२२) श्री शार्दूलशमशेर राणा प्रधानमन्त्री वीरशमशेर का अत्यन्त मनपरेका छोरा तेजशमशेरका (जसलाई सानोहजुर भनिन्थ्यो) छोरापट्टिका नाति (यज्ञराज शमशेरका छोरा) हुनुहुन्थ्यो। श्री शाह वीरशमशेरकै अर्का उत्तिकै मन परेका छोरा प्रतापशमशेरका (जसको बोलाउने नाम सानोराजा थियो) छोरीपट्टिका नाति भएकाले दुवैबीच निकट पारिवारिक सम्बन्ध हुने नै भयो। यसवाहेक श्री राणा र श्री शाहकी श्रीमती सानोहजुरका दुइ छोरा क्रमशः यज्ञराजशमशेर र केशवशमशेरका छोरा र छोरी थिए। दाजु बहिनी नातापर्ने यी दुवैका बाबुहरू आफू सानै हुँदा मरेकाले उनीहरूबीच अभि वही घनिष्टता र आत्मीयता भएको कुरा श्री राणाले मलाई बताउनु हुन्थ्यो।

(२३) श्री शाहका अधिकांश रचनाहरू खासगरी नेपालको पुरानो ऐतिहासिक पृष्ठभूमिका विषयमा इतिहासकार श्री सूर्यविक्रम ज्ञवाली र इतिहासकार डा. डिल्लीरमण रेग्मीका कृतिहरूमा आधारित र खासगरी राणाशासन अवधिको विवरण वालकृष्ण समको रचना, केही अभिलेख राख्न रूचाउने राणाहरू, केशरशमशेर, बबरशमशेर र साम्राज्यशमशेरको दैनिकी विवरण (डायरीहरू) र सुन्दरप्रसाद शाहको कृति तथा उहाँहरूसंग श्री शाहको भेटघाटमा वही भर परेको मैले पाएको छु। मलाई श्री समसंग ज्यादै छोटो अन्तरक्रिया गर्ने मौका मिल्यो तर श्री शाह, साम्राज्यशमशेर र सुन्दरप्रसाद शाहसंग मेरो पटक पटक भएको भेटघाटका आधारमा मैले यो निश्कर्ष निकालेको हुँ।

(२४) म दी राइजिड नेपालमा कार्यरत रहदा श्री मनरन्जन जोशी मुख्य सम्पादक भै सक्नु भएको प्रसंगमा श्री बरूणशमशेर सल्लाहकार सम्पादक हुनुभएकोले हाम्रो त्यति वसउठ हुँदैनथ्यो। तापनि पुरानो अनुभवी व्यक्ति र राणाकालवारे राम्रो जानकारी राख्न र सो वारे सुनाउन इच्छुक उहाँसंग म वरोवर भेटगर्न रूचाउथें। तर यसप्रकारको आशय उहाँले मलाई भने कहिल्यै बताउनु भएको सम्भना छैन।

(२५) मलाई सम्भना भएसम्म भोलिपल्ट मैले यो आशयको समर्पण (मसंग अभिलेख छैन र सो पुस्तक

पनि काठमाण्डौमा नै रहेको छ) तयार गरी उहाँलाई दिएँ। This work is dedicated to the fond memory of my dear wife Siddhanta Rajya Laxmi Devi Shaha alias Sanu Mana who was very proud to be a Rana and to whom I owe and dedicate everything in my life.

(२६) हाल अमेरिकी राजदूतको निवास कमलकुञ्जका (कमलादी) धनी अखण्डशमशेरले लालदरबारस्थित आफ्नो निवासमा मसंग कुरा गर्दा वताउनु भएको ।

(२७) श्री शाह र डा. थापावीच घनिष्ठतम सम्बन्धमात्र नभइ उहाँहरूवीच अनौटो संयोग पनि थियो । श्री शाह अमेरिकामा राजदूत रहदा डा. थापा स्नातकोत्तर उपाधिका लागि अध्ययनरत हुनुहुन्थ्यो । दुवै कलिलो उमेरमा नै सरकारी सेवामा प्रवेश गर्नुभयो । श्री शाह २० वर्ष नपुग्दै त्रिचन्द्र कलेजको प्राध्यापक, अधिराज्यभरका विद्यालयहरू हेर्ने मुख्य निरीक्षक, २७ वर्ष नपुग्दै विरोधी पक्षका नेता, ३१ वर्षमा राजदूत र ३५ वर्षमा परराष्ट्र र अर्थमन्त्री हुनुभएको थियो । श्री शाह मन्त्री हुदा सचिवस्तरमा श्री ५ को सरकारको सेवामा प्रवेश गर्दा डा. थापाको उमेर २४ वर्षभन्दा कम थियो । लामो समयसम्म सचिव, केन्द्रीय बैंकको गभर्नर, अर्थमन्त्री, संयुक्त राष्ट्र संघमा सेवा, तीन पटक राजदूत भै उहाँ परराष्ट्रमन्त्री हुनुभयो । अर्को उल्लेखनीय कुरा के छ

भने श्री शाह र डा. थापा दुवैले मन्त्रीस्तरीय विशेषदूत (Ambassador-at-Large/Roving Ambassador) हुने अवसर पनि प्राप्त गर्नुभएको थियो । श्री शाहले यो पद १९६२ मा र डा. थापाले २००३ मा सम्हाल्नु भएको हो ।

(२८) श्री सिंहलाई श्री शाह 'ए थलाराको राजा' भनी बोलाउनु हुन्थ्यो । श्री सिंह 'म थलाराको राजा होइन प्रजा हुँ' भनी हाँसेर जवाफ दिनुहुन्थ्यो । श्री सिंहका पिता राघवनारायण सिंह श्री शाहका पिता तारकवहादुर शाह जस्तै थलाराका अन्तिम राजा हुनुभयो । भारतमा लामो समय र संयुक्त अधिराज्यमा केही महीना सेवा गर्ने राजदूत जनरल दमनशमशेर का भान्जा (निजलाई श्री दमनशमशेरले नै सेवामा ल्याउनु भएको) श्री सिंह लण्डन र नयाँ दिल्लीमा राजदूत र २००७ सालमा मन्त्री हुने जनरल सिंहशमशेरका ज्वाइँ हुनुहुन्छ । यसै प्रसंगमा म श्री शाहलाई भीरकोटको युवराज भनी ठट्टा गर्दथे । मेरो कुरा सुनेपछि उहाँ दङ्ग पर्नुहुन्थ्यो र मेरो बाबुसगैँ हाम्रो राज्य टुङ्गिहाल्ने भयो नि भनी जवाफ दिनुहुन्थ्यो ।

(२९) एकपटकको कुरा हो म नयाँ दिल्लीमा हुँदा श्री शाह उत्तेजित मुद्रामा एक महिला बारवरा एडम्सवारे अनेक कुरा लिइ मकहा आउनु भयो । मेरो प्रतिक्रियावाट रूष्ट भइ मेरो जागीर भोलिपल्टै खाइदिने धम्की दिदै उहाँ राजदूतावासवाट वाहिरिनु भयो । तर राम्रो परिवार र रहनसहनको परिचायकको

रूपमा होला भोलिपल्ट शान्त भै उहाँ सोभै खबर नगरी मेरो निवासमा आउनु भयो र मसंग अघिल्लो दिनको व्यवहारप्रति खेद प्रकट गर्दै माफी माग्नु भयो । मैले उहाँलाई तपाइ कुनै वेला परराष्ट्रमन्त्री पनि भएको, मेरो राम्रो सम्बन्ध भएको र मेरो बाबुको उमेरको विद्वान व्यक्ति भएकाले मसंग माफ माग्नु पर्ने अवस्था छैन वरू तपाइको काम गरिदिन नसकेकोमा क्षमा प्रार्थी छु, आफ्नो कर्तव्यपालनमा जानीजानी कुनै कमी वा गल्ती नगर्दा जागीर जान्छ भने मलाई त्यसको कुनै चिन्ता छैन भनी जवाफ दिदा तिमीसंग यत्रो राम्रो सम्बन्ध राख्ने बाबुसमानको व्यक्ति मलाई यस्तो भन्ने हो भनी बाबुक वन्दै मलाई स्नेहपूर्वक अंगालो हाल्नुभएको थियो ।

श्री शाह र म बीचको घनिष्ठ खुला सम्बन्ध भएका कारणले एकपटक मैले उहाँलाई नब्बे वर्ष नाघिसकेका बाबुलाई अंशमुद्रा हाल्न तपाइजस्तो विद्वान र सुसंस्कृत परिवारको मान्छेलाई कुन नैतिकताले दियो भन्ने प्रश्न गर्दा उहाँ उत्तेजित हुनुभयो र आफ्नो हकका लागि बाबुको त के कुरा कसैलाई पनि आफूले नछोड्ने कुरा वताउनु भयो । आफूले पाएको अंश सवै वेचेको र श्रीमतीको दाइजो पनि सक्नुभएको थाहा हुने व्यक्तिको आधारमा मैले सो प्रश्न गरेको थिएँ । पछि उहाँ शान्त भइ भैगो यस्तो व्यक्तिगत कुरा नगरौ अरू रचनात्मक कुरातर्फ लागौं भनी कुरा घुमाउनु भयो । ***

शुभ-कामना

राष्ट्रनायक श्री ५ महाराजाधिराज ज्ञानेन्द्र वीर विक्रम शाह देव सरकारको
५९ औं शुभ-जन्मोत्सवको शुभ-अवसरमा मौसुफ सरकारको सु-स्वास्थ्य,
दीर्घायु एवं सु-शासनका निम्ति मंगलमय शुभ-कामना अर्पण गर्दछौं ।

डा. मदनकुमार भट्टराई

एवं

शाही नेपाली राजदूतावास परिवार

Guericke Strasse 27, 10587, Berlin

Tel: (030)- 34359920 / 21 / 22 Fax: (030)-34359906

E-mail: rneberlin@t-online.de

HomePage: <http://www.nepalembassy-germany.com/>



कविता

मन्द मुस्कान बर्लिनमा

- गोपीकृष्ण प्रसाई

बर्लिन होहेनजोलेर्नडाम* को स्टेशन नजिक
देखें एउटा मन्द मुस्कान ओठमा
हाँसो थियो कि गुनासो थियो त्यो
आँखा पुगेछन् कतै
भाँचिएको गुलाफको बोटमा
जाँगर मरेको थिएन शरीर भरेपनि
फूल मरेको थिएन हाँगा ढलेपनि ।

आफै फकन खोज्ने फूल
सृष्टिमा कतै भयो कि भूल
हाँसो खसिरहेथ्यो त्यहाँ
शायद छहरा भरेछन कि कुल कुल
पहाडको दोबाटो जस्तो
तराईको मूल बाटो जस्तो
बर्लिनको रेल्वे स्टेशन,
अपाङ्ग एउटा शरीर होहेनजोलेर्नडामबाट
यात्रा गरिरहेछ, क्लिब चेररमा
रेलमा पस्नु अनि निस्कनु
सहज रूपमा
पहिरन हल्का र शरीर चुस्त छ
ग्रिष्मको प्रचण्ड धूपमा ।

म दुखिरहेको थिएँ
म भुकिरहेको थिएँ
ती नीला आँखा र गोरो शरीर
शायद मलाई गिज्याईरहेछ
म भुस्किएँ
शायद अपाङ्ग म पो हो कि
विदाईमा मैले मन्द मुस्कान दिएँ
उसले पनि
अनि एउटा सोचमा डुवें
वेष्टक्रोयजमा
केहि बेर उमेशलाई पर्खें
स्पान्डाउको सफरमा
बलवान छाप खैनीको स्वाद शरीरमा जाँदै थियो
आफ्नै मनको सुन्दर रहरमा ।

त्यो अपाङ्ग जवान केटी
अपाङ्ग भएर पनि तन्दुरुस्त
मेरा नजरबाट टाढा गई
तैपनि स्मृतिपटमा
उसको जिजिविषा दुरूस्त,
म कहिले यता गर्छु
म कहिले उता सछु

त्यसले दिनहुँ त्यसरी नै हिड्नुपर्छ
संघर्षका मुस्कानहरू बाँड्दै
लाखौं मान्छेहरूसँग
बाँच्नुसंगको सामीप्यता साट्नु पर्छ
तर म अनि म जस्ताहरू
लाचार लास बोकी हिँड्दैछौं
यस धर्तीमा आफैसँग भस्केर
आफ्नो आँट र उत्साह हुँदाहुँदै
सुन्दर क्षितिज र सुनौला विहानीहरू छन्
तर गीत गाइरहेछौं विरहका
डिप्रेसनको रोग पस्केर ।

- बर्लिन ।

*होहेनजोलेर्नडाम, वेष्टक्रोयज, स्पान्डाउ बर्लिनका मुख्य रेल्वे स्टेशनहरू हुन् ।

बान्कीको बान्किलो कुरा

- रामप्रताप थापा

कुरो करीव तीन दशक अगाडिको हो । नेपाली साहित्य जगत एकातिर मोहन कोइराला, ईश्वर वल्लभ, इन्द्रबहादुर राई, परशु प्रधान जस्ता प्रतिभाशाली साहित्यकारहरूको प्रभावमा मस्त भैरहेको थियो भने अर्कातिर रत्न थापा, नगेन्द्र थापा, तुलसी दिवस र हरिभक्त कटुवालहरू जस्ताको सरल र हृदयभाषी गीत र कवितामा रमाइरहेको थियो । आसामबाट आएका प्रवासी हरिभक्त कटुवालले काठमाडौंमा त्यतिबेला एउटा तहल्का मच्चाएका थिए, पत्रकारिता जगतमा एउटा नयाँ आविष्कार गरेर । उनले त्यतिबेला भर्खरै नेपालको प्रथम मासिक गोजिरा "बान्की"को प्रकाशन सुरु गरेका थिए । त्यो नै एउटा तहल्का थियो ।

बुद्धिजीविहरूको "शो सडक" न्यूरोडमा नेपाल कफिहाउसबाट पीपलबोटसम्म आहोर-दोहोर गरेर संतुष्टी प्राप्त गर्ने यिनै साहित्यकारहरूलाई चिन्न, उनीहरूसँग बोल्न एक किसिमले त्यहाँ ठूलै लाम लाग्थो । यी व्यक्तित्वहरूसँग भेटेर कुरा गर्न पाउँदा आफूलाई निकै गौरवान्वित महसुस हुन्थ्यो ।

वास्तवमा "बान्की"को साहित्य खाता दुईटा कविता, दुईटा लघुकथा, एउटा समालोचना, एउटा बान्की गोष्ठी र दुईटा विज्ञापनमा मात्रै सीमित भएतापनि यसको मान, प्रतिष्ठा भने ज्यादै उच्च थियो । बान्कीमा एउटा कविता छपाउन तीन महिनासम्म हरिभक्त दाइलाई दुखः दिएको मलाई मात्रै होइन मेरा समकालीन मित्रहरूलाई पनि राम्रैसँग अनुभव छ । गोजिराको मोल त्यसबेला पच्चीस पैसा मात्रै थियो, तर त्यो बेलाको समय अनुसार पच्चीस पैसा पनि महङ्गो थियो ।

शायद यस्तै गौरवले होला हरिभक्त दाइको निधन पछि सो पत्रिका मैले किनेर चलाएँ । समय रहेसम्म चलिरह्यो । त्यसको अनुसरण गर्दै पछि अरू दुई-तीन गोजिरा निस्के अनि विस्तारै हराए पनि । तर "बान्की"को अनुभव भने मैले आजसम्म पनि बिर्सन सकेको छैन । शायद त्यो समयमा पत्रिका चलाउनु भन्ने कुरा प्रतिबन्धित भएकाले गर्दा पो हो कि ? आज भण्डै चार दशकको अन्तरालमा नेपालमा पत्रकारिता निकै स्वतन्त्र अनि राम्रैसँग फुटाएको छ । तर पनि त्यसबेलाको दुःखमय रमाइलो समय भने बिर्सन नसकिने रहेछ । त्यसैले गर्दा होला आज पनि "बान्की" बान्कीलो विषय बन्न पुगेको छ ।

- कोल्न

नयाँ बर्ष तिमी नरिसाउ है

- थम पौडल

मैले सुनें दशैं चाड मतिर चाँडै आउंदैछ भनेर
त्यसले आफ्नो यात्रा शुरू गरी सक्यो भनेर
प्रतिक्षा गरिरहेँ मैले त्यसको, कहिले आईपुगला भनेर
तर आएन त्यो कहिल्यै मतिर, खै कता लाग्यो बाटो नै भुलेर

फेरी सुनें मैले, तिहार पनि मतिर उदाउंदैछ भनेर
त्यसले पनि आफ्नो गन्तव्य पहिल्याई सक्यो भनेर
खुशीले रमाएँथे म कति उ आउने सम्भेर
तर के भयो कुन्नी मोडियो अन्तै दोबाटो भुलेर

फेरी पनि सुनें नयाँबर्ष मेरो आँगनमा फुल्दैछ भनेर
हिंड्यो त्यो पनि मतिरै चाँडै आउंछु भनेर
खुशीले नाँचे त्यसलाई मतिर लम्केको देखेर
बल्ल पो भुल्कियो दैलोमा मेरो खुशीयाली बोकेर

खुसी छु म असाध्यै अहिले नयाँबर्षको सामिप्य पाउंदा
तर सुन्दैन त्यसले किन हो कुन्नी माया गरी बोलाउंदा
किन हो नबोली हेरिरा'छ मात्र मलाई आँखा तरेर
तर्सन्छु म उसले पनि मेरो साथ छोड्छ कि भनेर

पुकारा गर्छु नयाँबर्षलाई अब त दश औला जोडेर
बिन्ति छ मेरो हे नयाँबर्ष तिमी नरिसाउ है भनेर
देउ न साथ तिम्रो मलाई वर्षभरीका लागि हाँसेर
बाँचौ न हामी एक-आपसमा मिलि दुःख-सुख साटेर

- ह्यामवर्ग

फेरि पनि भ्रमको बसिरहेछ

- सुरेशजङ्ग शाह

पानी भित्र
सलल खेलिरहेको माछालाई
रहरै रहरमा
च्याप्प समाती
पाखामा फ्याँकेर
माछा तड्पिरहेको
हेर्न रुचाउनेहरूका लागि
मेरो के गुनासो पुगला र ?
अभ्र भनौं भने
ढिला भैसकेको छ कि ?
नशाको सुरमा मात्र
प्रेमको बहाना
देखाउनेहरूका लागि
प्रेमको आघात
आघातको गहिराईमा
कसैको मुटु
कति छिया छिया परिसकेको छ
के थाहा होला र ?
यहाँ त भ्रम पालेर
माया साँचु बाहेक
सत्यता अरू केही रहेनछ

भोक, प्यास र निन्द्राको
के नै उदाहरण दिउँ र !
मिथ्या मायाको
सहारा भित्र पनि
जिउन परिरहेछ
बिर्सने प्रयत्नहरूपनि
धेरै धेरै भए
किनकि यतिखेर
बिर्सने बाटो नै
सही थियो
तर पनि
मुटुका तह तहहरूमा
प्रेमका निशानीहरू
कुँदिएको बेला
एक्लो मनले मात्र
के धेग्न सक्यो र ?
फेरि पनि
उनकै यादमा
भ्रमको बसिरहेछ ।

- लण्डन, यू.के.

(आमा कविता संग्रह २०६१ बाट साभार)



शुभ-कामना



राष्ट्रनायक श्री ५ महाराजाधिराज ज्ञानेन्द्र वीर विक्रम शाह देव सरकारको
५९ औं शुभ-जन्मोत्सवको शुभ-अवसरमा मौसुफ सरकारको सु-स्वास्थ्य,
दीर्घायु एवं सु-शासनका निम्ति मंगलमय शुभ-कामना अर्पण गर्दछौं ।

अमृतराज शाक्य, विनायक शाह

एवं

नेपाल हिमालय प्याभिलिएन परिवार

Nepal Himalaya Pavillon, Martiniplatte-1, 93109 Wiesent, Germany

Tel: 09482-938847

E-mail: nepalhaus@hotmail.com

Homepage: <http://www.nepal-himalaya-pavillon.de>

चेतनाको मूलस्वरूप - "म"

- डा. तुलसी भट्टराई

चेतना : प्राणीमा रहने भित्री ज्ञान चैतन्य । सत्-असत् छुट्याउन सक्ने बुद्धिविवेकको नाम हो चेतना । कुनै पनि विषयको पूर्वज्ञान राख्ने क्षमताको नाम हो चेतना । चेतनालाई जीवनशक्ति पनि भनिन्छ । चेतना भन्नाले - वस्तु, विषय र व्यवहारको ज्ञान- राख्ने शक्ति भन्ने बुझिन्छ ।

यथार्थमा भन्ने हो भने "चेतना" को कुनै परिभाषा नै छैन । परिभाषा भन्दा माथि अथवा परिभाषाभित्र नअटाउने विशिष्ट शक्ति, परमशक्तिको नाम हो चेतना । विभिन्न दार्शनिक एवं चिन्तकहरूले "चेतना"का बारेमा युगौयुगदेखि चिन्तनमनन गर्दैआएका छन् । तर पनि यथार्थ यही हो भन्न सकेका छैनन् ।

- चेतनाको प्रथम र मूल रूप प्राणीजगत् विशेषतः मानवमा रहने "म" नै चेतनाको आधार हो भनेका छन् -दार्शनिकहरूले । त्यस कारण पनि "चेतना"को महत्व बुझ्न "म"को विशेषता बुझ्नु आवश्यक छ ।

"म" आफू स्वयं । नेपाली जगत्मा बाल बालिकाको पहिलो फुट्टा उच्चारण गरिने "लाम्लो म-राम्रो म" । नाकको टुप्पोमा औंला राखेर देखाइने "म" । उत्तम पुरुषको एक वचन । सर्वनाम "म" । व्यक्तिको मान, प्रतिष्ठा, ज्ञान-बोध, सुख-दुःख, लाभ-हानि, स्तुति-निन्दा, जय-पराजय, हाँसो-रोदन यावत् कुराको प्रयोक्ता-उपभोक्ता "म" । जीवन भनेकै "म" हो । "म" अहं हो । अहंले ब्रह्मको बोध गराउँछ । म-ब्रह्म स्वयं हो । "म" जीवन्तताको प्रतीक । "म" अहंकार । "म" व्यक्तिको परिचय । "म" चेतनाको पहिलो-मूल रूप हो ।

- "म" सर्वस्व हो । त्यसैकारण जन्मेदेखि मृत्युसम्म "म"को खोजीमा "म"को रक्षामा मानिस लागिरहन्छ । "म" भन्नु नै परमात्मा हो । "म" जीवन हो । "म" दानव हो । "म" ईश्वर हो । "म" स्वयं परिवार हो । "म" समाज र राष्ट्र पनि हो । जुन दिन "म" रहदैन संसारको सृष्टि नै समाप्त हुन्छ । "म" नहुनु जडता हो । चेतना मेटिएपछि म रहदैन । "म" विना चेतना हुँदैन ।

परिवार, रगत, वीर्य, नाता, घर, वैवाहिक सम्बन्ध आदिबाट बनेको "म" को संगठित स्वरूप हो - परिवार । -दार्शनिकहरू त विश्वलाई नै एक परिवार ठान्छन् । "ब्रह्माण्ड" एउटा घर हो, एउटा परिवार हो- भन्ने धारणा व्यक्त गर्ने गर्छन् ।

- सामान्यतः परिवार भन्नाले एउटै भान्सामा खाने, एउटै छानामुनि बस्ने व्यक्तिहरूको समूह भन्ने बुझिन्छ । "म"हरूको भेला-परिवार । "परिवार" भित्र मेरो तेरो रहदैन । हामी, हाम्रो-समूहभाव हुन्छ । "म" "तँ" को विकास तीव्र भएपछि परिवार विभाजित हुन्छ ।

"परिवार" मानव विकासको प्रथम खुड्किलो हो । "म" जन्मिएपछि

"हामी" भन्ने भावको बोध परिवारबाट गर्छ । यसैकारण परिवार शिक्षालय हो प्रत्येक "म" व्यक्ति । "म" चेतनाको विकास पनि परिवारबाटै हुन्छ । यस विद्यालयबाट "म" ले आफ्नो भाषा, संस्कृति, परम्परा, रीति-रिवाज, धर्म, नैतिकता, सदाचार, आदर, सम्मान, प्रेम, माया-ममता, स्नेह एवं मानवता जस्ता महत्वपूर्ण विषयहरू बारे ज्ञान पाउँछ । त्यसैकारण चेतना भर्ने पाठशाला पनि हो परिवार ।

आदर्श- "म" बन्न विवेक, स्वाध्याय, सत्य, धैर्य, शौच, त्याग, परोपकार, सन्तोष आदि गुण आवश्यक पर्दछ । मधुर बोली, नम्रता, सद्बिचार र विवेकको खाँचो पर्छ- "म"लाई । यी कुराहरू परिवारबाट पाइन्छ । जस्तो परिवेश हुन्छ-परिवारको "म" त्यस्तै बन्छ । परिवार चरित्र निर्माण र चेतना विकासको विद्यालय पनि हो ।

"म" आज ठूलो बन्ने दौडमा लागेको छ । प्रत्येक "म" मपाईको प्रचारमा छ । "म" अरूको मात्र कमजोरी र दोष देख्ने गर्छ । "म" क्रमशः चेतनाशून्य हुँदैछ । कर्तव्य-अकर्तव्यको विवेक छुट्याउने काम चेतनाले गर्छ अनि यस्तो चेतनाले "म" को रक्षा गर्छ । असल "म" बनाउने काम गर्छ । तर आजको "म" चिन्ता, पीडा, द्वेष, इर्ष्या, निन्दा र अविवेकको खानी भएको छ । घमण्ड र परपीडामा मात्र सन्तुष्टि लिन थालेको छ "म"ले । राम्रो "म" हराइसकेको छ । असल "म" बत्ती बालेर खोज्नुपर्ने भएको छ । राम्रो "म" बन्न चेतना चाहिन्छ । चेतनाले नै "म"हरूलाई सच्चरित्र, नैतिकता, बन्धुत्व र एकताको बोध गराउँछ । प्रेम, सद्भाव र मानवीयता चेतनाबाट पाइन्छ । परिवार "म"को आश्रय स्थल हो भने "म"हरूको समष्टि रूप-परिवार । अनि "म"लाई जागरूक र चेतनशील बनाउने काम चेतनाले गर्छ ।

-आज चेतनाशून्य हुँदैगएको "म" चिन्ताको घर भएको छ । असन्तुष्टि, घृणा, घमण्ड र असत्य बोकेर निर्धामाथि प्रहार गर्न र परपीडामा असन्तुष्टि लिन थालेको छ "म"ले ।

- "म"लाई कुनै पनि शास्त्र-अर्तीले काम गर्न छोडेको छ । "भूतको पश्चाताप नगर, भविष्यको चिन्ता छोड, वर्तमान चलि रहेको छ । खाली हात आयौ, खाली हात जान्छौ । तिमी यस धर्तीका एक क्षणका पाहुना हो । राम्रो गर, राम्रै सोच । जति बाँच्नु छ सुखसन्तोष र मुक्त भाव लिएर बाँच ।" -"म"लाई यसरी धेरै पटक चेतनाले घच्चच्याउँदा पनि टेदैन ।

"म" भन्न चार दिनलाई पाइएको थियो । दुई दिन आकांक्षा, कल्पना र असीम इच्छामा बिते । दुई दिन यिनकै पूर्ति र प्राप्तिको प्रतिकामा बिते । न कहिल्यै कुनै चीज पूरा हुन्छ, न कतै पुग्न सकिन्छ । संसारको दौड, खाली.....छ, अर्थहीन । दौड्दा दौड्दा "म" केवल मृत्युद्वारमा पुग्दछ । जुन द्वारमा पुगेपछि के हुन्छ.....सोच्न पनि गाह्रो छ, भनेर चेतनाले डोच्याउन खोज्दा पनि किन हो "म"ले चेतन छोडेको छ । सीमाभित्र रहेर आदर्श-मर्यादा र सत्यको पालना गरेर अगाडि बढ भनेर "म"लाई बाटो देखाइदिएका छन् शास्त्र, महापुरुष र आदर्शहरूले ।

“म”लाई आज धेरै अप्ठ्यारो छ । “म” सधैं भयभीत छ । “म” तर्सिएको छ आज । “म” को आदर्श, शिक्षालय, सुख-शान्ति, मर्यादा, एकता, भातृत्व र बन्धुत्वको प्रमुख केन्द्रबिन्दु एवं आश्रयस्थल परिवारको स्वरूप पनि “म”वाटले गर्दा खलबलिएको छ । “म”को समूह परिवार आपसी सद्भाव माया, ममता र स्नेहले बनेको हो । शारीरिक भेला होइन-परिवार । “परिवार” भनेको “म”को आत्मा, हृदय, मन, बुद्धि-विवेक एवं सम्पूर्ण कुराको निस्वार्थ समर्पण र त्यागको आधारशीला हो । “म”को एकाकार स्वरूप हो-परिवार । तर “म” भित्र यस्तो चेतना नै हराइसकेको छ ।

उपभोक्तावाद र एकल सोचका कारण “म”को महत्व कमजोर हुँदैछ । नारी मुक्ति आन्दोलन । नारी स्वतन्त्रता/पुरुष-पुरुष वा स्त्री-स्त्री बीचका एकलिङ्गी प्रेम र विवाह/सन्तान नजन्माउने प्रवृत्तिको विकास । यौनलाई केवल क्षणिक सन्तुष्टिको कारक मानेर विहे नगरी-यौनमा मात्र आधारित जीवन बिताउने प्रवृत्तिको विकास, विहे नगरीकनै बाबु वा आमा बन्न पाउनुपर्ने अधिकारको खोजी-जस्ता विविध कारणले गर्दा “म” पूर्णतः छिन्नभिन्न हुँदैछ ।

जीवन अखण्ड प्रवाहित नदी हो । जीवनको कुनै निष्कर्ष हुँदैन । विराम-क्षण हुँदैन । -त्यसलाई “म”ले भोग गर्छ । “म” जीवनको स्वरूप हो । यस्तै स्वरूपहरूको संगम परिवार हो । “म” र “परिवार” एकाकार हुनसके मात्र संसार चलन सक्छ । संसार भनेकै मानिस हो । मानिस विवेक, बुद्धि, र हृदयको विशिष्टताले बनेको प्राणी हो । यी सबैकुराको सम्पूर्णता भनेकै चेतना हो । चेतना भएन भने “म” नै रहँदैन । “म” नभए परिवार, समाज, राष्ट्र एवं विश्व- केही पनि रहँदैन । त्यसकारण चेतनाको विकास र सम्बर्द्धनका लागि समानता, भातृत्व, शान्ति र एकता स्थापित हुनु आवश्यक छ । यसैबाट मानवता बाँचन सक्छ । देश र समाजको उत्थान हुनसक्छ ।***

आँकुरा

गजल

- सरोज चुडाल



आशै आशको कथा बनी लेखिएछ जिन्दगी ।
पिरैपिरको व्यथा बनी भरिएछ जिन्दगी ॥

जिन्दगीको यात्रामा हिड्दै जाँदा
तिमीसँग बिताएका यादले तड्पाइदिन्छ
नयनका आँसु रित्याउँ भनेर रून खोज्दा
लाग्छ आँशुले नै मलाई बगाइदिन्छ

पानी बिनाको माछा भैँ छटपटिएछ जिन्दगी ।
मसी बिनाको कलम भैँ रित्तिएछ जिन्दगी ॥

फुल भैँ फुलेर आएकी थियो
काँडा रोपेर गइगयो तिमी
जिन्दगीको अर्थ बुझ्दा बुझ्दै
आधा जिन्दगी बितेछ मेरो पनि

गन्तव्य विहिन यात्रा बनी चलिरहेछ जिन्दगी ।
सैनिक विहिन युद्ध बनी लडिरहेछ जिन्दगी ॥ ५

- बर्लिन ।

आँकुरा

लाख श्रेय प्रभुलाई

- तेजमान रायका



ईश्वरको यो अपार, जीवन हो यो उपहार ।
दिए उज्यालो मुहार, हिरामोतिको यो हार ॥
पैलो पल जीवनको, बालक हौं हामी यो क्षणको ॥
कालो मैलो यो मनको, भगाउँ अज्ञानको ॥

ज्ञानले घर मन्दिर, ज्ञानले नै स्वर्ग संसार ।
देव र सुर प्रचुर, ज्ञानले सब प्रखर ॥
ज्ञानले मन उज्यालो, धरती नै रमाइलो ।
पुग्छौं शिखर पहिलो, जीवन यो घमाइलो ॥

जीवन यौटा कहानी, जीवन यौटा बिहानी ।
उत्सव मेला इन्द्रेणी, सुन्दर हाम्रो जीवनी ॥
जुन र तारा नभको, जीवन यो मानवको ।
जुनी दुर्लभ देवको, सृष्टि सुन्दर ब्रम्हको ॥

भाव भक्तिको लिएर, हामी सबै मिलेर ।
हृदय दिल खोलेर, पिउँ अमृत घोलेर ॥
लिई स्वच्छ हृदय, गरौं ज्ञानको उदय ।
धन्य प्रभु लाख श्रेय, गर्छौं विजय हाम्रो ध्येय ॥

- म्यूनख, जर्मनी ।

आशय बिनाको अपराध

- खगेन्द्रप्रसाद चापागाई

समयले पखँदैँन, खोला फर्कँदैँन भनेजस्तै ऊ आज एउटा मनभित्र सिर्जना भएको अपराधको परिवेशमा फसिरहेको छ । तर कस्तो अपराध ? के अपराध ? यी कुराले तड्पाईरहँदा ऊ आफूभित्र जलिरहेको छ र पूनः अर्का भूमरीमा फसिरहेको छ । कसैलाई हेर्नु, मीठो बोली बोल्नु, कसैसँग हृदय खोलेर कुरा गर्नु अनि मुस्कानका बातहरू मुस्कानले नै प्रतिउत्तर दिनु कतै यी कुराहरू पनि समाजमा अपराधको श्रृङ्खलामा पर्ने त होईनन् ? भनेर ऊ आज आफैँसँग प्रश्न गरिरहेको छ । वास्तवमा मान्छेहरू यस दुनियाँमा हाँस खेल ठट्टा, प्यार अनि दुःख-सुखका अनुभूतिहरूलाई समेट्दै जिन्दगी सार्थक तुल्याउन आएका हुन भन्ने उसलाई लाग्दथ्यो । तर ऊ यसरी भौतारिरहेको, जलिरहेको देखेर मानव समाज चाँहि कतै यो मोरो आगो निभाउने दमकलको खोजीमा कुदेको त होईन भनेर आरोप प्रत्यारोप लगाउँदा रहेछन् । वास्तवमा कसैको लजालु आँखा र मीठो मुस्कान सहितको बोलीमा लोली मिलाउनु उसको अपराध त पक्कै थिएन, न त उसको आशय कुनै व्यक्तिको शारिरिक सुन्दरतामाथि खेलबाड गर्नु नै थियो । यस्तो स्वच्छ भावना हुँदाहुँदै पनि उसको प्रकृति, स्वभाव र खुलस्त भाव देखेर समाजका मान्छेहरू भने नानाथरी अडकल काट्दा रहेछन । वास्तवमा कुनै अवला वा सुन्दरी वा लोग्ने मानिस जोसुकै होस् सबैसँग स्वच्छन्द, शालीनरूपमा उसले प्रस्तुत हुनु सभ्यता विपरित पक्कै थिएन होला । जब उसको आसय एकदमै सफा छ भने काग गराउँदै गर्छ पिना सुक्दै गर्छ भन्ने उखानलाई हुदयमा राखेर त्यो आशय बिनाको अपराधलाई उ स्वीकार गर्दैन । कदापि स्वीकार्दैन ।

-बर्लिन, जर्मनी ।

जर्मनीमा नेपाली गतिविधि

(जर्मनीमा सक्रिय रहेका नेपाली संस्थाहरूका विविध क्रियाकलापहरूको बारेमा जानकारी आदान-प्रदान गर्ने उद्देश्यले पहिलो पटक यो स्तंभको शुरूवात गरिएको छ । हामीलाई प्राप्त जानकारीको आधारमा यो पल्ट हामीले विगत एक वर्ष भित्रमा सञ्चालन भएका विभिन्न गतिविधिको बारेमा जानकारी दिने प्रयास गरेका छौं । आफ्नो संस्थाद्वारा सञ्चालित क्रियाकलाप बारेको जानकारी हामीलाई पठाउनु भएमा आगामी अंकमा सहर्ष प्रकाशित गर्नेछौं । -सम्पादक मण्डल)

फ्र्याङ्फर्ट

नेपाली समाजद्वारा सांस्कृतिक ज्याली

सन् २००४ जून २६ तारिकमा नेपाली समाजले दोस्रो पटक फ्र्याङ्फर्टमा नेपाली कला र संस्कृति भल्काउने साँस्कृतिक ज्यालीको आयोजना गर्‍यो । उक्त अवसरमा संस्थाको कोष वृद्धिका लागि विशुद्ध नेपाली परिकारको बिक्रि वितरण समेत गरिएको थियो ।

ह्यामवर्ग

नेपाल-जर्मन मिलन केन्द्रद्वारा नेपाल सम्बन्धी प्रदर्शनी ह्यामवर्ग विश्वविद्यालय दक्षिण एसिया विभागद्वारा वार्षिकरूपमा सञ्चालित “दक्षिण एशियायी दिवस, २००४” को अवसरमा जर्मन-नेपाल मिलन केन्द्रले नेपाली हस्तकलाका सामग्री, नेपाल सम्बन्धी वृत्तचित्र एवं साँस्कृतिक कार्यक्रममा नेपाली लोक नृत्य समेत प्रस्तुत गरेको थियो ।

रेगेन्सवर्ग

लाखौं दर्शकद्वारा हिमालयन प्याभिलियनको अवलोकन

नेपाल हिमालय प्याभिलियनले रेगेन्सवर्गमा गत अगष्ट ८, २००४ मा “नेपाल प्याभिलियन महोत्सव” आयोजना गर्‍यो । शाही नेपाली राजदूतावास

बर्लिनका तात्कालिन कार्यवाहक राजदूत प्रल्हादकुमार प्रसाईले महोत्सव शुभारम्भ कार्यक्रमलाई सम्बोधन गर्नुकोसाथै पत्रकारहरूद्वारा उठाईएका प्रश्नहरूको जवाफ दिनु भएको थियो ।

उदघाटन पश्चात हालसम्म यस प्याभिलियन हेर्न आउने दर्शकको संख्या एकलाख नाघेको छ । २३ मिटर अग्लो स्वयंभूनाथ स्तुपा र १३ मिटर अग्लो चाँगुनारायण मन्दिरलाई एकै ठाउँमा जोडेर बनाईएको यस प्याभिलियन विश्वमा नै पहिलो किसिमको निर्माण ह्यानोभरमा सन् २००० मा भएको विश्व प्रदर्शनीको मुख्य आकर्षण रहेको थियो ।

काठमाडौंको परम्परागतशीपमा काम गर्ने कालीगढहरूको समूह (इम्प्लीमेन्टिङ्ग एक्सपर्टस ग्रुप) को परिकल्पना र डिजाईनमा प्याभिलियन निर्माण सम्पन्न गरिएको हो । जर्मनीको रेगेन्सवर्गको “विश्वका लागि पानी” नामक सामाजिक संस्थाको सहकार्यमा हाल सञ्चालित सो प्याभिलियनमा आउने दर्शकले तिर्ने प्रवेश शुल्कबाट नेपाल लगायत अन्य विकासोन्मुख मुलुकहरूमा खानेपानी योजना सञ्चालन भैरहेछन् ।

बर्लिन

एन.आर.एन.द्वारा मह-साँझको आयोजना

जर्मनीमा रहेको गैर आवासीय नेपाली संघ (एन.आर.एन.) राष्ट्रिय समन्वय



शुभ-कामना



राष्ट्रनायक श्री ५ महाराजाधिराज ज्ञानेन्द्र वीर विक्रम शाह देव सरकारको
५९ औं शुभ-जन्मोत्सवको शुभ-अवसरमा मौसुफ सरकारको सु-स्वास्थ्य,
दीर्घायु एवं सु-शासनका निम्ति मंगलमय शुभ-कामना चढाउँदछु ।

रामप्रताप थापा

राष्ट्रिय/अन्तर्राष्ट्रिय संयोजक, गैर आवासीय नेपाली संघ, (एन.आर.एन.) जर्मनी

अध्यक्ष, नेपाल-जर्मन मैत्री संघ

DNG e.V, Postfach 190327, 50500 Koeln, Germany

Tel: +49-221-2338381, Fax: +49-221-2338382

E-mail: info@deutsch-nepal.de

HomePage: http://www.deutsch-nepal.de

समितिको सक्रियतामा नेपालका प्रशिद्ध हाँस्य कलाकारहरूको टोलीले गत २००४ जून २२ देखि २९ तारिकसम्म जर्मनीका विभिन्न शहरहरू ड्यूसेलडोर्फ, ह्याम्बर्ग, बर्लिन, फ्र्याङ्कफर्ट, म्यूनिखमा मह-साँझको आयोजना गर्‍यो । कार्यक्रममा ख्यातिप्राप्त नेपाली हाँस्य कलाकारहरू मदनकृष्ण श्रेष्ठ, हरिबंश आचार्य, नरेन्द्र कंसाकार तथा गायिका कुन्ति मोक्तानले विभिन्न साङ्गितिक कोशेली लगायत हाँस्यव्यङ्ग्य प्रहसन प्रस्तुत गरेका थिए ।

नेडेगद्वारा सांस्कृतिक कार्यक्रमको आयोजना

नेपाल जर्मन संघ, बर्लिनले गत २००४ अगष्ट महिनामा बर्लिनमा एक र माईलो सांस्कृतिक कार्यक्रमको आयोजना गर्‍यो । उक्त कार्यक्रममा नेपाली लोकगीत, लोकनृत्य, प्यारोडी गीत लगायत विविध मनोरञ्जनात्मक प्रस्तुति गरिएको थियो ।

नेपाल साँझ एवं पत्रकार सम्मेलनको आयोजना

हरेक वर्ष जर्मनीको बर्लिन शहरमा आयोजना हुँदै आएको अन्तर्राष्ट्रिय पर्यटन महोत्सवमा भागलिन आएको नेपाल पर्यटन बोर्डका पदाधिकारीहरू टोलीले गत मार्च १५, २००५ बर्लिनमा नेपाल साँझ एवं पत्रकार सम्मेलनको आयोजना गर्‍यो । उक्त कार्यक्रममा माननीय संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्री बुद्धिराज ब्रजाचार्यले नेपाल पर्यटकीय भ्रमणका लागि सँधै सुरक्षित भएको बताउनु हुँदै कार्यक्रममा सहभागी ट्राभल एण्ड टूर अपरेटर्सका पदाधिकारी एवं पत्रकार समूदायलाई नेपाल भ्रमण गरि आफ्नो अनुभव बटुल्ल अनुरोध गर्नुभयो ।

जर्मनीका लागि शाही नेपाली राजदूत डा. मदनकुमार भट्टराईले नेपालको पर्यटन क्षेत्रमा जर्मन पर्यटकहरूले ठूलो महत्व राख्ने बताउनु भयो । नेपाल पर्यटन बोर्डका कार्यकारी प्रमुख टेकबहादुर डाँगीले नेपालको पर्यटकीय

स्थलहरूको बारेमा प्रकाश पार्नुभएको थियो । ग्रामीण गरिवी निवारणका लागि पर्यटन कार्यक्रमका परियोजना प्रबन्धक रविजङ्ग पाण्डेले परियोजनाको गतिविधिका बारेमा बताउनु भएको थियो । साथै उक्त कार्यक्रममाविदेशी पत्रकारहरूद्वारा सोधिएका विभिन्न जिज्ञासाको सम्बन्धित पदाधिकारीहरूले जवाफ दिनुका साथै कार्यक्रममा नेपालका विभिन्न पर्यटकीय क्षेत्र, भौगोलिक अवस्था एवं रहन सहनको जानकारी दिने वृत्तचित्रहरूको समेत प्रदर्शनी गरिएको थियो ।

नेपाली पर्यटन बजारको स्थापना

नेपाली हस्तकलाको प्रचार-प्रसारमार्फत नेपालको पर्यटन व्यवसायलाई प्रवर्द्धन गर्ने उद्देश्यले बर्लिनमा गत मे २०, २००५ मा नेपाल पर्यटन बजारको स्थापना गरिएको छ । जर्मनीका लागि शाही नेपाली राजदूत डा. मदनकुमार भट्टराईले एक कार्यक्रमबीच सो बजारको उदघाटन गर्नु हुँदै यस्तो नेपाली बजारको स्थापनाले नेपाली कला र संस्कृतिको माध्यमबाट यूरोपमा नेपालको विशेष पहिचान बनाई पर्यटन प्रवर्द्धनमा टेवा पुग्न जाने विश्वास व्यक्त गर्नुभयो ।

उक्त बजारका प्रवर्तक एवं जर्मनीका लागि नेपाल पर्यटन बोर्डका स्थायी प्रतिनिधि दिल गुरूङ्गले बर्लिनमा नेपाली पर्यटन बजारको स्थापनाले स्वदेशमा नेपाली हस्तकलाको सामान उत्पादनमा बृद्धि भै प्रत्यक्ष रोजगारी सिर्जनामा सहयोग पुग्ने जाने विश्वास व्यक्त गर्नुभयो । उक्त कार्यक्रममा करिब तीनसय जना जर्मनी तथा अन्य पाहुनाले नेपाली हस्तकलाका सामानहरू खुबै अभिरूचीकासाथ अवलोकन गरेका थिए । साथै उक्त कार्यक्रममा उपस्थित सबै पाहुनाहरूलाई विशुद्ध नेपाली खाना लगायत नेपाल भ्रमण गर्न उत्सुकता जगाउने पर्यटन प्रवर्द्धन सामाग्रीहरू निःशुल्क वितरण गरिएको थियो । ० - प्रस्तुति: 'सुगोम'



शुभ-कामना



राष्ट्रनायक श्री ५ महाराजाधिराज ज्ञानेन्द्र वीर विक्रम शाह देव सरकारको
५९ औं शुभ-जन्मोत्सवको शुभ-अवसरमा मौसुफ सरकारको सु-स्वास्थ्य,
दीर्घायु एवं सु-शासनका निम्ति मंगलमय शुभ-कामना अर्पण गर्दछु ।

दिनेश मानन्धर

अध्यक्ष

नेपाल परिवार जर्मनी

Nepal Pariwar Familienkreis Nepal e.V

Voegelerweg-5, 67480 Edenkoben, Germany

Tel: +49-632-3981213

E-mail: nepalpariwar@yahoo.com

Yuyutsu RD Sharma

Recipient of fellowships from The Rockefeller Foundation, Irish Literary Exchange and Sahitya Academy, National Academy of Letters, New Delhi
Yuyutsu RD Sharma has published four poetry collections and translated and edited several anthologies of contemporary Nepali poetry in English.



His works have appeared in *Channdrabhaga*, *Amsterdam Weekly*, *Indian literature*, *Irish Pages*, *Omega*, *Howling Dog Press*, *Iton77*, *Little Magazine*, *The Telegraph*, *Indian Express* and *Asia week*.

The Library of Congress has nominated his recent book of Nepali translations entitled *Roaring Recitals; Five Nepali Poets* as Best Book of the Year 2001 from Asia under the Program, *A World of Books: International Perspectives*.

Currently, he's on his Europe tour to promote his fourth book of poems, *The Lake Fewa & a Horse: Poems New (2005)*. It was released at Frankfurt Book Fair, Frankfurt recently. Yuyutsu's work has been translated into German, French, Italian, Hebrew and Dutch.

General Editor, Nirala Series, Asia's largest series of books on Nepal, Bhutan and Himalayan Studies, Yuyutsu lives in Kathmandu and New Delhi and has nearly completed his first novel.

Yuyutsu also writes literary columns every alternate Sunday in Nepal's leading English dailies, *The Kathmandu Post* and *The Himalayan Times*.

He can be reached at yuyutsurd@yahoo.com (Tel: +9771-5520248)
 White Lotus Book Shop, Kupondole, Lalitpur, Kathmandu, Nepal

Euro Poems by Yuyutsu Sharma

Confusion

- Yuyutsu Sharma

Your soft touch
 wrote the story.
 The waves
 of your golden hair
 that I kept holding back,
 tucking them
 behind your ears,
 like North sea
 combing shores of Den Haag
 Would you hire me,
 I asked,
 for a life time
 to keep them in order?
 "I would chop them off"
 you replied,
 "and stay clear of confusion." ❖

Frankfurt

- Yuyutsu Sharma

Freckled shell of God's city
 turns out to be soft meat of a Donar.
 I wipe myself clean
 of the dust of miracles that I've carried
 like a bird across the oceans.

Having traveled so far,
 what difference you think there remains
 between fiction and reality,
 between shell and kernel?
 says George as his girlfriend blows
 her cute nose unabashedly in my presence.

Sex shops, gay salons, Eros,
 the nude sculptures in the balcony,
 ogaries in the underground metro stations,
 the orgasms in the station toilet,
 pointed tip of the blunt Turkish knife
 on the soft throat of a new comer.

In the square next to EU Commercial Centre
 an artist draws his penny
 painting on the pavement
 or a singer kicking his heels
 at the top of his voice gets just a whistle
 from a teenage girl, not sale of his CD

Walking on the heels of hunger
 he knows not it's an obsession here
 to polish everything clean, including syllables
 of survival he has picked up in this land
 of chilled anger where once a man
 walked like a demigod
 where once he dug graves for the living
 where once he furled a fetid flag familiar
 and fluttering unashamedly in my own land today.
 In the chilled air I walk on the stony sidewalks
 only to see my own shadow reflected
 on the glassy walls of skyscrapers.
 But Judith's soft voice touches the tail
 of the horse where once a Buddha lived.
 A touch of autumn
 I've left behind in my own Annapurnas.

George sits home waiting for Susana like a housewife.
 Obediently he shops in the supermarkets, weighing
 each penny like a grandma. He feeds the recycle machine
 empty bottles to get a euro in return.
 I start speaking a language of husbands
 that I've mastered on the ghats of Ganges,
 an secret invective, an uncanny repertoire of bandits.
 Judith's face keeps flaring
 like silvery peaks of Annapurnas,
 fishtail of her golden head bobbing
 like a halo of lust denied to humans. ❖

How did W. Germany achieve "Economic Miracle" between 1950s and early 1970s?

By: Surendra Bista*

West Germany's rapid post-war economic growth during the 1950s and early 1970s is known as the 'Wirtschaftswunder' or "Economic Miracle." During the first forty years after the World War II, West Germany's achievement in technology and scientific know-how and a highly developed infrastructure have pushed it to the ranks of the top three world economies.

What caused the rapid economic growth or so-called economic miracle? This short article, at first, discusses on the major stimulants of rapid growth; then about the golden age, and finally analyzes why East Germany lagged behind compared with West Germany.

At the end of the World War II, Germany was a defeated nation occupied by foreign powers. It had lost its national sovereignty, and the world saw it as guilty of crimes. As one of the poorest of the poor countries today, West Germany had a desperate economic condition including severe food and fuel shortages, unemployment, a lack of capital, unstable currency, and balance-of-payments deficits. Military defeat in each of the world wars is followed by periods of great economic instability and inflationary pressure in Germany.

Within Germany there was little hope for improvement and was much argument about how to rebuild the destroyed economy and what its nature should be. The man who took full advantage of Germany's post-war opportunity was Ludwig Erhard, a free market economist, (who later became minister for economics and ultimately FRG chancellor, 1963-66) believed that only free market policies could get Germany back on its feet. Erhard knows the history: more than 2,000 years of price and wage controls have always resulted in economic chaos. So, he was determined to shape a new and different kind of German economy and he made two proposals: introduce a new currency, and then insure its success by lifting wage and price controls.

In June 1948, he first announced: each German would be given forty Deutschmarks (replacing the old Reichsmarks). This would be followed by a second instalment of twenty Deutschmarks. Credits and debts would be converted into the new currency at the rate of ten to one, and people would have to prove how they came by sums that exceeded 5,000 Reichsmarks.

Erhard's second announcement was more important part of his reform program: "Most of Germany's wage and price controls would be dropped". "First, controls would end on a wide range of consumer goods and within six months, controls on food would be dropped". The Germans were astonished to hear that all these changes would commence the next morning. Erhard gained support for his reforms as a patriotic move designed to replace a "foreign" economic system that had been imposed on Germany.

Almost immediately, the German economy sprang to life.

The unemployed went back to work, food reappeared on store shelves, and the legendary productivity of the German people was unleashed. Within two years, industrial output trebled. By the early 1960s, Germany was the third greatest economic power in the world. Erhard's social market economy established in 1948, fundamentally changed the West German economy and led to a major economic boom which lasted for two decades.

The Marshall Plan provided an important avenue for post-war reconstruction; gave a rebirth to European industrialization and brought an extensive investment into the region. Sixteen war-torn nations received the grants and technical assistance of \$13.3 billion over a four-year period. It was also a stimulant to the U.S. economy by establishing markets for American goods in Western Europe. The Marshall Plan left an inspiring legacy of how development aid can be effective.

In 1957, West Germany gained a new central bank, the 'Deutsche Bundesbank' which succeeded the Bank Deutscher Länder. The Bundesbank had made almost legendary contribution to the economic stability of during the post-war era. As the Bundesbank was given much more authority over monetary policy; it established and maintained a firm policy in favour of solid currency value within West Germany. The single most important fact about the Bundesbank is its powerful and consistent anti-inflationary philosophy.

The Golden Age:

From the early 1950s to the mid-1970s, West Germany enjoyed a 'Golden Age' of economic growth. The growth rate of industrial production was 24% in 1949, 25% percent in 1950 and 18.1 % in 1951. During 1950s, the average annual growth rate remained at 15%. By 1960 industrial production had risen to two-and-one-half times the level of 1950. GDP rose by two-thirds during the same decade. The number of persons employed rose from 13.8 million in 1950 to 19.8 million in 1960, and the unemployment rate fell from 10.3 % to 1.2%. Labourers also benefited from the boom. The wages and salaries rose over 80 percent between 1949 and 1955, catching up with growth.

The recovery of the German economy was accompanied by a continuous growth in income and employment, as well as the establishment of a stable social network. High volume production of consumer goods was prevalent. Due to steady technological progress, the focus of the industry switched to cars, machines, electrical equipments and to new innovative products and markets.

Due to losses of young population during World War II, a problem of the lack of an adequate workforce emerged until the 1960s. In 1961, labour supply conditions in Germany

changed sharply with the building of the Berlin wall, which stopped the inflow of labour from the East Germany. Attempts were then made to attract workers from southern Europe and Turkey to fill the gap.

The West German economy did not grow consistently in the 1960s because of the supply of fresh labour from East Germany was cut-off by the Berlin Wall and the Bundesbank became much disturbed from political situation which led the economy to slow-down the paces of growth.

In the beginning of the 1970s, the first signs of stagnation began to emerge together with the oil crisis of 1973, economic problems in many sectors arose. Unemployment has continued to increase since 1981. During the 1980s, development depended largely on the growth of the service sectors and technology-intensive production. This has led to unbalanced economic development.

Since the early 1990s, the unified German economy has been performing weakly. This has been accompanied by a lack of domestic demand, harder competition and changing market structures, exchange rate instabilities and a stagnation in investments. Since 1993, the German economy has stagnated and production and exports have experienced a partial decline. This has caused a recession. More recently, Germany's unemployment has reached to 11.7% or 5 million out of its total population are unemployed as of June 2005.

Why East Germany lagged behind?

The East German economy lagged behind because the east started a central planned economy (CPE) which obviously suggests the direct influence of the communism. The weak economic base and the lack of domestic investments, partially due to the lack of capital were major problems in East German's slow growth. Moreover, East Germany was dominated by an extreme dependency on the Soviet Union. Right after the occupation of eastern Germany's territory in 1945, the Soviets began to use existing manufacturing plants and other facilities without virtual re-investment. This made the rebuilding and growth process in East Germany more difficult. The economic system with its centralized planning proved to be highly inefficient. The economy deteriorated.

The disadvantages of Central Planned Economy are the ignorance of the product quality, the ineffective use of resources, inefficient allocation of goods and services and almost entirely based on state-owned enterprises and capitals. Despite its good intentions, the command economy was almost always an inferior economy.

Conclusion:

West German's growth in the 1950s and the early 1970s was stimulated by a variety of factors: technology transfer, post-war reconstruction, structural change and an unprecedented investment boom. This was supported by Erhard's currency reform and the elimination of price controls, the establishment of a competition-orientated system, capital and currency aid for investments with the help of the Marshall-Plan. But the far more important part of success was the German's readiness to work hard for low wages until productivity had risen.

Further, the West Germany was a nation of well-educated and hard working workers in a capitalist system which fostered industrial growth and provided enormous incentives to achieve high levels of quality and efficiency. West Germany has also been known for its labour laws and strong unions which protect the standard of living. Its people have enjoyed one of the world's highest average wage levels, shortest work weeks, and longest vacations. Germany's social welfare system (healthcare, retirement pensions, and childcare) has also been considered to be among the world's best.

References:

1. Bathelt; Wiseman & Zakrzewski (2001), "*Post-war development and structure of the German economy*"
2. Carlin, Wendy (1996), "*West German Growth and Institutions, 1945-90*", in *Economic Growth in Europe Since 1945*, Cambridge University Press, pp. 455-497
3. Doyle, Michael (1996), "*Closing the Productivity Gap Between East and West Germany*"
4. Evans, Trevor (2003), "*German Economy*", Lecture Notes, FHTW, Berlin, May 2003
5. Henderson, David R. (2000): "*German Economic Miracle*"
6. Peterson, Robert (1988), "*Origins of the German Economic Miracle*"
7. Shimizu, Ryo (2003), "The East German Economy: The History of the Failure"
8. The U.S. Library of Congress, "*The Economic Miracle and Beyond*"; "*German-Economy-History*"; and "*The Bundesbank*"
9. Ortiz, Isabel "*Development Aid*", Online Article in: http://www-1.gsb.columbia.edu/ipd/j_developmentaid.html

Greetings

On the auspicious occasion of New Year 2062, I heartily extend my good wishes to all Nepalese residing in Germany for good Health, personal happiness and prosperity.

- Falindra Chauagain
webmaster
Mandala Works
Blissestr. 41, 10713, Berlin

Please contact us for
Creative Web Designing

Telephone: 0049-30-85071697
Mobile: 0049-170-4751817
E-mail: mandalaworks@aol.com
Homepage:
<http://www.mandala-works.de>



मंगलमय शुभ-कामना



राष्ट्रनायक श्री ५ महाराजाधिराज ज्ञानेन्द्र वीर विक्रम शाह देव सरकारको
५९ औं शुभ-जन्मोत्सवको शुभ-उपलक्षमा मौसुफ सरकारको सु-स्वास्थ्य,
दीर्घायु एवं सु-शासनको निम्ति मंगलमय शुभ-कामना टक्र्याउँदछु ।

प्रो. सञ्जय श्रेष्ठ

एवं



सुमो रेष्टुराँ तथा प्यागोडा रेष्टुराँ परिवार



बर्लिन, जर्मनी ।

PLEASE REMEMBER SUMO RESTAURANT
FOR JAPANESE DISHES AND PAGODA
FOR THAI DISHES IN BERLIN



Sumo japanese kitchen
Bergmannstrasse 89, Berlin, U-Bahn Gneisenaustr.

Sumo Japanese Kitchen

Bergmannstr. 89,
10961, Berlin Kreuzberg
Tel: +49 - 30 - 69 00 49 63
<http://www.s-u-m-o.com>

U-Bahnhof Gneisenaustr.



Pagode thaifood
Bergmannstrasse 88, Berlin, U-Bahn: Gneisenaustr.

Pagoda Thai Food

Bergmannstr. 88,
10961, Berlin Kreuzberg
Tel: +49 - 30 - 69 00 49 63

U-Bahnhof Gneisenaustr.



मंगलमय शुभ-कामना



राष्ट्रनायक श्री ५ महाराजाधिराज ज्ञानेन्द्र वीर विक्रम शाह देव सरकारको ५९ औं शुभ-जन्मोत्सवको शुभ-उपलक्षमा मौसुफ सरकारको सु-स्वास्थ्य, दीर्घायु एवं सु-शासनको निम्ति मंगलमय शुभ-कामना टर्क्याउँदछु ।



दिलबहादुर गुरूङ्ग
जर्मनीका लागि जन-सम्पर्क प्रवर्द्धक
नेपाल पर्यटन बोर्ड



EXPERIENCE NEPAL



For more information please visit:



Nepal Tourism Board
Bhrikutimandap, Kathmandu, Nepal
Tel: +977-1-4256009 Fax: +977-1-4256910
Email: info@ntb.org.np
<http://www.welcomenepal.com>

The first issue of Laligurans magazine is published by:
Dil Gurung, Proprietor, Buddha House Restaurant, Berlin, Germany